

CRISPI SA

LUSTII IN M. T. CICERO

NEM, ORATIO.

RAVITER, ET INIQVO
animo maledicta tua paterer,
M. Tulli, si te scirem iudicio
magis, quam morbo animi ista ^{Morbus}
tua petulantia uti: sed cum in ^{animi.}

te neque modum, neq; mode-
stiam ullam animaduerto, respondebo tibi, ut si qua
male dicendo uoluptatem cepisti, eam male audiendo
amittas. Vbi querar? quos implorē, P. C. diripi Rem
pub. atq; audacissimo cuiq; esse perfidia locum, an
apud populum Ro. qui ita corruptus est largitioni-
bus, ut sese, ac fortunas suas uenales habeat? An apud
uos P. C. quorum authoritas turpissimo cuiq;, & sce-
leratissimo ludibrio est? Vbi M. Tullius leges, iudic-
cia populo Ro. defendit, atq; in ordine ita modera-
tur, quasi unus reliquus ex familia uiri clarissimi Sci-
pionis Africani, ac non [†]reptitius, accitus, ac paulo [†]reperitius,
ante insitus huic urbi ciuis. An uero M. T. facta ac ^{uel ut alia}
dicta tua obscura sunt? an non ita à pueritia uixisti, ^{habent, repe-}
ut nihil flagitiosum corpori tuo putares, quod alteri ^{titius.}

collibuis

collibuisse? an scilicet istam immoderatam eloquentiam apud M. Pisonem non pudicitiae iactura perdidicisti? Itaque minime mirandum est, si eam flagitiose uendidas, quam turpissime parasti. Verum, ut opinor, splendor domesticus tibi animos attollit, uxor sacrilega, ac periurijs delibuta: filia matris pellex, tibi iucundior, atque obsequetior, quam parati par est: domum ipsam tuam ui, et rapinis funestam, tibi ac tuis comparasti, uidelicet ut nos comonefacias, quam conuersa Respublica sit, cum in ea domo habitares homo flagitiosissime, quae P. Crassi uiri consularis fuit: atque haec cum ita sint, tamen Cicero se dicit in concilio Deorum immortalium fuisse, inde missum huic urbi, ciuibusque custodem absque carnificis nomine, qui ciuitatis incommodum in gloriam suam ponit: quasi uero non illius coniurationis causa fuerit consulatus tuus, et ideo Respublica disiecta eo tempore, quo te custodem habebat. Sed, ut opinor, illa te magis extollunt, quae post consulatum cum Terentia uxore de Republica consuluisti, cum legis Plantiae iudicia domi faciebatis, ex coniuratis alios pecunia condonabas. Cum tibi alius Tusculanam, alius Pompeianam uillam aedificabat, alius domum emebat: qui uero nihil poterat, is erat calumniae proximus: is autem domum tuam oppugnatum uenerat, aut insidias senatui fecerat, denique de eo tibi compertum erat. Quae si tibi falsa obijcio, redde rationem, quantum patrimonij acceperis, quid tibi litibus accreuerit, quae ex pecunia domum paraueris, Tusculanum et Pompeianum infinito

*Pisonis me
minit Cice-
ro in claris
orato.

*Domus Ci-
ceronis.

*Cicero in
concilio deo-
rum.

*Terentia.

CONTRA CICERONEM. 163

in finito sumptu edificaueris. Aut si retices, cui dubi-
am potest esse, quin opulentiam istā ex sanguine &
+ uisceribus ciuiū paraueris? Verū, ut opinor, homo
nouus Arpinas, ex M. Crassi familia eius uirtutē imi-
tatur. Contemnit similitatē hominū nobilium. + Po-
puli Ro. curam habet: neq; terrore, neq; gratia com-
mouetur. Illud uero amicitiae tantum ac uirtutis est
animi, imò uero hō leuissimus, supplex inimicis, ami-
cis contumeliosus, modo harū, modo illarū partiū,
fidus nemini, leuissimus Senator, mercenarius patro-
nus, cuius nulla pars corporis à turpitudine uacat,
lingua uana, manus rapacissimæ, gula immensa, pedes
fugaces, quæ honeste nominari non possunt, inhone-
stissima. Atq; is cum eiusmodi sit, tamen audet dice-
re: O fortunatam natam me consule Romam. Te con-
sule fortunatam Cicero? imò uero infelicem & mise-
ram, quæ crudelissimam proscriptionem ciuium per-
pessa est, cum tu perturbata Repu. metu percussos
omnes bonos parēre crudelitati tuæ cogebas, cum
omnia iudicia, omnes leges in tua libidine erant. Cū
tu sublata lege Portia, erepta libertate oīm nostrum
uite, necisq; potestatem ad te unum reuocaueras. At
que parū est, quod impune fecisti, uerū etiam comme-
morando + exprobras, neq; licet obliuisci seruitutis
sue. Egeris oro te Cicero, perfeceris quodlibet, satis
est perpessos eē, etiā ne aures nostras odio tuo one-
rabis? etiā ne molestissimis uerbis insectabere? Cedāt
arma togæ, concedat laurea lingue. Quasi uero to-

+ miseris.

+ Remp. cha-
rā habet.

* Duabus em̄
fellis solitū
federe dixit
Laberius. uī
de Macro.

* In carmini-
bus utinā pe-
percisset Ci-
cero. quæ nō
desierant car-
pere mali-
gni. Quinti
libro II.

+ exprobas.

gatus & non armatus, ea quæ gloriaris confeceris, atq; inter te, Syllamq; dictatorem præter nomen imperij quidquam interfuerit. Sed quid ego plura de tua insolentia commemorem? quem Minerva omnes artes edocuit: Iupiter optimus maximus in concilio dcorum admisit, Italia exulem humeris suis reportauit. Oro te Romule Arpinas, qui egregia tua uirtute omnes Paulos, Fabios, Scipiones superasti, quem tandem locum in hac ciuitate obtines? quæ tibi partes Reip. placent? quem amicum, quem inimicum habes? cui in ciuitate fecisti insidias ancillares? quo iure cum de exilio tuo Dyrrachio redisti, & consequeris baris? quos Tyrannos appellabas, eorū nunc potentie faues: qui tibi ante optimates uidebantur, eosdem nunc dementes ac furiosos uocas. Vatiniij causam agis, de Sextio male existimas, Bibulum petulantissimis uerbis ledis. Cæsarem, quem maxime odisti, ei maxime obsequeris: aliud stans, aliud sedes de Rep. sentis: his maledicis, illos odisti leuissime transfugas: neq; in hac, neq; in illa parte fidem habes.

M. T. CICERONIS IN CRIS

spum Salustium oratio.

EA demum magna uoluptas est Crispe Salusti, æqualem ac parem uerbis uitam agere, neque quidquam tam obscœnum dicere, cui non ab initio pueritiæ omni genere facinoris ætas tua respōdeat, ut omnis oratio moribus consonet: neq; enim qui ita ut omnis oratio moribus consonet: neq; enim qui ita uiuit ut tu, aliter ac tu loqui potest: neque qui tam illoto

*Vide Quintil. li. ii. ca. i
*Romule Arpinas.

*Ancillares insidiæ.
†teū sequeris

*Prouerbifi.

*Oratio moribus consonet

CONTRA CICERONEM. 165

illoto sermone utitur, uita honestior est: Quò me ^{*Illotus sermo.} uertam P.C. Vnde initium sumam? maius enim mihi dicēdi onus imponitur, quo notior est uterq; nostrū. Quod si aut de mea uita, atque actibus nostris huic conuitori respondero, inuidia gloriam consequetur: aut si huius facta, mores, omnē ætatem nuda uero, in idem uitium incidam procacitatis, quod huic obijcio. Id uos si forte offendimini, iustius huic, quàm mihi succensere debetis, qui initium introduxit, ego ^{*Responsum enim non dicitur est.} dabo operam, ut & pro me minimo cum fastidio respondeam, & in hunc minime mentitus esse uidear. Scio me P. C. in respondendo non habere magnam expectationem, quod nullum uos sciatis nouum crimen in Salustium audituros, sed omnia uetera recognituros, quæ & meæ & uestre iam, & ipsius aures calent. Verum eo magis odisse debetis hominem, qui nec incipiens quidem peccare, minimis rebus posuit rudimentum, sed ita ingressus est, ut neq; ab alio uinci possit, neq; ipse se omnino reliqua ætate præterire. Itaq; nihil aliud studet, nisi ut ^{*Lutulentus sus cum quo uis studet uoluntari.} lutulentus sus, cū quouis uoluntari. Longe uero fallitur opinione: non enim procacitate lingue, uitæ sordes eluuntur. Sed est quedam calumnia, quam unusquisq; nostrum testante animo suo fert, de eo, quod falsum crimen bonis obiecit. Quod si uita istius memoriam uicerit, aliam P.C. non ex oratione, sed ex moribus suis spectare debetis. Iam dabo operam quàm maxime poterò, ut breue id faciam. Altercatio hæc neque nostra ^{*Breue faciã}

• Priuata in uobis inutilis erit, P. C. Plerunq; enim Resp. priuatis
 micitia ali- tis crescit inimicitijs, ubi nemo ciuis, qualis sit uir,
 qñ Reipub. potest latere. Primum igitur, quoniam omnium ma-
 profunt. iores Crispus Salustius ad unum exemplum & regu-
 lam quærit, uelim mihi respondeat, nunquid ij, quos
 † Metellos. protulit, Scipiones et † Metelli ante fuerunt, aut opi-
 nionis, aut gloriæ, quàm eos res gestæ suæ, & uita
 • Vnde peten- innocentissime acta commendauit? Quod si hoc fuit
 da sit nobi- illis initium nominis & dignitatis, cur non æque de
 litas. nobis existimetur? cuius & res gestæ illustres sunt,
 & uita integerrime acta: quasi uero tu sis ab illis ui-
 ris Salusti ortus: quod si esses, nonnullos iam tuæ tur-
 pitudinis pigeret. Ego meis maioribus uirtute mea
 præluxi, ut si prius noti non fuerint, à me accipiant
 initium memoriæ suæ. Tu tuis uita, quam turpiter
 egisti, magnas obfudisti tenebras: ut etiam si fuerint
 egregij ciues, certe uenerint in obliuionem. Quare
 noli mihi antiquos uiros obiectare: satius est enim
 me meis rebus gestis florere, quàm maiorum opinio-
 ne niti: & ita uiuere, ut ego sim posteris meis nobili-
 tatis initium, & uirtutis exemplum. Neq; me cū ijs
 cōferri decet, P. C. qui iā decesserūt, omniq; odio ca-
 rent & inuidia. sed cum ijs, qui mecum unà in Rep.
 uersati sunt. Sed si fuerim, aut in honoribus petendis
 nimis ambitiosus, non hęc dico popularem ambitio-
 nem, cuius me principem confiteor, sed illam pernicio-
 sissimam contra leges, cuius primos ordines Salustius
 † iudicandis duxit: aut in gerendis magistratibus, aut in iudicandis
 candidis

candis maleficijs tam seuerus: aut in tuēda Rep. tam
 uigilans, quam tu proscriptionem uocas: credo quod
 non omnes tui similes incolumes † in urbē uenissent. † In hac ur-
 be uixissent
 At quanto meliore loco Resp. tuēda staret, si tu par
 ac similis scelestorum ciuium unā cum illis adnume-
 ratus esses? an ego tunc falsò scripsi: Cedant arma
 togæ? qui togatus armatos, & pace bellum oppressi:
 an illud mentitus sum: Fortunatam natam me consu-
 le Romam? Qui tantum intestinum bellum, et dome-
 sticum urbis incendium extinxi. Neque te tui piget
 homo leuissime? cum ea culpas, quæ in historijs mi-
 hi gloriae ducis. An turpius est P.C. scribentem men-
 tiri, quàm illum palam hoc ordine dicentem? nam
 quod in † etatem increpuisti, tantum me abesse puto
 ab impudicitia, quantū tu à pudicitia. Sed quid ego
 de te plura querar? Quid enim mentiri turpe dicis,
 qui mihi ausus sis eloquentiam ut uitium obijcere, cui
 ius semper nocens eguisti patrocinio? an illum existi-
 mas posse fieri ciuem egregium, qui non his artis
 bus & disciplinis sit eruditus? an ulla alia putas es-
 se rudimenta, & incunabula uirtutis, quibus animi
 ad gloriæ cupiditatem aluntur? Sed minime mirum
 est, P.C. si homo, qui desidiæ ac luxuriæ plenus sit,
 hæc ut noua, atque inusitata miratur: nam quod ista
 inusitata rabie petulanter in uxorem, et in filiam in-
 uasisti, quæ facilius mulieres se à uiris abstinerunt,
 quàm tu uir à uiris, satis docte ac perite fecisti: non
 enim me sperasti mutuam tibi gratiam relaturum, ut

*Historiā in-
 telligit bellū
 Catilinariū.

*Eloquētia
 pro incuna-
 bulis.

• Res fami-
liaris Cice-
ronis,

• Ancillari.

† tuos uicissim + tuas compellarem, unus enim satis es mate-
ria habens : neque quicquam turpius est domi tuæ
quàm tu. Multum te uero opinio fallit, qui mihi pu-
tasti parare inuidiam ex mea re familiari, quæ mul-
to mihi minor est, quàm habere dignus sim. Atque
utinam ne tanta quidem esset, quanta est, ut potius
amici mei uiuerent, quàm ego testamentis eorum
locupletior essem. Ego fugax Crispe Salusti furori
tribuni plebis cessi: utilius duxi, quamuis fortunam
unius experiri, quàm uniuerso populo Rom. ciuilibus
essem dissensionis causa : qui postea, quàm ille suum
animum in Rep. perbacchatus est, omnia, quæ com-
mouerat, pace & otio resederunt. Hoc ordine reuo-
cante atque ipsa Rep. manu retrahente me reuertì,
qui mihi dies si cum omni reliqua uita conferatur,
animo quidem meo superet, cum uniuersi uos, popu-
lusq; Ro. frequens aduentu meo gratulatus est: tane-
ti me fugacem mercenarium patronum hi aestimaue-
runt. Neq; Hercule mirum est, si ego semper iustas
omnium amicitias aestimaui : non enim uni priuatim
ancillatus sum, neque me addixi : sed quantum quis-
que Reip. studuit, tantum mihi fuit aut amicus, aut
inimicus : ego nihil plus uolui ualere quàm pacem.
Multi priuatorum audacias nutrierunt, ego nihil ti-
mui, nisi leges: multi arma sua timere uoluerunt, ego
nunquam uolui quicquam posse nisi pro uobis : multi
ex uobis potētia freti, in uos suis uiribus abusi sunt.
Eaque non est mirum, si nullius amicitia usus sum,
qui non

qui non perpetuo Reip. amicus fuit : neq; me poenitet, si aut petenti Vatini reo, patrocinium pollicitus sum, aut Sextij insolentiã repressi, aut Bibuli patientiam culpavi, aut uirtutibus Cæsaris faui: hæ laudes enim egregij ciuis & unicæ sunt. Quæ si tu mihi ut uitia obijcis, temeritas tua reprehendetur, non mea uitia culpabuntur. Plura dicerem, si apud alios mihi esset dicendum, P. C. non apud uos, quos habui omnium actionum mearum monitores. Sed ubi rerũ testimonia adsunt, quid opus est uerbis? Nunc ad te ut reuertar Salusti, patremq; tuum præteream : qui si nunquam in uita sua peccauit, tamen maiorem iniuriam Reip. facere non potuit, quàm quod te talem filium genuit: neq; tu si qua in pueritia peccasti, exequar: ne parentem tuum uidear accusare, qui eo tempore summam tui potestatem habuit, sed qualem adolescentiam egeris: hac enim demonstrata, facile intelligetur, quàm petulanti pueritia, tam impudicus & procax adoleueris: postea, quàm immense gulæ impudicissimi corporis quæstus sufficere non potuit : & ætas tua iam ad ea patienda, quæ alteri facere collibuisse exoleuerat, cupiditatibus infinitis efferebaris: ut quæ ipsi corpori tuo turpia non duxisses, in alijs experireris. Ita non est facile reputare, P. C. utrum inhonestioribus corporis partibus rem quæstueris, an amiseris. *Exolescere

Domum paternam uiuo patre turpissime uenalem habuit, uendidit: & cui dubium potest esse, quin mori coegerit eum, quo hic nondum †cuiquam
*Domū paternam uendere infame antiquitus.

mortuo pro hærede gesserit omnia: neq; pudet à me
 eum querere, quis in P. Crassi domo habitet, cū ipse
 respondere non queat, quis in ipsius habitet paterna
 domo. At Hercule lapsus ætatis tyrocinio, postea se
 correxit: non ita est, sed habuit in sodalitiū sacri-
 legij Nigidiani: bis iudicis ad subsellia attractus, ex-
 trema fortuna stetit: & ita discessit, ut non hic inno-
 cens esse, sed iudices peierasse existimarentur. Pri-
 mum honorē in quæstura adeptus, & secutus est hunc
 locum, & hunc ordinem despectum: cuius aditus si-
 bi quoq; sordidissimo homini patuisset. Itaq; timens
 ne facinora eius clam uos essent, cum omnibus ma-
 trum familiarum uiris opprobrio esset, confessus est
 uobis audientibus adulterium: neq; erubuit ora ue-
 stra. Vixeris ut libet Salusti: egeris, quæ uolueris:
 satis sit unum te tuorum scelerum consciū esse, no-
 li nobis langorem & soporem nimium exprobrare:
 sumus diligentes in tuenda pudicitia uxorū no-
 strarum: sed ita experrecti non sumus, ut à te caue-
 re possimus: audacia tua uincit studia nostra. Et
 quod hunc mouere possit P. C. factum ac dictum tur-
 pe, quem non puduit palàm uobis audientibus adul-
 terium confiteri? quod si nihil & pro me tibi responde-
 re uoluissē, sed illud censorium eloquiū Apij Claus-
 dij, & L. Pisonis integerrimorum uirorum, quo
 usus est quisq; eorum, pro lege palàm uniuersis res-
 citarē, nōne tibi uiderer æternas inurere maculas,
 quas reliqua uita tua eluere non possit? neq; post il-
 lum des-

*Nigidianū
 sacrilegiū.

+hunc locū
 & ordinem
 despectus.

*Scribit em̄
 Varro de-
 prehensum
 Salustiū in
 adulterio ab
 Anto. Milo-
 ne, lorisq; be-
 ne cēsum pe-
 cunia data
 dimissum.
 Gel. li. 17.
 ca. 18.

+per.

*Inurere ma-
 culam.

lum delectum Senatus te unquam uidimus, nisi forte
 in ea te castra coniecisti, quo omnis sentina Reip. cō
 fluxerat. At idem Salustius, qui in pace ne Senator
 quidem manserat, posteaquā Respu. armis oppressa
 est, & idem +uictor, qui exules reduxit in Senatum +uictores.
 post quaesturam reductus est: quem honorem ita ges
 sit, ut nihil uenale non in eo habuerit, cuius aliquis
 emptor fuerit. +Itaq; egit, ut nihil non æquum, ac ue +Ita igitur
 rum duxerit, quod ipsi facere collibuisse: neq; aliter egit.
 uexauit, ac debuit, siquis prædæ loco accepisset ma
 gistratū. Peracta quaestura, posteaquā magna pi
 gnora eis dederat, cum quibus similitudine uitæ se
 cōiunxerat, unus iam ex illo grege uidebatur. Eius
 enim partis exemplar erat Salustius: +quod tantum +quo tanq̄
 in unam uoraginem coetus omnium uitiorum excess
 serat: quicquid impudicorum Cylonū, parricidarū, *Cylones.
 sacrilegorum, +deditorum fuit, in urbe, municipijs, +debitorū
 colonis, Italia tota (sicut in fretis) subsederant: nomi
 nis perdit, ac notissimi, nulla in parte castris apti: ni
 si licentia uitiorum, & cupiditate rerum nouarum.
 At postea quā prætor factus est, modeste se gessit, *Salustius
 & abstinenter: nōne ita prouinciam uastauit, ut ni prætor obti
 nil neq; passi sint, neq; expectarint grauius socij nos
 stri in bello, quā experti sunt in pace, hoc Africā
 interiorem obtinente? Vnde tantum hic exhausit,
 quantum potuit aut fide nominum traici, aut in na *Nomina.
 ues contrudi: tantum inquam P. C. exhausit, quan
 tum uoluit, ne causam diceret, sestertio duodecies

cum Cæsare paciscitur. Quod si quippiam eorum
 falsum est, hic palàm refelle: unde quo modo ne pa-
 ternam domum + redimere potueris, repente tanquã
 somnio beatus, hortos preciosissimos, uillam Tibur-
 ti C. Cæsaris, reliquas possessiones paraueris. Neque
 piguit quærere, cur ego P, Crassi domum emissem:
 cum tu ueteris uillæ dominus sis, cuius paulo ante
 fuerat Cæsar: modo inquam patrimonio non comes-
 so, sed deuorato: quibus rationibus repente factus es
 tam affluens, & tam beatus. Nam quis te faceret hæ-
 redem, quem ne amicum quidem suum satis honestum
 quisquam sibi ducit, ni similis, ac par tui? At Hercu-
 le egregia facta maiorũ tuorum te extollunt: quos-
 rum siue tu similis es, siue illi tui, nihil ad + omnium
 scelus, ac nequitiam addi potest. Verum ut opinor,
 honores tui te faciunt insolentem. Tu Crispe Salus-
 sti, + totidem putas esse bis senatorem, & bis quæsto-
 rem fieri; + quod bis consularem, & bis triumphas-
 lem? Carere debet omni uitio, qui in alterum dicere
 paratus est. Is demum maledicit, qui non potest ue-
 rum ab altero audire. Sed tu omniũ mensarum asse-
 cla, omnium cubiculorum in ætate pellex, & idem
 postea adulter ois ordinis turpitude es, & ciuilibus
 belli memoria. Quid enim grauius pati potuimus,
 quàm quod te incolumem in hoc ordine uideamus?
 Desine bonos petulantissima consectari lingua: desine
 ne morbo procacitatis isto uti: desine unumquenq;
 moribus tuis existimare: his moribus amicum tibi fa-
 cere

+relinire.
 *Somnio
 beatus.

*Comesum,
 deuoratum
 patrimoniũ.

+ruum.

+tantidem.
 aliter tan-
 eundem.
 + quanti.

Γνώμη.
 *Assela oim
 mensarum.

CONTRA CAT. ORATIO I. 173

cere non potes, uideris uelle inimicum habere. Finē dicendi faciam P. C. Sæpe enim uidi grauius offendere animos auditorum eos, qui aliena flagitia aperte dixerunt, quàm eos, qui commiserunt. Mihi quidem ratio habenda est, non quia Salustius merito debeat audire, sed ut ea dicam, si qua ego honeste effari possim.

M. TVLLII CICERONIS, CONTRA Catilinam, Oratio Prima.

Quouſq; tandem abutere Catilina patientia nostra? quamdiu nos etiam furor iste tuus eludet? Quem ad finem sese effrenata iactabit audacia? Nihil ne te nocturnum præſidium Palatii, nihil urbis uigiliæ, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora, uultusq; mouerunt? patere tua consilia non sentis? constrictam iam omnium horum conscientia teneri coniurationem tuam non uides? Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos conuocaueris, quid consilij ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris? O tempora, o mores, senatus hoc intelligit. Consul uidet, hic tamen uiuit. Viuit? imò uero etiam in senatū uenit: fit publici consilij particeps: notat, & designat oculis ad cædem unumquemq; nostrum. Nos autem uiri fortes satisfacere Reip. uidemur, si istius furorē ac tela uitemus. Ad mortem te Catilina duci iussu consulis iam pridem oportebat. In te conferri per-

siem

Oratio est generis deliberatiui, quæ in summa præcipit Catilinæ, ut ab urbe discedat, ordit autem tm̄ a schematib. peregrinis. *Repetitio

Inuehitur in senatus imbecillitatem. Amplificat ab exemplis, colligens iamdudum oportuisse necari Catilinam.

stem istam, quam tu in nos omnes iam pridem machinaris. An uero uir amplissimus P. Scipio Pötifex Maximus Tyberium Gracchum mediocriter labefactantem statum Reip. priuatus interfecit? Catilinam uero orbem terrarum cæde, atq; incendijs uastare cupientem, nos consules perferemus: nam illa nimis antiqua prætereo, quod Q. Seruilius Athala, Sp. Elii nouis rebus studentem manu sua occidit. Fuit ista quondam in hac Rep. uirtus, ut uiri fortes acrioribus supplicijs ciuem perniciosum, q̄ acerbissimum hostem coercerent. Habemus enim senatus C. in te Catilina uehemens & graue: nõ deest Reip. consiliũ, neq; auctoritas huius ordinis: nos nos, dico aperte, consules desumus. Deceuit quondam senatus ut L. Opimius Consul uideret, ne quid Resp. detrimenti caperet: nox nulla intercessit: mox interfectus est propter quasdam seditionũ suspitiões C. Gracchus clarissimo patre natus, & a maioribus: occisus est cū liberis M. Fuluius cõsularis. Simili senatuscõsulto, C. Mario, & L. Valerio Coss. & permissa est Resp. Num unum diem postea L. Saturninum tribunum pl. & C. Seruilium mors, ac Reip. poena remorata est? At nos uigesimum iam diem patimur hebescere aciem horũ auctoritatis. habemus enim huiusmodi senatusconsultum, ueruntamen inclusum in tabulis, tanquam in uagina reconditũ: quo ex senatusconsulto confestim interfectũ te esse Catilina conuenit. Viuis, & uiuis nõ ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Cupio P. C. me esse

† Athala Livius li. 4. primæ Decad. Epiphonema.

Castigatio superioris sniæ, cum Gracchus oppugnasset Auentinũ cum armata multitudine, & a maioribus.

† commissa.

• Acies auctoritatis hebescit.

CONTRA CAT. ORATIO I. 175

esse clementem. Cupio in tantis Reip. periculis me non dissolutum uideri, sed iam meipsum inertia, nequitiaeq; condēno. Castra sunt in Italia cōtra Remp. in Hetruriae faucibus collocata. Crescit in dies singulos hostium numerus: eorū autem imperatorē castrorum, ducemq; hostium, intra moenia, atq; adeo in senatu uidemus intestinam aliquam quotidie pernitie Reipu. molientem. Si te iam Catilina comprehendi, si interfici iussero, credo erit uerendum mihi, ne hoc potius omnes boni serius à me, quàm quisquam crudelius factum esse dicant. Verum ego hoc quod iam pridem factum esse oportuit, certa de caussa nondum adducor, ut faciam. Tunc denique interficiam te, cum iam nemo improbus, tam perditus, tam tui similis inueniri poterit, qui id non iure factum esse fateatur. Quamdiu quisquam erit, qui te defendere audeat: uiues, & uiues ita, ut nunc uiuis, multis meis & firmis praesidijs oppressus, ne commouere te contra Remp. possis. Multorum te etiam oculi, & aures, non sentientem, sicut adhuc fecerunt, speculabuntur, atq; custodient. Etenim quid est Catilina, quod iam amplius expectes? Si neque nox tenebris obscurare coetus nefarios, nec priuata domus parietibus continere uocem cōiurationis tuae potest: si illustrantur, si erumpunt omnia, muta iam istam mentem, mihi crede obliuiscere cedis, atq; incendiorum. Tenebris undiq; luce sunt clariora nobis tua consilia oīa.

Quae etiam mecum licet recognoscas. Meministi ne me ante

A sua persona.
A re ipsa.

Cur distulerit Catilinæ necem.

Hacten⁹ The fin cōsumpsit, nūc subicit cōsiliū, scilicet ut ex urbe emigret, porro priusquam proponat cōsiliū colligit longa, unde postea cōsiliū infert.

tiam.
Argumentū propositio.

me ante diem duodecimum Calend. Nouemb. dicere
 in senatu certo die fore in armis, qui dies futurus es-
 set ante diem octauum Calend. Nouemb. C. Man-
 liū audaciæ Satellitem, atque administrū tuæ? + Num
 me fefellit Catilina, non modo res tanta, tam atrox,
 tam incredibilis: uerum id, quod multo magis est
 admirandum, dies? dixi ego idem in senatu cædem
 te optimatum contulisse in ante diem quintum Ca-
 lend. Nouemb. Tum cum multi principes ciuitatis
 Roma. non tam sui conseruandi, quàm tuorum con-
 siliorum reprimendorum caussa profugerunt. Num
 inficiari potes te illo ipso die meis præsijs, mea di-
 ligentia circumclusum, commouere te contra Re-
 pub. non potuisse, cum tu discessu cæterorum, no-
 stra tamen, qui remansissemus, cæde contentum esse
 dicebas. Quid? cum te Præneste Calend. ipsis No-
 uembr. occupaturum nocturno impetu esse confide-
 res? Sensisti ne illam Coloniam meo iussu, meis præsi-
 dijs, custodijs, uigilijsq; esse munitam? Nihil agis, ni-
 hil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo audiã,
 sed etiam uideam, planeq; sentiam. Recognosce me-
 cum tandem illam superiorem noctem, iam intelliges
 multo me uigilare acrius ad salutem, quàm te ad per-
 nitiem Reipub. Dico te priore nocte uenisse inter
 Falcarios. Non agam obscure, in M. Leccæ domum:
 conuenisse eodem complures eiusdem amentia scæ-
 lerisq; socios. Num negare audes? Quid taces? con-
 uincam, si negas. Video enim esse hic in senatu quos-
 dam

Epilogus su-
 periorum.

dam, qui tecum unà fuere. O Dij immortales, ubinā
gentium sumus? quam Remp. habemus? in qua urbe
uiuimus? Hic hic sunt in nostro numero P. C. in hoc
orbis terræ sanctissimo, grauisimoq; consilio, qui de
nostro, omniumq; interitu, qui de huius urbis, atque
adeo orbis terrarum exitio cogitent. Hosce ego ui-
deo consul, & de Rep. sententiam rogo: & quos fer-
ro trucidari oportebat, eos nondum uoce uulnero.
Fuisti igitur apud Leccam illa nocte Catilina, distri-
buisi partes Italiæ, statuisti quò quenq; proficisci
placeret: delegisti, quos Romæ relinqueres, quos te-
cum educeres, descripsisti urbis partes ad incendia,
confirmasti te ipsum iam esse exiturum: dixisti pau-
lulum tibi esse etiam nunc moræ, quod ego uiuerem.
Reperti sunt duo equites Ro. qui te ista cura libe-
rarent, & sese illa ipsa nocte paulo ante lucem me
in meo lectulo interfekturos pollicerentur. Hæc ego
omnia uixdum iam coetu uestro dimisso comperi, do-
mum meam maioribus præsijs muniui, atq; firma-
ui: exclusi eos, quos tu mane ad me salutatum mise-
ras: cū illi ipsi uenissent, quos ego iam multis, ac sum-
mis uiris ad me uenturos id temporis esse prædixe-
ram. Quæ cum ita sint Catilina, perge quò coepisti:
egredere aliquando ex urbe: patent portæ, profici-
scere. Nimum diu te imperatorem illa tua Manlia-
na castra desyderant. Educ tecum omnes tuos: si mi-
nus, quàm plurimos. Purga urbem. Magno me metu
liberabis, dummodo inter me, atq; te murus intersit.

*Eclamatō
aduersus cō
iuratos sen-
tores.

*Voce uulne
rare.

Ci. uerbo cō
firmādi libē
ter utitur, p
affirmando.

Epilogus.

M

Nobis

Aliud argu-
mentū, cur
uelit cedere
Catilinam
ab urbis pe-
riculis.

Amplifica-
tio hactenus
me tantū pe-
tisti, nūc pe-
tis Remp.

Distributio.
Consilium.

*Ratioci-
natio.

Propositiōis
explicatio à
circūstantiis

Nobiscū uersari iā diutius nō potes. Non feram, nō
patiar, non sinam. Magna Dijs immortalibus habenda
est gratia, atque huic ipsi Ioui Statori antiquissimō
custodi huius urbis, quod hanc tam tetram, tam
horribilem, tamq; infestam Reip. pestem toties iam
effugimus. Non est sepius in uno homine salus summa
periclitanda Reipu. Quandiu mihi consuli des-
ignato Catilina insidiatus es, non publico me præs-
sidio, sed priuata diligentia defendi: cum proximis
comitijs consularibus me consulem in campo, & cō-
petitores tuos interficere uoluisti, compressi tuos ne-
farios conatus amicorum præsidio, & copijs, nullo
tumultū publice concitato. Denique quotiescunque
me petisti, per me tibi obstiti, quāquam uidebam per-
niciem meam cum magna calamitate Reip. esse con-
iunctam. Nunc iā aperte Rempub. uniuersam petis.
Temp̄la Deorum immortalium, tecta urbis, uitam
omnium ciuium, Italiam deniq; totam ad exitium,
& uastitatem uocas. Quare, quoniam id, quod pri-
mum, atq; huius imperij, disciplinæq; maiorum pro-
prium est, facere non audeo: faciam id, quod est ad
seueritatem lenius, ad communem salutem utilius.
Nam si interfici iussero, residebit in Repub. reliqua
coniuratorum manus. Sin tu (quod te iam dudum hor-
tor) exieris, exhaurietur ex urbe tuorum comitum
magna & perniciofa sentina Reip. Quid est Catili-
na? num dubitas id me imperante facere, quod iam
tua sponte faciebas? Exire ex urbe consul hostem
iubet.

iubet. Interrogas me? num in exilium? Non iubeo:
 sed si me consulis, suadeo. Quid enim Catilina est, Propositiōis
 cōfirmatio,
 argumentatē
 aut primū à
 Catilinæ sce
 leribus. quod te iam in hac urbe delectare possit? in qua ne-
 mo est extra istam coniurationem perditorum homi-
 num, qui te non metuat: nemo, qui te nō oderit. Quæ
 nota domesticæ turpitudinis, nō in ista vita tua est?
 quod priuatarum rerum dedecus non hæret infas-
 miæ? Quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus
 tuis unquam, quod flagitium à toto corpore absuit?
 cui tu adolescētulo, quem corruptelarū illecebris ir-
 retisses, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidi-
 nem facem prætulisti? Quid uero nuper cum morte
 superioris uxoris nouis nuptijs domum uacuam fe-
 cisses, nōne etiam alio incredibili scelere hoc scelus
 cumulasti? quod ego prætermitto, & facile patior
 fileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas,
 aut extitisse, aut non uindicta esse uideatur. Præter
 mitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impē-
 dere tibi proximis Idibus senties. Ad illa uenio, quæ *Occupatio
 *Transitio
 non ad priuatam ignominiam uitiorum tuorum, non
 ad domesticam tuam facultatem, ac turpitudinem,
 sed ad summam Reip. atq; ad omnium nostrum ui-
 tam, salutemq; pertinent. Potēstne tibi huius uitæ
 hæc lux Catilina aut huius spiritus coeli eē iucūdus?
 cum scias esse horum neminem, qui nesciat te pri- Comitium
 fin. nu. Rat
 stub. Comi
 tia plur.
 reichstag.
 die Calend. Ianua. Lepido & Tullo Cos. stetisse in
 comitio cum telo, manum consulum, & principum
 ciuitatis interficiendorum causa parauisse: sce-

Potius, cōte
xtas uel con
tetas legen
dum.

*Corpore
effugere.

• Iudiciū ta
citurritatis.

A minori.
*Quot enim
sunt qui me
tuunt, tot or
derūt nos.

leri ac furori tuo non aliquam mentem, aut timorem
tuum, sed fortunam populi Ro. obstitisse. Ac iam illa
omitto, neque enim sunt aut obscura, aut non multo
post commissa. Quoties tu me designatum, quoties
me consulem interficere uoluisti? Quot ego tuas pe
titiōes ita cōiectas, ut uitari nō posse uiderētur, par
ua quadam declinatione, et ut aiunt, corpore effugi?
Nihil agis, nihil assequeris, nihil moliris, quod mihi
latere ualeat in tempore: neq; tamen conari, ac uel
le desistis. Quoties iam tibi extorta est sica ista de
manibus? Quoties uero excidit casu aliquo et elapsa
est? tamen ea carere diutius non potes. Quæ quidē,
quibus abs te initiata sacris, ac deuota sit, nescio:
quod eam necesse putas consulis in corpore defige
re. Nunc uero quæ tua est ista uita? Sic enim iam te
cum loquar, non ut odio permotus esse uidear, quo
debeo, sed ut misericordia, quæ tibi nulla debetur.
Venisti pauloante in Senatū: quis te ex hac tanta fre
quentia, ex tot tuis amicis, ac necessarijs salutauit?
Si hoc post omnium hominum memoriam contigit
nemini, uocis expectas contumeliam, cum sis grauiss
simo iudicio taciturnitatis oppressus? Quid? quod
ab aduentu tuo ista subsellia uacua facta sunt? Quid?
quod omnes Consulares, qui tibi persæpe ad cædem
constituti fuerunt, simul atq; assedisti, partem istam
subselliorum nudam, atq; inanem reliquerunt? Quo
tandem animo tibi ferendum putas? Serui me Hercu
le mei, si me isto pacto metuerent, ut te metuunt oēs
ciues

ciues tui, domum meam relinquendam putarem. Tu
 tibi urbem non arbitraris? Et si me meis ciuibus in-
 iuria suspectum tam grauius, atq; infensum uiderē,
 carere me aspectu ciuium, quā infestis oculis oīa
 conspici mallet. Tu cum conscientia scelerum tuorū
 agnoscas, odium omnium iustum, & iam tibi diu de-
 bitum, dubitas, quorum mentes, sensusq; uulneras,
 eorum aspectum præsentiāq; uitare? Si te parens **A simili.**
 tes timerent, atq; odissent tui, neq; eos ulla ratione
 placare posses, ut opinor, ab eorum oculis aliquò cō-
 cederes. Nunc te patria, quæ communis est omnium ***Patria com-**
 nostrum parens, odit, ac metuit: & iamdiu de te ni- **munis oīm**
 hil iudicat, nisi de parricidio suo cogitare: huius tu **parens.**
 neq; auctoritatem uerebere, neq; iudicium sequere,
 neq; uim pertimesces? Quæ tecum Catilina sic agit, **Sermoci-**
 & quodammodo tacita loquitur. Nullum iam tot an- **natio.**
 nis facinus extitit, nisi per te: nullum flagitium sine
 te. Tibi uni multorum ciuium neces, tibi uexatio, di-
 reptioq; sociorum impunita fuit, ac libera. Tu non
 solum ad negligendas leges & quæstiones, uerum-
 etiam ad deuincendas, perfringendasq; ualuisisti. Su-
 periora illa, quanquam ferenda non fuerunt, tamen
 ut potui, tuli. Nunc uero me totum esse in metu pro-
 pter te unum, quicquid increpauerit Catilinam times-
 ri, nullum uideri cōtra me consiliū iniri posse, quod
 à tuo scelere adhorreat, non est ferendum. Quamob **Epilogus.**
 rem discede, atq; hūc mihi timorem eripe. Si uerus,
 ne opprimar: sin autem falsus, ut tandem aliquando

Tertium argumentum à Catilinæ facto, qui se ipsum condemnari quod domo sua cesserit.

Epilogus argumenti.

Confutatio eius quod à Catilina obijci potuit.

timere desinam. Hæc si tecum, ut dixi, patria loquatur, nonne impetrare debeat, etiamsi vim adhibere non possit? Quid? quod tu teipse in custodiam dedisti? Quid? quod uitandæ suspicionis causa a quod M. Lepidum te habitare uelle dixisti? à quo non receptus, etiam ad me uenire ausus es, atque domi meæ te asseruari rogasti, cum à me quoque id responsum tulisses, me nullo modo posse his parietibus tutum esse tecum, qui magno in periculo essem, quod iisdem moenibus contineremur: ad Q. Metellum prætorem uenisti, à quo repudiatus ad sodalem tuum uirum optimum M. Marcellum demigrasti, quem tu uidelicet et ad custodiendum te diligentissimum, et ad supplicandum sagacissimum, ad uindicandum fortissimum fore putasti. Sed quæ longe uidetur à carcere, atque à uinculis abesse debere, qui seipsum iam dignum custodia iudicauerit? Quæ cum ita sint Catilina, dubitas si hic morari equo animo non potes, abire in aliquas terras, et uitam istam multis supplicijs iustis, debitisque ereptam fugæ, solitudinique mandare? Refer, inquis, ad Senatû, id enim postulas? Et si hic ordo sibi placere decreuerit, te ire in exilium, obtemperaturum te esse dicis: non referam id quod adhorret à meis moribus, sed tamen faciam ut intelligas quid hi de te sentiant. Egredere ex urbe Catilina: libera Remp. metu: in exilium, si hanc uocem expectas, proficiscere. Quid est Catilina? quid attendis? quid animaduertis horum silentium? Patiuntur: tacent. Quid expectas auctoritas
tens

tem loquentium, quorum uoluntatem tacitorum perspicis? At si hoc idem huic adolescenti optimo P. Sextio, si fortissimo uiro M. Marcello dixissem, iam mihi Consuli hoc ipso in templo iure optimo Senatus uim & manus intulisset. De te autem Catilina con-
 quiescunt, probant: cum patiuntur, decernunt: cum tacent, clamant. Neque hi solum, quorum uel auctoritas clara est, uidelicet uita utilissima, sed etiam illi Equites Ro. honestissimi, atq; optimi uiri, ceteriq; fortissimi ciues, qui circumstant Senatum: quorum tu & frequentiam uidere, & studia perspicere, & uoces pauloante exaudire potuisti: quorum ego uix abs te iam diu manus, ac tela contineo. Eosdem facile adducam, ut te hæc quæ iam pridem uastare studes relinquentem, usque ad portas prosequantur. Quamquam, quid est quod loquar? te ut ulla res frangat? tu ut unquam te corrigas? tu ut ullam fugam meditere? tu ullum ut exilium cogites? Utinam tibi istam mentem Dij immortales donarent: tametsi uideo, si mea uoce tunc in exilium animum induxeris, quanta tempestas inuidiæ nobis, si minus in præsens tempus recenti memoria scelerum tuorum, at in posteritatem pendeat: sed non est mihi tanti, dummodo ista tua sit priuata calamitas, & à Reip. periculis seiungatur. Sed tu, ut tuis commouere, ut legum poenas pertimescas, ut temporibus Reip. concedas, non est postulandum. Neq; enim Catilina is es, ut te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore

Tacito consensu probat quæ ego discerno.

Excursus & inuehitur in Catilinæ mores, & obtestans iam dudum ista se frustra impetare. & perterritus

rore reuocarit. Quamobrem, ut saepe iam dixi, proficiscere. Ac si mihi inimico, ut praedicas, tuo conflare uis inuidiam, recta uia perge in exilium. Vix feram sermones hominum, si id feceris. Vix molem istius inuidiae, si in exilium ieris iussu Consulis, sustinebo: sin autem seruire meae laudi, & gloriae mauis, egredere cum importuna sceleratorum manu: confer te ad Manlium: concita perditos ciues: secerne te à bonis, infer patriae bellū: exulta impio latrocinio, ut à me non eiectus ad alienos, sed inuitatus ad tuos

† esse. † isse uidearis. Quanquā quid ego te inuitem? à quo iam sciam esse praemissos, qui te ad forum Aurelium praestolarentur armati: cum sciam pactam & constitutam esse cum Manlio diem: à quo etiam Aquilam illam argenteam: quam tibi, ac tuis omnibus perniciosam esse confido, & funestam futuram, cui domus tuae sacrarium scelerum tuorum constitutum fuit, sciam esse praemissam. Tu ut illa diutius carere possis? quam uenerari ad caedem proficiscens solebas, à cuius altaribus saepe istam dextram impiam ad necem ciuium transtulisti. Ibis tandem aliquando, quò te iam pridem tua ista cupiditas effrenata, ac furiosa rapiebat. Neq; enim tibi haec res affert dolorem, sed quandam incredibilem uoluptatem: ad hanc te amentiam natura peperit, uoluntas exercuit, fortuna seruauit. Nunquam tu non modo otium, sed ne bellum quidem, nisi nefarium concupisti: nactus es ex perditis atq; ab omni non modo fortuna, uerum etiam

* Aquila argentea Catilinæ.

Exaggerat rē ab ipso Catilinae facto.

Omen.

etiam spe derelictis conflatam improborum manum. Hic tu qua letitia perfrueris? quibus gaudijs exultabis? quanta in uoluptate bacchabere? cum in tanto numero tuorum neque audies uirum bonum quemquam, neque uidebis. Ad huius uitæ studium meditati illi sunt, qui feruntur labores tui: Iacere humi non modo ad obsidendum stuprum, uerum et ad facinus obeundum. Vigilare non solum ad insidiandum somno maritorum, uerumetiam bonis occisorum. Habes ubi ostentes illam præclaram tuam patientiam famis et frigoris, inopiæ rerum omnium, quibus te breui tempore confectum esse senties. Tantum profecit, tum cum te à cōsulatu reppuli, ut exul potius tentare, quàm Consul uexare Remp. posses: atq; ut id, quod esset à te scelerate susceptum latrocinium potius, quàm bellum nominaretur. Nunc ut à me P. C. quandam prope iustam patriæ querimoniã detester, atq; deprecer, percipite quæso diligenter, quæ dicam, et ea penitus animis uestris, mentibusq; mandate. Etenim si mecum patria, quæ mihi uita mea multo est charior: si cuncta Italia, si omnis Resp. loquatur: M. Tulli quid agis? tu ne eum quem esse hostem comperisti, quem ducem belli futurum uides, quem expectari imperatorem in castris hostium sentis, authorem sceleris, principem coniurationis, euocatorem seruorum, et ciuium perditorum exire patieris? ut abs te non emissus ex urbe, sed immissus in urbem esse uideatur: nonne hunc in uincula duci, nō

*Omni spe derelicti Catilinarij.

Cōfutatō eī
us argumētī
quod obiici
potuit à bonis uiris, si
eiusmodi est
Catilina, cui
non potius
præsentem
iugulas.

Distributio. ad mortem rapi, non summo supplicio mactari impe-
rabis? Quid tandem impedit te? Mōs ne maiorum?
 at persæpe etiam priuati in hac Rep. perniciosos ci-
 ues morte multarūt: An leges? quæ de ciuium reorū
 supplicio rogatæ sunt. At nunquam in hac urbe, hi
 qui à Rep. defecerunt, ciuium iura tenuerunt. An
 inuidiam posteritatis times? præclaram uero pos-
 pulo Rom. referes gratiam, qui te hominem per te
 cognitum nulla commendatione maiorum tam matus-
 re ad summū Imperium per omnes honorū gradus
 extulit, si propter inuidiam, aut alicuius periculi me-
 tum salutem ciuium tuorum negligis. Sed si quis est
 inuidiæ metus, non est uehementior seueritatis, ac
 fortitudinis inuidia, quàm inertiae, ac nequitiae per-
 timescenda. An cum bello uastabitur Italia, uexabun-
 tur urbes, tecta ardebunt, te non existimas inuidiæ
 incendio conflagaturū? His ego sanctissimis Reip.
 uocibus, & eorum hominum, qui idem sentiunt, mē-
 tibus pauca respondebo. Ego, si hoc optimum factu
 iudicarem, P. C. Catilinam morte multari, unius usu-
 ram horæ gladiatori isti ad uiuendum nō dedissem.
 Etenim si summi uiri, & clarissimi ciues Saturnini
 & Gracchorum & Flacci, & superiorum complu-
 rium sanguine non modo se non contaminauerunt,
 sed etiā honestauerūt, certe uerendum mihi nō erit,
 ne quid paricida ciuiū interfecto, inuidiæ mihi in po-
 steritatem redundaret. Quod si ea mihi maxime im-
 penderet, tamen hoc animo semper fui, ut inuidiam

ειρωνία.

*Incendium
inuidiæ.

*Gladiator.

Γυώμη.
*Inuidia uir-
tute parta
gloria est.

uirtus

uirtute partam, gloriam non inuidiam putarem.
 Quanquam nonnulli sunt in hoc ordine, qui aut ea,
 quæ imminent, non uideant: aut ea, quæ uident, dis-
 simulent. Qui spem Catilinæ mollibus sententijs alue-
 runt, coniurationemq; nascentem non credendo cor-
 roborauerunt: quorum auctoritatem secuti multi
 non solum improbi, uerumetiam imperiti, si in hunc
 animaduertissent, crudeliter nõ egregie factum esse
 dicerent. Nunc intelligo si iste quò intendit, in Man-
 liana castra peruenerit, neminem tam stultum fore,
 qui non uideat coniurationem esse patefactam: ne-
 minem tam improbum, qui non fateatur. Hoc autem
 uno interfecto, intelligo hanc Reip. pestem paulis-
 sper reprimi, non in perpetuum comprimi posse.
 Quod si se eiecerit, secumq; suos eduxerit, & eos-
 dem ceteros undiq; collectos naufragos aggregaue-
 rit, extinguetur, atq; delebitur, non modo hæc tam
 adulta Reip. pestis, uerumetiam stirps ac semen ma-
 lorum hominum. Etenim iamdiu P.C. in his pericu-
 lis cõiurationis, & insidijs uersamur, sed nescio quo
 pacto omniũ scelerũ, ac ueteris furoris, & audaciæ
 maturitas in nostri consulatus tempus erupit. Quod
 si ex tanto latrocinio iste unus tolletur, uidebimur
 fortasse ad breue quoddam tempus cura, & metu es-
 se releuati: periculum autem residebit, & erit inclu-
 sum penitus in uenis, atq; in uisceribus Reipublicæ.
 Ut sæpe homines ægri morbo graui cum æstu, febris
 que iactantur, si aquam gelidam biberint, prius rele-
 uari his

* Adulta pe-
stis.

* Cõparatio

uari his

uari uidentur, deinde multo grauius, uehementiusq; affliantur: sic hic morbus, qui est in Repub. releuatus istius poena uehementius ciuibus reliquis in grauescet. Quare secedant improbi, secernant se à bonis, unum in locum congregentur: muro denique, id quod sæpe iam dixi, secernantur à bonis: desināt insidiari domi suæ consuli, circumstare tribunal Prætoris Urbani, obsidere cum gladijs curiam, malleos los, ad incendendam urbem, facesq; comparare. Sit deniq; inscriptum in frontem uniuscuiusq; quid de Republica sentiat. Polliceor uobis hoc, P.C. tantam in nobis Cos. fore diligentiam, tantam in uobis auctoritatem, tantam in equitib. Rom. uirtutem, tantam in omnibus bonis consensionem, ut Catilinæ profestione omnia patefacta, illustrata, oppressa, uindicta esse uideatis: hisce omnibus Catilina cum summa Reip. salute, & cum tua peste ac pernicie, cumq; eorum exitio, qui se tecum omni scelere, parricidioq; iunxerunt, proficiscere ad impium bellum, ac nefarium. Tum tu Iuppiter hisdem, quibus hæc urbs auspicijs à Romulo est constituta, quem Statorē huius urbis atque imperij uere nominamus, hunc & huius socios à tuis aris cæterisque templis, ac tectis urbis, ac mœnibus, à uita fortunisque ciuium omnium arcebis: & omnes inimicos bonorum, hostes patriæ, latrones Italiæ, scelerum foedere inter se, ac nefaria societate coniuictos, æternis supplicijs uiuos, mortuosq; mactabis.

Peroratio,
qua suã operam, & optimorū in Re pub. pollice tur nōnunq; & defuturā istę causæ.

Obtestatio.
Statorē à sistorē dictū.

IN L. CATIL. ORATIO II. 189
M. T. CICERONIS IN L. CATILI.
ORATIO II.

Tandem aliquando Quir. Catilinam furentem
audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ ne-
farie molientem, nobis atq; huic urbi ferrum, flam- Gratulatur
mamq; minitantem, ex urbe uel eiecimus, uel emisi- Catilinã ur-
mus, uel ipsum egredientem urbe prosecuti sumus. bem exisse.
Abijt, excessit, euasit, erupit. Nulla iam pernicies à
monstro illo, atq; prodigio mœnibus ipsis intra mœ-
nia comparabitur. Atque hunc quidem unum huius
belli domestici ducem sine controuersia uicimus. Nō *Sine cōtro-
enim iam inter latera nostra sica illa uersabitur: nō uerfia uin-
in campo, non in foro, non in curia, non deniq; inter cere.
domesticos parietes pertimescemus: loco ille motus
est, cum est urbe depulsus: palàm iam cum hoste,
nullo impediante, bellum iustum geremus: sine du- *Iustum bel-
bio perdidimus hominem: magnifice uicimus, cum lum.
illum ex occultis insidijs in apertum latrocinium cō-
iecimus. Quod uero non cruentum raucronem, ut uo Pathos ab
luit, extulit: quod ei ferrum de manibus extorsimus: uoluntate
quod incolumes ciues: quod stantem urbem reliquit: Catilinæ trā-
quanto tandem illum mœrore afflictum esse, & pro ctum.
fligatum putatis? Iacet ille nunc prostratus Quir.
& se perculsum, atque abiectum esse sentit: & retor *Respub. ex
quet oculos profecto sepe ad hanc urbem, quam ex faucibus Ca-
suis faucibus ereptam esse luget. Quæ quidem letari tilinæ ere-
mihi uidetur, quod tantam pestem euomuerit, fo- pta.
rasq; proiecerit. At si quis est talis, quales esse oēs ἐν ἐργίᾳ
uerborum oportet

oportebat, qui hoc ipso in quo exultat, & triumphat oratio mea, me uehementer accuset, quod tam capitalem hostem non cōprehenderim, potius quàm emiserim. non est ista mea culpa, sed temporum. Interemptum esse L. Catilinam, & grauissimo supplicio affectum iam pridem oportebat: id à me, & mos maiorū, & huius imperij seueritas, & Resp. postulabat. Sed quā multos fuisse putatis, qui, quæ ego deferrem, non crederent? quàm multos, qui propter stultitiam non putarent? quàm multos, qui etiam defenderent? quàm multos, qui propter improbitatem fauerent? Ac si sublato illo depelli à uobis omne periculum iudicarem: iam pridem ego L. Catilinā non modo inuidiæ meæ, uerum etiam periculo uitæ sustulisssem. Sed cum uiderem ne uobis quidem omnibus re etiam tam probata, si illū, ut erat meritis, morte multasssem: fore ut eius socios inuidia oppressus persequi non posssem. Rem huc deduxi, ut tum palam pugnas

Prætexta uere posssetis, cum hostem aperte uideretis. Quem ste utebātur quidem ego hostem Quir. quàm uehementer foris esse iuuenes & se timendum putem: licet hinc intelligatis, quod illud pueri. etiam moleste fero, quod ex urbe parum comitatus cū Catilina exierit. Utinam ille omnes secum suas copias eduxisset. Tongillum mihi eduxit: quem amare in prætextam hoīm fecerat: Publicium, & Mimacium, xta calumnia coeperat: Publicium, & Mimacium, quorum es alienum contractum in popinam nonnullum Reip. metum asferre poterat, reliquit. Quos uiros? quanto alieno ære? quàm ualentes? quā nobiles

uos uidetis. Itaque ego illum exercitum ex Gallicanis legionibus, & cum hoc delectu, quem in agro Piceno, & Gallico Qu. Metellus habuit ex his copijs, quæ à nobis quotidie comparantur, magnopere contemno, collectum ex senibus desperatis agresti luxuria, ex rusticis + mendiculis, ex decoctoribus: ex ijs, qui uadimonia deserere, quàm illum exercitum maluerint. Quibus ego non modo, si aciem exercitus nostri, uerumetiam si edictum prætoris ostendero concident. Hos quos uideo uolitare in foro, quos stare ad curiam, quos etiam in senatum uenire, qui nistent unguentis, qui fulgent purpura, mallem secum eduxissent suos milites. Quod si hic permanent, me mentote, non tam exercitum illum esse nobis, quàm hos qui exercitum deseruerunt pertimescendos. Atque etiam hoc magis sunt timēdi, quod quid cogitēt, me scire sentiunt, neque tamen permouentur. Video cui Appulia sit attributa, quis habeat Hetruriā, quis agrum Picenum, quis Gallicum, quis sibi has urbanas insidias cædis, atq; incendiorū depoposcerit. Omnia superioris noctis consilia ad me perlata esse sentiūt. Patefeci in senatu hesternæ die. Catilina ipse pertimuit, profugit. Hi quid expectant? nōne illi uehementer errant, si illam meam pristinam lenitatem perpetuam sperant futuram? Quod expectaui, iam sum assecutus: ut uos omnes factam esse aperte coniurationem contra Remp. uideretis: nisi uero si quis est, qui Catilinæ similis, cum Catilina sentire non putet. Non

+ Mediastrinis.
* Vadimonis deserere.

Causa cur optet urbe exisse Catilinæ cōplices

Occupationum cula, frustra fidere eos lenitate cōsulis

est iam

est iam lenitatis locus, seueritatem res ipsa flagitat. Vnum etiam nunc concedam. Exeant, proficiscantur, ne patiantur desiderio sui Catilinam miserum tabescere. Demostrabo iter, Aurelia uia profectus est: si accelerare uolent, ad uesperam consequentur. O fortunatam Rempub. siquidem hanc sentinam huius urbis eiecerit. Vno me Hercule Catilina exhausto, releuata mihi, & recreata Respub. uidetur. Quid enim mali sceleris fingi, aut cogitari potest, quod non ille conceperit? Quis tota Italia ueneficus? Quis gladiator? Quis latro? Quis sicarius? Quis paricida? Quis testamentorum subiecto? Quis circumscriptor? Quis ganeo? Quis nepos? Quis adulter? Quae mulier infamis? Quis corruptor iuuentutis? Quis corruptus? Quis perditus inueniri potest? qui se cum Catilina familiarissime uixisse non fateatur? Quae caedes per hosce annos sine illo facta est? Quod nefarium stuprum non per illum? Iam uero, quae tanta in ullo unquam homine iuuentutis illecebra fuit, quanta in illo, qui alios ipse amabat turpissime, aliorum amoris flagitiosissime seruebat. Alijs fructum libidinum, alijs mortem parentum, non modo impellendo, uerumetiam adiuuando pollicebatur. Nunc uero quam subito, non solum ex urbe, uerumetiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerrat, nemo non modo Romae, sed ne ullo in angulo totius Italiae oppressus aere alieno fuit, quem non ad hoc incredibile sceleris foedus asciuerit. Atque ut eius diuersa

Excursus qui
gratulationem
repetit illam
superiorem.

Distributio
uitiorum.

• Catilina
operatorum
omni dux &
refugium.

uersa studia in dissimili ratione perspicere possuis: nemo est in ludo gladiatorio paulo ad facinus audacior, qui se non intimum Catilinae esse fateatur. Nemo in scena leuior, et nequior, qui se non eiusdem prope sodalem fuisse commemoret. Atque idem tum stuprorum et scelerum exercitatione assuefactus, frigore, et fame, et siti, ac uigilijs perferendis fortis ab his istis suis socijs predicabatur: cum industriae subsidia, atque instrumenta uirtutis in libidine, audaciaque consume-
rentur. Hunc uero si secuti fuerint sui comites, si ex urbe exierint desperatorum hominum flagitiosi greges: o nos beatos: o Rempublicam fortunatam: o praeclearam laudem consulatus mei. Iam enim non sunt mediocres hominum libidines, non humanae, ac tolerandae audaciae: nihil cogitant, nisi caedes, nisi incendia, nisi rapinas. Patrimonia sua profuderunt, fortunas suas obligauerunt: res eos iam pridem, fides deficere nuper coepit. Eadem tamen illa, quae erat in abundantia, libido permanet. Quod si in uino, et alea comessationes solum, et scorta quaererent, essent illi quidem desperandi, sed tamen essent ferendi. Hoc uero quis ferre possit? inertes homines fortissimis insidiari? stultissimos prudentissimis? ebriosos sobrijs? dormientes uigilantibus? qui mihi accubantes in conuiujs, complexi mulieres impudicas, uino languidi, conferti cibo, sertis redimiti, unguentis obliti, debilitati stupris, eructant sermonibus suis caedem bonorum, atque urbis incendia: quibus ego confido impedere fatum

Contentio.

*Ad umbram quaedam uirtutis signa fuisse in Catilina ostendit Cicero pro M. Cel.

Votum repetit, docetque quantum ex eo commodi ad Rempublicam perueniat, si cedant.

*Obligurire fortunas.

Bellum facere.

Energia.

†confectio.

*Eructare sermone.

N aliquod

Amplifica-
tio ab exter-
na pace.

Pompeium
intelligit.

Epilogus.

Redarguit
calumniam,
quod quidā
criminarent
innocentē ci-
uē in exiliū
pulsū esse.

aliquod, & pœnas iamdiu improbitati, nequitia, sce-
leri, libidini debitas, aut instare iam planè aut certe
iam appropinquare. Quod si meus consulatus quo-
niã sanare non potest, sustulerit, non breue nescio
quod tēpus, sed multa secula propagarit Reip. Nul-
la ē enim natio, quã pertimescamus: nullus rex, q̄ bel-
lū Reip. facere possit: omnia sunt externa unius uir-
tute, terra, mariq; pacata: domesticū bellum manet.
Intus insidiæ sunt, intus inclusum periculum est: in-
tus est hostis: cum luxuria nobis, cum amentia, cum
scelere certandum est. Huic me bello ducem profes-
teor ô Quir. suscipio inimicitias hominum perditio-
rum. Quæ sanari poterunt, quacumq; ratione sanas-
bo. Quæ secanda erunt, nō patiar ad perniciem ci-
uitatis manare. Proin aut exeant, aut quiescant: aut
si in urbe, & in eadem mente permanent, quæ merē-
tur, expectent. At etiam sunt Quirites, qui dicāt à
me in exiliū eiectū esse Catilinā: quod uerbo, si ego
assequi possem, ipsos istos eijcerem, qui hæc loquuntur:
homo enim uidelicet timidus, & permolestus
uocem consulis ferre non potuit: simulatq; ire in exi-
lium iussus est, paruit. Quod hesternō die, cum dos-
mi meæ penè interfectus essem, Senatū in ædē Ios-
uis Statoris uocaui, rē omnem ad P. C. detuli. Quō-
cum Catilina uenisset, quis eum Senator appellauit?
Quis salutauit? Quis deniq; ita aspexit, ut perdis-
tum ciuem, ac non potius ut importunissimū hostē?
Quinetiam principes eius ordinis partē illam sub-
selliorum

felliorum, ad quam ille accesserat, nudam, atq; inanē
 reliquerunt. Hic ego uehemens ille Consul, qui uera
 bo ciues in exilium eijcio, quæsiui à Catilina, an in
 nocturno conuentu apud M. Leccam fuisset, nec ne?
 cū ille homo audacissimus conscientia conuictus, pri
 mo reticuisset, patefeci cætera, qd ea nocte egisset,
 ubi fuisset, quid in proxima cōstituisset: quēadmodū
 esset ei ratio totius belli descripta, edocui. Cum hæ
 sitaret, cum teneretur, quæsiui quid dubitaret pro
 ficisci eò, quò iam pridem pararat. Cum arma, cum
 secures, cum dignitates, cum fustes, cum tubas, cum
 signa militaria, cum Aquilam illam argenteam, cui
 etiam sacrarium scelerū domi suæ fecerat, scirē esse
 præmissam, in exilium eijciebam, quem iam ingres
 sum in bellum esse uidebam. Etenim credo Manlius
 iste centurio, qui in agro Fefulano castra posuit,
 bellū populo Ro. suo nomine indixit, & illa castra
 nunc non Catilinam Ducem expectant: & ille reies
 ctus in exilium, se in Masiliam, ut aiunt, non in hæc
 castra conferet. O conditionem miseram, non mo
 do administrāde, uerū etiam cōseruāde Reip. Nūc
 si L. Catilina consilijs, laboribus, periculis meis cir
 cūclusus, ac debilitatus subito pertimuerit, sententiā
 permutauerit, deseruerit suos, consiliū belli faciūdi
 abiecerit: ex + cursu sceleris, & belli iter ad fugam,
 atq; in exilium conuerterit, non ille à me spoliatus
 armis audacia, nō obstupefactus ac perterritus mea
 diligentia, non de spe, conatuq; depulsus, sed indem

*Sacrarium
scelerum.

Exclama
tio, aduersus
iniquissima
iudicia hoīm
de sua fide.

+ hoc
*Cursus sce
leris.

N ij natus

Occupatio.
* Falsè inui-
dię tempesta-
tē subire.

Secūda pars
huius refuta-
tionis, qua
negat Cati-
linam in exi-
lium ire.

natus, innocens in exilium eiectus à Consule, ui & minis esse dicetur. Et erunt qui illum si hoc fecerit, non improbum, sed timidum: me non diligentissimū Consulem, sed crudelissimum Tyrannum existimare uelint. Est mihi tanti ò Quir. huius inuidiæ falsæ, atq; iniquæ tempestatem subire, dummodo à uobis huius horribilis belli, ac nefarij periculū depellatur. Dicatur sanè eiectus esse à me, dummodo eat in exilium: sed mihi credite, non est iturus. Nunquam ego à Dijs immortalibus optabo Quir. inuidiæ meæ leuandæ caussa, ut L. Catilinam ducere exercitum hostium, atq; in armis uolitare audiatis: sed triduo tamen audietis, multoq; magis illud timeo, ne mihi sit inuidiosum aliquando, quod illum emissem potius, quàm eiecerim. Sed cum sint homines, qui illum cū profectus sit, eiectum esse dicant, ijdem si interfectus esset, quid dicerent? Quanquàm isti, qui Catilinam Massiliam ire dictitant, non tam hoc queruntur, quàm uerentur. Nemo est istorum tam misericors, qui illum non ad Manlium, quàm ad Massilienses ire malit. Ille autem si, me Hercule, hoc quod agit, nunquam ante cogitasset, tamen latrocinantem se interfici mallet, quàm exulem uiuere. Nunc uero, cum ei nihil adhuc præter ipsius uoluntatem, cogitationēq; acciderit, nisi quod uiuis uobis Roma profectus est: optamus potius ut exeat in exilium, quàm queramur. Sed cur tandiu de uno hoste loquimur? & de eo hoste, qui iam fatetur se esse hostē. Et quia quod

quod semper uolui murus interest, non timeo de ijs, qui + dissimulant, qui Romæ remanēt, qui nobiscum + simulant. sunt, nihil dicimus: quos quidem ego si ullo modo fieri posset, non tam ulcisci studeo, q̄ sanare, & ipsos placare Reip. neq; id, quare fieri non possit, si me audire uoluerint, intelligo. Exponā enim uobis Quir. ex quibus generibus hominum istæ copię comparētur. Deinde singulis medicinam, consilij atq; orationis meæ, siquam potero, afferam. Primum genus est eorum, qui magno ære alieno, maiores etiam possessiones habent: quarum amore adducti, dissolui nullo modo possunt. Horum hominum species est honestissima: sunt enim locupletes: uoluntas uero, & causa impudentissima. Tu agris, tu ædificijs, tu argēto, tu familia, tu rebus omnibus ornatus, & copiosus sis, & dubites aliquid de possessione detrahere, ac fidē acquirere? Quid enī dicas? expectas bellū? Quid? ergo in uastatione hominum tuas possessiones sacro sanctas futuras putas? An tabulas nouas? Errāt qui istas à Catilina expectāt meo beneficio tabulæ nouæ proferuntur, uerum auctionariæ: neq; enim isti, qui possessionem habent, alia ratione ulla salui esse possunt. Quod si maturius facere uoluissent, neque (id quod stultissimum est) certare cum usuris, fructibus prædiorum locupletioribus his & melioribus ciuibus uteremur. Sed hosce homines minime puto per timefcendos, quod aut deduci de sententia possunt, aut si permanebunt, magis mihi uidentur uota factu

* Medicinā consilij adferre.

* Catilinarij quales.

* Tabulæ auctionariæ.

* Certare cū usuris stultissimū est.

* Vota magis facere q̄ arma cupere cōtra remp. Sunt hoies imbelles.

ri contra Remp. quàm arma laturi. Alterum genus
 est eorum, qui quanquam premuntur ere alieno, do-
 minationē tamen expectant, rerū potiri uolunt: ho-
 nores, quos quæta Rep. desperant, turbata cōsequi
 se posse arbitrantur. Quibus hoc præcipiendum ui-
 detur, unum scilicet, & idem, quod cæteris homini-
 bus, ut desperent se id, quod conātur cōsequi posse.
 Primum oīm meipsum uigilare, adesse, prouidere
 Reip. Deinde magnos animos esse in bonis uiris, ma-
 gnā concordia, maximā multitudinē, præterea ma-
 gnas copias militum, Deos deniq; immortales huic
 inuictō Populo, clarissimo imperio, pulcherrimæ
 urbi, cōtra tantā uim sceleris presentis auxiliū esse
 laturos. Quod si iam sunt, id quod cum summo fu-
 rore cupiunt, adepti, num illi in cinere urbis, et san-
 guine ciuium, quæ mente scelerata, ac nefaria cupie-
 runt, consules, ac dictatores, aut etiā Reges se spe-
 rant futuros? Non uident se id cupere, quod si ade-
 pti fuerint, fugituo alicui, aut gladiatori cōcedi sit
 necesse. Tertiū genus est ætate iam cōfectum, exer-
 citatione robustum: quo ex genere est ipse Manlius,
 cui nunc Catilina successit. Hi sunt homines ex his
 colonijs, quas Fesulis Sylla constituit, quas ego uni-
 uersas ciuium esse optimorū & fortissimorū uirorū
 sentio. Sed tamē hi sunt coloni, qui se insperatis, re-
 pentinisq; pecunijs sumptuosius, insolentiusq; iacta-
 runt: hi dum ædificāt tanq̄ beati, dum prædijs, lecti-
 cis, familijs, magnis conuiujs apparatus delectan-
 tur, in

tur, in tantū æs alienū inciderunt, ut si salui esse uer-
 lint, Sylla sit his ab inferis excitandus. Qui etiā nō
 nullos agrestes homines tenues, atq; egentes in ean-
 dem spem rapinarum ueterū impulerunt: quos ego
 utrosq; Quir. in eodem genere prædatorum, direc-
 ptorumq; pono. Sed eos hoc moneo, desināt furere,
 & proscriptiones, & dictaturas cogitare. Tantus
 enim illorū temporū dolor iniustus est ciuitati, ut iā
 ista non modo hoīes, sed ne pecudes quidē passuræ
 esse uideantur. Quartū genus sanè uariū, et mistū,
 & turbulentū: qui iampridē premuntur, qui nunq̄
 emergent: qui partim inertia, partim male gerendo
 negotio, partim etiam sumptibus in uetere ære alie-
 no uacillant: qui uadimonijs, iudicijs, proscriptioni-
 bus bonorū defatigati: permulti ex agris, ex Vrbe
 se in illa castra conferre dicuntur. Hosce ego nō tam
 milites acres, q̄ inficiatores lētos esse arbitror, qui
 hoīes primū si stare non possunt, corruāt: sed ita ut
 non modo ciuitas, sed neq; uicini quidē proximi sen-
 tiant. Nam illud non intelligo, quāobrem, si uiuere
 honeste nō possunt, perire turpiter uelint. Aut cur
 minore dolore perituros se cū multis, quā si soli pes-
 reant, arbitrentur. Quintū genus est parricidarū,
 sicariorum, deniq; omniū facinorosorum, quos ego
 à Catilina non reuoco: nam neque diuelli ab eo pos-
 sunt: & pereant sanè in latrocinio: quoniam sunt
 ita multi, ut eos capere carcer non possit. Postres-
 timum autem genus est non solum numero, uerume-

*Sylla ab in-
feris excitan-
dus.

+institores.

etiam genere ipso, atq; uita, quod proprium est Catilinae de eius delectu, imò uero de complexu eius ac sinu, quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos uideris, manicatis & talaribus, ac tritis tunicis, uelis amictos, non togis, quorum omnis industria uitae, & uigilandi labor in antelucanis coenis expromitur. In his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes improbi, impudiciq; uersantur: hi pueri tam lepidi, ac delicati, qui non solum amare, & amari, neq; cantare, & psallere, sed etiam siccas uibrare & spargere uenena didicerunt: qui ni exeunt, ni pereunt, etiam si Catilina perierit, scitos tote hoc in Rep. seminariū Catilinariū futurū. Verum quid sibi isti miseri uolunt? non suas secum mulierculas sunt in castra ducturi? Quemadmodum illis carere poterunt, his praesertim iam noctibus. Quod autem pacto illi Appenninum, atq; pruinas, atq; nives perferent? nisi iccirco se facilius hyemem toleraturos putant, quod in conuiujs nudi saltare didicerunt. O bellum magnopere pertimescendum, cum hanc sit habiturus Catilina scortorum cohortem Praetoriam. Instruite nunc, Quir. contra has tam praeclearas Catilinae copias, uestra praesidia, uestrosq; exercitus. Et primū gladiatori illi confecto & sauscio Consules, Imperatoresq; uestros opponite. Deinde contra illam naufragiorū eiectam, ac debilitatā manum, florem totius Italiae ac robur educite. Iam uero urbes Coloniarum, ac municipiorum respons-

debunt

•Pexus capillus.

•Antelucanæ coenae.
Tapinosis.

Extenuatio.

•Seminariū Catilinariū.

Saluus quoddam genus energiae.

Collatio uirum.

•Naufragiorū manus.

debunt Catilinae tumulis syluestribus: neq; uero cæ-
 teras copias ornamenta uestra, præsidia cum illius
 latronis inopia, atq; egestate debeo conferre. Sed si
 omiſſis his rebus omnibus, nos quibus ſuppeditamur,
 eget ille, Senatu, Equitibus, R. populo, urbe, ærario,
 uectigalibus, cuncta Italia, prouincijs omnibus exte-
 ris nationibus: ſi his rebus omiſſis ipſas cauſſas, quæ
 inter ſe conſiſtunt, contendere uelimus ex eo ipſo q̄
 ualde illi iaceant, intelligere poſſumus. Ex hac enim
 parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudici-
 tia, illinc ſtuprum: hinc fines, illinc fraudatio: hinc
 pietas, illinc ſcelus: hinc conſtantia, illinc furor: hinc
 honeſtas, illinc turpido: hinc continencia, illinc libi-
 do. Denique æquitas, temperantia, fortitudo, pru-
 dentia, uirtutes omnes certant cum iniquitate, cum
 luxuria, cum ignauia, cū temeritate, cū uitijs omni-
 bus. Poſtremo copiae cum egestate, bona ratio cum
 perdita, mens ſana cum amentia, bona deniq; ſpes
 cum omnium rerum deſperatione cōſiſtit. In huius-
 modi certamine ac prælio, nōne etiam ſi hominum
 ſtudia deſiciant, Dij ipſi immortales cogant ab his
 præclariffimis uirtutibus tot & tanta uitia ſuperas-
 ri? Quæ cum ita ſint Quir. uos quemadmodum iā
 antea dixi, ueſtra tecta cuſtodijs, uigilijsq; defendi-
 te. Mihi uel urbi ſine ueſtro motu, ac ſine ullo tumul-
 tu ſatis eſſe præſidij conſultū, ac prouiſum eſt. Co-
 loni omnes, municipesq; ueſtri certiores à me facti
 de hac nocturna excuſſione Catilinae facile urbes

Cauſarum
 collatio.

*Iacere.
 Longa anti-
 theſis.

Obteſtatio.

Peroratio,
 qua primum
 adhortat ci-
 ues ad priua-
 tam ædiū ſua-
 rū cuſtodiā,
 deinde in eos
 inuehitur q̄
 Romæ reli-
 qui erāt, Ca-
 tilinae cōpli-
 ces, & de of-
 ficio ſuo.

N V ſuas,

suas, finesq; defendēt. Gladiatores, quā sibi ille ma-
 ximā manū, & certissimam fore putauit. Quanquā
 meliore animo sunt, q̄ pars patritiorū, potestate ta-
 men uestra cōtinebuntur. Q. Metellus, quē ego pro-
 spiciēs hoc, in agrū Gallicanū prēmisi, Picenumq;
 aut opprimet hoīem, aut oēs eius motus, conatusq;
 prohibebit. Reliquis aut de rebus constituendis, ma-
 turandis, agendis iam ad senatū referemus, quē uo-
 cari uidetis. Nunc illos, qui in urbe permanserunt,
 atq; adeo cōtra urbis salutem, oīm q; uestrum in ur-
 be à Catilina relictī sunt: quanq̄ sunt hostes, tamen
 quia nati sunt ciues, monitos eos etiā atq; etiā uo-
 lo. Mea lenitas adhuc si cui solutior uisa ē, hoc expe-
 ctauit, ut id, quod latebat erūperet. Quod reliquum
 est, iam non possum obliuisci: meā hanc esse patriā,
 meorū esse me consulem: mihi aut cū his uiuendum,
 aut pro his esse moriendū: nullus est portæ custos,
 nullus insidiator uie: si qui exire uolunt, consulere
 sibi possunt. Qui uero in urbe se commouerit, cuius
 ego nō modo factum, sed inceptū ullum, conatū ue-
 contra patriam deprehendero, sentiet in hac urbe
 esse Consules uigilantes, esse egregios magistratus,
 esse fortē Senatū, esse arma, esse carcerē: quem uin-
 dicem nefariorū, ac manifestorū scelerū maiores no-
 stri esse uoluerunt. Atq; hæc oīa sic agentur Quir:
 ut res maximæ minimo motu, pericula summa nullo
 tumultu, bellū intestinū, ac domesticū post hoīm
 memoriā crudelissimū et maximum, me uno togato
 Duce

Secūda pars
 peroratiōis.

Minuit inui-
 diam, cū do-
 cet se iure fa-
 cere id quod
 facit.

Carcer uin-
 dex nefario-
 rum.
 Tertia pars
 peroratiōis.

Cicero toga-
 tus dux.

Duce & Imperatore sedetur. Quod ego sic admin-
 strabo Quir. ut si ullo modo fieri poterit, ne impro-
 bus quidē quisq; in hac urbe poenam sui sceleris suf-
 ferat. Sed si uis manifestæ audaciæ, si impendens pa-
 triæ periculum me necessario de hac animi lenitate
 deduxerint, illud profecto perficiam, quod in tãto,
 & tam insidioso bello uix optandum uidetur, ut ne
 quis bonus intereat, paucorumq; poena uos oēs iam
 salui esse possitis. Quæ quidē ego neq; mea pruden- Obtestatio.
 tia, neq; hūanis cōsilijs fretus, polliceor uobis Quir.
 sed multis non dubijs Deorū immortalīū significa-
 tionib. *quibus ego ducibus in hanc sp̄e, sententiāq; Die haben
 sum ingressus. Qui iam non procul, ut quōdam sole mich gefuert
 bāt, ab extero hoste, atq; longinqno, sed hic præsen auff die mey
 tes suo numine atq; auxilio sua tēpla atq; urbis te- nung.
 eta defendent. Quos uos Quir. precari, uenerari,
 atq; implorare debetis: ut quā urbē pulcherrimam,
 florentissimam, potentissimamq; esse uoluerunt, hāc
 omnibus hostiū copijs terra, mariq; superatis, à per-
 ditissimorū ciuiū nefario scelere defendant.

M. TVL. CICERONIS IN L. CA-
 titinam, oratio Tertia.

REmplicā Quir. uitamq; oīm uestrū, bona,
 fortunas, coniuges, liberosq; uestros, atque
 hoc domiciliū clarissimi Imperij, fortunatissimā, pul-
 cherrimamq; urbem hodierno die Deorū immorta-
 lium

Hęc oratio
 gñis iudicia-
 lis est, et con-
 sistit tota in
 cōmemora-
 tione facti.
 Recensetur
 em̄ qua indu-
 stria, quo cō-
 filio consul
 Cic. deprehē-
 derit coniu-
 rationem.

lium erga uos summo amore laboribus, consilijs, periculisq; meis, ex flamma, atq; ferro, ac penè ex faucibus fati ereptam & uobis conseruatam, ac restitutam uidetis. Etsi non minus nobis iucundi, atq; illustres sunt hi dies, quibus conseruamur, quàm illi, quibus nascimur, quod salutis certa lætitia est, nascendi incerta conditio: & quod sine sensu nascimur, cum uoluptate cõseruamur: profecto quoniam illum, qui hanc urbem condidit, Romulum ad Deos immortales beneuolentia, famaq; sustulimus, esse apud uos, posterosq; uestros in honore debet dies is, qui eandem hanc urbem conditam, amplificatamq; seruauit. Nã totis urbis templis, delubris, tectis omnibus subiectos propè iam ignes, circumdatosq; restinximus. Item gladios in Remp. districtos retudimus, mucronesq; eorum à iugulis uestris reiecimus. Quæ quoniam in Senatu illustrata, patefacta, comperta sunt per me, uobis iam exponam breuiter Quir. ut & quanta & quàm manifesta, & qua ratione inuestigata & cõprehensa sint, uos, qui ignoratis, ex actis scire possitis. Principio, ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cū sceleris sui socios, & huiusce nefarij belli acerrimos duces Romæ reliquisset, semper uigilauī, & prouidi Quir. quemadmodum in tantis & tam absconditis insidijs salui esse possemus. Nam tum ex urbe Catilinã eiciebam (nõ enim iam uereor huius uerbi inuidiam, cum illa magis sit timenda, quod uiuus egressus est) sed tum cum illum

extermis

Romulus
deus.

• Quo die cõdita sit Roma narrant autores, uide Solin. Plutarchũ & Ouid. in Fastis

Subiicit propositiõni narrationem.

exterminari uolebam, aut reliquam coniuratorum
 manum simul exituram, aut eos qui remansissent, in
 firmos sine illo, ac debiles putabam. Atq; ego, ut uis
 di, quos maximo furore & scelere esse inflamma-
 tos sciebam, eos esse nobiscum, & Romæ remansisse,
 in eo omnes dies, noctesq; cōsumpsi, ut quid age-
 rent, quid molirētur, sentirem, ac uiderem: ut quo-
 niam auribus uestris propter incredibilem magnitu-
 dinem sceleris minorem fidem faceret oratio mea,
 rem ita comprehenderem, ut tum demum animis,
 salutiq; uestre prouideretis, cum oculis maleficium
 uideretis. Itaq; ut comperi, legatos Allobrogū bel-
 li Transalpini, & tumultus Gallici excitandi caus-
 sa à P. Lentulo esse sollicitatos, eosq; in Galliam ad
 suos ciues eodem itinere cum literis, mandatisq; ad
 Catilinam esse missos, comitemq; his adiunctum esse
 Vulturium, atq; huic datas esse ad Catilinam lite-
 ras, facultatem mihi oblatam putavi, ut quod erat
 difficilimum, quodq; ego semper optabam à Dijs
 immortalibus, tota res non solum à me, sed etiam in
 Senatu à uobis manifesto deprehenderetur. Itaq; he-
 sterno die L. Flaccum, & Gn. Promptinium Præ-
 tores fortissimos atque amantissimos Reipub. uiros
 ad me uocaui: rem omnem exposui, quid fieri place-
 ret, ostendi. Illi autem, qui omnia de Reipub. præcla-
 ra, atq; egregia sentirent, sine recusatione, ac sine
 ulla mora negotium susceperunt: & cum ad uesperas
 rasceret, occulte ad pontem Miluium peruenerunt:

P. Lentulus
 sollicitaue-
 rat Allobro-
 ges.
 Lentuli fa-
 miliarem;

*Sine recusa-
 tiōe suscipere

atq;

atq; ibi in proximis uillis ita bipartiti fuerunt, ut Tybris inter eos, & pons interesset: eodem autem & ipsi sine cuiusquam suspicione, multos fortes uiros eduxerant: & ego de praefectura Reatina complures delectos adolescentes, quorum uxor assidue in Repu. praesidio, cum gladijs miseram. Interim tertia ferè uigilia exacta, cum iam pontem Miluium magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, unaq; Vulturcius: fit in eos impetus, educuntur ab illis gladij, & à nostris: res erat Praetoribus nota solis: ignorabatur à cæteris. Tum interuentu Proptinij, atq; Flacci, pugna, quæ erat commissa, sedatur. Letteræ quæcumq; erant in eo comitatu integris signis Praetoribus traduntur. Ipsi comprehensi, ad me, cum iam dilucesceret, deducuntur. Atq; horum omnium scelerum improbissimum machinatorem Cimbrum Gabinium statim ad me nihil tum suspicantem uocaui. Deinde item accersitur P. Statilius, & post eum Cethegus, tardissime autem Lentulus. Credo quod literis dandis præter consuetudinem proxima nocte uigilarat. Cum uero summis & clarissimis uiris huius ciuitatis, qui audita re mane ad me conuenerant, literas à me prius aperiri, quàm ad Senatû deferrî placeret: ne si nihil esset inuentum, temere à me tantus tumultus iniectus ciuitati uideretur: negaui me esse facturum, ut de periculo publico, non ad consiliû publicum rem integrâ, deferrê. Etenim Quir. si ea, quæ erant à me delata, reperta non essent, tamen ego non arbitrabar

Comprehenduntur conuersionis consilij.

IN
trabar in
tiam per
ter, ut
Allobro
misi. Q
efferre
& gla
Gallis
sum, ut
le dixit
Lentul
seruor
exercit
oibus e
tumq; e
sent: pr
his urb
Galli, i
go, Sta
sibi ab
tû inat
pias nō
Sibillin
Corneli
uenire e
eundem
huius urb
uirginum

trabar in tantis periculis esse mihi nimiam diligentiam pertimescendam. Senatum frequentem celeriter, ut uidistis, coegi. Atque interea statim admonitus Allobrogum, C. Sulpitiū prætorem, fortem uirum, misi. Qui ex ædibus Cethegi, si quid telorum esset, efferret. E quibus ille maximum sicarum numerum, & gladiatorum extulit. In trodixi Vulturium sine Gallis. fidem ei publicā iussu Senatus, dedi: hortatus sum, ut ea quæ sciret, sine timore indicaret. Tum ille dixit, cū uix se ex magno timore recreasset, à P.

*Ex ædibus Cethegi magn' numer' sicarū elatus

Lentulo se habere ad Catilinā mādāta, & literas, ut seruorū præsidio uteretur: & ad urbē quā primum cū exercitu accederet. Id autē eo consilio, ut cū urbem oībus ex partibus, quæ admodum descriptū, distributumque erat, incendiissent: cædēque infinitā ciuiū fecissent: præsto esset ille, qui fugiētes exciperet: et se cū his urbanis ducibus coniungeret. Introducti autem Galli, iusiurandū sibi, & literas à Lentulo, Cethego, Statilio ad suā gentē datas eē dixerūt. Atque ita sibi ab his, & L. Cassio esse præscriptū, ut equitātū in Italiam quā primū mitterēt, pedestres sibi copias nō defuturas. Lentulū autē cōfirmasse ex fati-

Ex Salustio colligipotest hunc locum deprauatum esse, quod ibi suadeat Lentulus dimittere seruitia.

*Lentuli persuasio de interio.

Sibillinis, auruspiciūque responsis, se esse tertium illum Cornelium, ad quē regnū urbis huius, atque imperiū peruenire esset necesse. Cinnā ante se, & Syllam fuisse, eundemque dixisse, fatale hunc esse annū ad interitū huius urbis, atque imperij, qui eēt decimus annus post uirginum absolutionem, post Capitolij autē incensio-

nem

Abrumpit
historiam.

*Quod inne
xū fuisse si-
gno proba-
bile est.

*Ferramēta

*Qualia fue-
rint signa
Rom.

Copiā defen-
dendi sui si
ita uellet.

nem uigesimus. Hanc autem Cethego cum ceteris
controuersiam esse dixerunt: quod Lentulo, et alijs
cedem Saturnalibus fieri, atq; urbem incendi place-
ret. CETHEGO nimium id longum uideri. At ne
longum sit Quirites, tabellas proferri iussimus, quæ
à quoque dicebantur datæ. Primum ostendimus CE-
THEGO. Signum cognouit. Nos * linum incidimus:
legimus literas: erat scriptum ipsius manu, &
ALLOBROGV M Senatui, & populo, sese, quæ eo-
rum legatis confirmasset, esse facturum: orare ut il-
li facerent, quæ sibi legati eorum præcepissent. Tum
Cethegus, qui paulo ante aliquid de gladijs, ac de
sicis, quæ apud se erant deprehensæ, respondiisset:
dixissetq; se semper bonorum ferramentorum stu-
diosum fuisse, recitatis literis debilitatus, atq; abie-
ctus, conscientia conuictus repente conticuit. Intro-
ductus est Statilius, cognouit manum, & signum
suum: recitatae sunt tabellæ. In eadem ferè senten-
tia confessus est. Tum ostendi tabellas Lentulo, &
quæsiui, cognosceret ne signum: annuit. Est uero in-
quam, notum signum, & imago aui tui clarissimi ui-
ri, qui amauit unice patriam, & ciues suos: quæ qui-
dem te à tanto scelere etiam mutare, et reuocare de-
buit. Leguntur eadm ratiōe ad Senatum Allobrogū,
populumq; literæ: si quid de his rebus dicere uellet,
fieri potestatem. Atque ille quidem primo negauit,
post aut aliquanto toto Vulturij iam iudicio expo-
sito, atque edito surrexi. Quæsiui à Gallis, quid sibi
esset

esset cum his, quamobrē domum suam cōuenissent?
 Itemq; à Vulturio. Qui cum illi breuiter, constanterq; respondissent, per quem ad eum quotiescunq; uenissent, quæsissemq; ab eo nihilne secū esset de Fa-
 tis Sybillinis locutus, tum subito illi scelere demens, quanta uis conscientia esset, ostendit. Nam cum id
 posset inficiari, repente præter confessus est: ita eum non modo
 dicendi exercitatio, qua semper, sed etiā pro
 pter uim sceleris manifesti, atq; reprehensi, impudē-
 tia, qua superabat omnes, improbitasq; defecit. Vul-
 turtius uero subito proferri literas, atq; aperiri ius-
 sit, quas sibi à Lentulo ad Catilinam datas esse dice-
 bat. Atq; ibi uehementissime perturbatus Lentulus,
 tamen signum, & manum cognouit: erant autē scri-
 ptæ sine noīe, sed ita: Quis sis ex eo, quem ad te mi-
 si, cognosces, cura ut uir sis: & cogita, quem in locū
 sis progredieris: & uide, quid iam tibi sit necesse. Cura
 ra, ut iuuium tibi auxilia, adiungas, etiam infimos
 rum. Gabinius deinde introductus, cum primo impu-
 denter respondere cœpisset, ad extremum nihil
 ex ijs, quæ Galli insimulabant, negauit. At mihi qui-
 dem Quir. cum illa certissima sunt uisa argumēta,
 atque indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique
 uniuscuiusq; confessio, tum multo certiora illa, color,
 oculi, uultus, taciturnitas. Sic enim obstupuerāt,
 sic terram intuebantur, sic furtim nōnunquam inter
 se aspiciēbant, ut non iam ab illis indicari, sed ipsi se

Virulēta in-
 sectatio
 Amplifica-
 tio.

Lētulus di-
 cēdo multū
 ualuit.

Amplifica-
 tio à confes-
 sionū signis
 uel conuictū
 cōsciētia.

Prosequitur
historiam.

*Ex memo-
ria.

*Senatus cō-
sultum in
coniuratos.

Amplifica-
tio clemen-
tię Senatus.

indicare uiderentur. Indicijs expositis, atque editis
Quir. Senatū cōsului de summa Reip. salute, quid
fieri placeret. Dictę sunt à prīcipibus acerrimę, ac
fortissimę sententię, quas Senatus sine ulla mora est
consecutus. Et quoniam nondum est perscriptum Se-
natus consultū, ex memoria uobis Quir. quid Sena-
tus censuerit, exponā. Primū mihi gratię uerbis am-
plissimis aguntur, quod uirtute, consilio, prudentia
mea Resp. periculis sit maximis liberata. Deinde
L. Flaccus, & C. Promptinius prętores, quod eorū
opera forti, fideliq; usus essem, merito, ac iure laus
dantur. Atq; etiā uiro forti collegę meo laus imper-
titur, quod eos, qui cōiurationis participes fuissent,
à suis & Reip. consilijs remouisset. Atq; ita censue-
runt, ut P. Lentulus cum se Prętura abdicasset, tum
in custodiā traderetur. Itemq; uti Cethegus, L. Stati-
lius, P. Gabinius, qui oēs pręsentes erant, in custos-
diā traderentur: atq; idē hoc decretū est in L. Cas-
sium, qui sibi procuratiōē incendendę urbis depo-
poscerat. In M. Cęparium, cui ad sollicitandos pasto-
res Apulia esset attributa: erat idem edictum in P.
Furium, qui est ex ijs colonis, quos Fesulas L. Sylla
deduxit. In Q. Manlium Chilonem qui una cū hoc
Furio semper erat in hac Allobrogū sollicitudine uer-
satus. In P. Umbrenū Libertinū hominem, à quo pri-
mum Gallos ad Gabinium perductos esse cōstabat.
Atq; ea lenitate Senatus est usus Quir. ut ex tanta
cōiuratione, tantaq; ui, ac multitudine domesticorū
hostium

hostium, nouem hominū perditissimorū pœna Rep. conseruata, reliquorū mentes sanari posse arbitra- retur. Atq; etiā supplicatio Dijs immortalibus pro singulari eorum merito meo noīe decreta est Quir. quod mihi primum post urbem conditam togato cō- tigit. Et his decreta uerbis est, quod urbē incēdijs, cæde ciues, Italiam bello liberassem. Quæ supplica- tio, si cū ceteris supplicationibus conseratur Quir. hoc intersit, quod ceteræ de Repu. bene gesta, hæc una conseruata Rep. constituta est. Atq; illud, quod faciēdum primum fuit, factum atq; transactum est. Nam P. Lentulus, quanq̄ patefactis insidijs, & con- fessionibus suis iudicio Senatus, nō mō Prætoris ius, uerum etiā ciuis amiserat, tamē à magistratu se ab- dicauit. Vt quæ religio C. Mario clarissimo non fue- rat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, Prætozem occideret, ea nos religio- ne in priuato P. Lētulo puniēdo liberaremur. Nūc quoniam Quir. sceleratissimi, periculosissimiq; belli nefarios duces captos iam, & comprehensos tene- tis, existimare debetis omnes Catilinæ copias oēs spes, atq; opes his depulsis urbis periculis cōcidisse. Quem quidē ego cū ex urbe depellebam, hoc prou- debā animo Quir. remoto Catilina non mihi esse P. Lentuli somnū, nec L. Cassij adipem, nec C. Cethegi furiosam temeritatē pertimescendam. Ille erat solus timendus ex his omnibus: sed tandiu dum moenibus urbis detinebatur, prouis norat, omnium aditus te-

*Supplica-
tio decreta
Ciceroni to-
gato præter
exemplum.
Amplifica-
tio per colla-
tionem.

Magistratus
Romani sa-
cro sancti e-
rāt, cōsules,
prætoresque
ficres, tribu-
ni plebis,
ideo animad-
uertit non
licuit.

Somnus Len-
tuli.

*Adeps Cas-
si.

*Temeritas
Cethegi.

• Tolerantia
Catilinae.

Alludit ad
disceptationem
Lentuli
et Cethegi.
• exitium.

• Ut leuissime
dicam.

nebat: adpellare, tētare, sollicitare poterat, audebat. Erat ei consilium ad facinus aptum: consilio autem neq; lingua, neq; manus deerat. Iam ad ceteras res conficiendas certos homines delectos, ac descriptos habebat: neq; uero cum aliquid mandauerat, confesum putabat. Nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, uigilaret, laboraret: frigus, sitim, famem ferre poterat. Hunc ego hominem, tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in scelere uigilantem, tam perditis rebus diligentem, nisi ex domesticis insidijs in castrense latrocinium compulsum (dicam id quod sentio) non facile hanc tantam molem mali à ceruicibus uestris depulsem. Non ille nobis Saturnalia constituisset, neq; tanti ante exitij, ac Fati diem Reip. denunciauisset: neq; comisisset, ut signum, ut literæ suæ, testes deniq; manifesti sceleris deprehenderentur. Quæ nunc illo absente sic gesta sunt, ut nullum in priuata domo furtum unquam sit tam palam inuentum, quàm tanta hæc in Remp. coniuratio manifeste inuenta, atq; deprehensa est: quod si Catilina in urbe ad hanc diem remansisset, quansquam, quoad fuit, omnibus eius consilijs occurri, atque obstiti, tamen ut leuissime dicam, dimicandum nobis cum illo fuisset. Neq; unquam, dum ille in urbe hostis fuisset, tantis periculis Remp. tanta pace, tanto otio, tanto silentio liberassemus. Quanquam hæc omnia Quir. ita sunt à me administrata, ut Deorum immortalium nutu, atq; consilio, et gesta et
promissa

prouisa esse uideantur. Idq; coniectura cōsequi pos-
 sumus, quod uix uidetur humanis consilijs tantam Translatio,
 molem rerum gubernatio consequi potuisse. Tum hæc nō à se,
 uero præsentes ita his temporibus opem, & auxiliū sed à dijs tan-
 nobis tulerunt, ut eos penè oculis uidere possemus. ta felicitate
 Nam ut illa omittam, uisas iam nocturno tēpore fa- cōfecta esse.
 ces, ardoremq; cœli, & fulminum iactus, & terræ *Prodigia.
 motus, cæteraq; quæ ita nobis Cōsulibus facta sunt,
 ut hæc, quæ nunc fiunt, cauere Dij immortales uide-
 rētur. Hoc certe Quir. quod sum dicturus, neq; præ-
 termittendum, neq; relinquendum est. Nam profes-
 so memoria tenetis Cotta, & Torquato Cōs. com-
 plures in Capitolio turres de cœlo esse percussas: cū *Turres in
 & simulachra Deorū immortalium depulsa sunt, & in Capitolio
 st. uæ ueterum hominum deiectæ, & regum æra li- de cœlo per-
 que facta sunt. Tactus est etiam ille, qui hanc urbem cussæ.
 condidit Romulus, quem inauratum in Capitolio *Romulus
 paruum, atq; lactentem uberibus lupinis inhiantem inauratus in
 fuisse meministis. Quo quidem tempore cum Auru Capitolio.
 spices ex tota Hetruria conuenissent, cædes, atque Occasus Ro-
 incendia, & legum interitum, & bellum ciuile, ac imperij, hisq;
 domesticum, & totius urbis, ac imperij occasum gnis nimirū
 appropinquare dixerunt: nisi dij immortales omni designatus.
 ratione placati suo nomine propè fata ipsa flexise-
 sent. Itaq; illorum responsis, tunc & ludi per decē
 dies facti sunt: neq; res ulla, quæ ad placādos Deos
 pertineret, prætermissa est: ijdemq; iusserunt simu-
 lachrum Iouis + fieri maius, & in excelsum + collo- +facere.
+collocare.

• Iouis simu-
lacrū in ex-
cellsum collo-
catum ad ori-
entem.

cari, contra atq; ante fuerat, ad orientem conuerti:
ac se sperare dixerunt, si illud signū, quod uidetis,
solis ortum, et forum, curiamq; conspiceret, fore ut
ea consilia, quæ clā essent inita, cōtra salutem urbis
atq; imperij illustrarentur, ut à S. P. Q. R. perspici
possent. Atq; illud ita collocandum Consules illi uos
luerūt. Sed tāta fuit operis tarditas, ut neq; à supe-
rioribus Consulibus, neq; à uobis ante hodiernū diē
collocaretur. Hic quis potest esse, qui tam auersus à
uero, tam præceps, tam mente captus, qui neget hæc
omnia, quæ uidimus, præcipueq; hanc urbem Deorū
immortaliū nutu, atq; potestate administrari? Etenī
cum esset responsum, cædes, incendia, interitumq;
Reip. comparari, et ea à perditis ciuibus, quæ tum
propter magnitudinē scelerum nonnullis incredibi-
lia uidebantur, ea non modo cogitata à nefarijs ciui-
bus, uerumetiam suscepta esse sensistis. Illud uero
nōne ita præsens est, ut nutu Iouis optimi, ac maxi-
mi factum esse uideatur? Ut cum hodierno die ma-
ne per forum meo iussu coniurati, et eorum indices
in ædem Concordiæ ducerētur, ac eo ipso tempore
signum statueretur: quo collocato, atq; ad uos, Sena-
tumq; conuerso omnia et Senatus, et uos, quæ erāt
contra salutem omnium cogitata, illustrata et pas-
tefacta uidistis. Quo etiam maiore sunt isti odio,
supplicioq; digni, qui non solum uestris domicilijs,
atq; delubris sunt funestos, ac nefarios ignes infer-
re conati. Quibus ego si me restitisse dicam, nimium
mihi

• Funesti
ignes.

mihī sumam, & non sum ferendus. Ille ille Iupiter
 restitit: ille Capitolium, ille hęc templa, ille hanc ur
 bem, ille uos omnes saluos esse uoluit. Dīs ego im
 mortalibus ducibus hanc mentem, uoluntatemq; sus
 cepi: atque ad hęc tanta iudicia perueni. Iam uero
 illa Allobrogum sollicitatio à P. Lentulo, cęterisq;
 domesticis hostibus tanta res, tam demēter credita,
 & ignotis & Barbaris: commissaq; literę nunquā
 essent profecto, nisi à Dīs immortalibus huic tantę
 audacię consiliū esset ereptū. Quod uero ut Galli
 hoīes ex ciuitate male pacata, quę gens una restat,
 quę bellū Reip. facere posse, & non te nolle uideat
 tur: spem imperij, atq; rerū amplissimarū ultrò sibi
 à patritijs hominibus oblatam negligenter: uestram
 salutē suis opibus anteponerent: id nōne diuinitus
 factum esse putatis? pręsertim qui uos non pugnan
 do, sed tacēdo superare potuerūt? quamobrē Quir.
 quoniā ad omnia puluina supplicatio decretæ est,
 dies celebratote illos cū cōiugibus, ac liberis uestris.
 Nam multi sæpe honores Dīs immortalibus iusti ha
 biti sunt, ac debiti, sed profecto iustiores nunquā.
 Erepti estis ex crudelissimo, ac miserrimo interitu,
 et erepti sine cęde, sine sanguine, sine exercitu, sine
 dimicatiōe, me uno togato Duce, et imperatore uici
 stis. Etenim recordamini Quir. oēs ciuiles dissensio
 nes: neq; solū eas, quas audistis, sed has, quas uos me
 ministris, & uidistis. L. Sylla P. Sulpitium oppressit.
 Ex urbe eiecit C. Marium custodē huius urbis: mul

Quia cū dīs
 etiā bellū sus
 ceperūt.

Nisi deus eri
 puisset eis cō
 silium.

Peroratio.
 Propositio.

Amplifica
 tio per colla
 tionem.

*Togatus
 dux Cicero.
 Ciuiles dis
 sentiones
 Rom.

Propter ui
 ctos Cym
 bros.

•Lumina ci-
uitatis.

•Internitio.

tosq; fortes viros partim eiecit ex ciuitate, partim
interemit. Gn. Octavius Consul armis ex urbe colle-
gam suum expulit. Omnis hic locus aceruis corpo-
rū, & ciuiū sanguine redundauit. Superauit postea
Cinna cum Mario. Tum uero clarissimis uiris in-
terfectis, lumina ciuitatis extincta sunt. Vltus est
huius uictoriae crudelitatem postea Sylla: nec dici qui-
dem opus est, quanta diminutione ciuiū, & quanta
calamitate Reip. Dissensit M. Lepidus à clarissimo,
& fortissimo uiro Q. Catulo. Attulit non tam ipsius
interitus Reip. luctum q̄ ceterorū. Atq; illae dissen-
siones erant huiusmodi Quir. quae non ad delenda-
dam, sed ad commutandam Rempub. pertinerent.
Non illi nullam esse Remp. sed in ea, quae esset, se esse
principes: neq; hanc urbem cōflagrare, sed se in hac ur-
be florere uoluerunt. Atq; illae tamen omnes dissen-
siones, quarum nulla exitium Reip. quaesuit, eiusmodi
fuerunt, ut non recōciliatione Concordiae, sed inter-
nitione ciuiū dijudicatae sint. In hoc aut uno post ho-
minum memoriam maximo crudelissimoq; bello, quale
bellum nunquam Barbaria cum sua gente gessit: quo in bel-
lo lex haec fuit à Lentulo, Catilina, C. Cassio, Cethe-
go constituta, ut omnes, qui salua urbe salui esse pos-
sent, in hostium numero ducerentur. Ita me gessi, ut
oēs salui conseruaremini. Et cum hostes uestri tantum
ciuium superuicturum putassent, quantum infinitae
cædi restitisset: tantum autem urbis, quantum flamma
obire non potuisset: et urbem, et ciues integros, in-
columesq;

columesq; seruauit. Quibus pro tantis rebus Quir.
 nullum ego à uobis præmium uirtutis, nullum insi-
 gne honoris, nullum monumentum laudis postulo, **Commenda-**
 præterq; huius diei uestram memoriã sempiternã. **tio sui.**
 In animis ego uestris omnes triumphos meos, orn-
 amenta omnia honoris, monumenta gloriæ, laudis in-
 signia cõdi, & collocari uolo: nihil me mutũ potest **Vera orna-**
 delectare, nihil tacitũ, nihil deniq; huiusmodi, quod **menta recti⁹**
 etiam minus digni assequi possunt. Memoria uestra **in animis ho-**
 Quir. nostræ res alentur, sermonibus crescent, lites **minũ, q̄ com-**
 rarum monumentis inueterascent, et corroborabun- **pitis collo-**
 tur. Eandemq; diem intelligo, quam spero æternam **cantur.**
 fore, & ad salutem urbis, & ad memoriam Consula-
 tus mei propagatam: omniq; tempore in hac Rep.
 duos dies extitisse: quorum alter finem uestri impe-
 rij, non terræ, sed cœli regionibus terminaret: alter
 eiusdẽ imperij domiciliũ, sedemq; seruaret. Sed quo
 niam earum rerum, quas ego gessi, non est eadẽ for-
 tuna, atq; cõditio, quæ fuit illorum, qui externa bel-
 la gesserunt, quod mihi cum illis uiuendum sit, quos
 uici, ac subegi. Illi hostes, aut interfectos, aut oppres-
 sos reliquerũt: uestrũ est Quir. si cæteris recta sua **Occupatio.**
 facta profunt, mihi mea ne quãdo obsint, prouidere.
 Mentis enim hominum audacissimorum sceleratæ,
 ac nefariæ ne uobis nocere possent, ego prouidi: ne
 mihi noceant, uestrũ est prouidere: quãquam Quir.
 mihi quidem nihil iam ab istis noceri potest. Magnũ
 enim in uobis præsidiũ, quod mihi in perpetuũ cõ-

ΕΥΩΜΗ
egregia.
† indicabūt.

Satis hono-
rū consecu-
tus sum.

Sic gero cō-
sulatū, ut ex
consul nihil
uerear redde-
re à me ra-
tionē gesta-
rū rerum.

paratum est. Magna in Rep. dignitas, quæ me semper tacita defendit. Magna uis est conscientia, quæ qui negligent, cum me uiolare uolent, se ipsi iudicabūt. Est etiam in nobis is animus Quir. ut nō modo nullius audaciæ cedamus, sed etiam omnes improbos ultrò semper laceffamus: quod si omnis impetus domesticorum hostium depulsus à uobis se in me unum cōuertit, uobis erit prouidendum Quir. quæ conditione post hac eos esse uelitis, qui se pro salute uestra obtulerunt inuidiæ, periculisq; omnibus. Mihi quidem ipsi quid iam ad uitæ fructum possit acquiri, præsertim cum neq; in honore uestro, neq; in gloria uirtutis quicquam uideam altius, quò quidē mihi libeat ascēdere. Illud profecto perficiā Quir. ut ea, quæ gessi in Cōsulatu meo priuatus tuear, atq; ornem: ut si qua est inuidia in conseruanda Rep. si scepta, ledat inuidos, mihi ualeat ad gloriam. Deinde ita me in Rep. tractabo, ut meminerim semper eorum quæ gesserim: curemq; ut ea uirtute non casu gesta uideantur esse. Vos Quir. quoniā iam nox est, ueneramini illum Iouem, custodem huius urbis, ac uestrum: et in uestra tecta discedite, et ea quæ quàm periculū est depulsam, tamen æque ac priori nocte fecistis, custodijs, uigilijsq; defendite. Id ne uobis diutius faciundum sit, atq; in perpetua pace esse possitis, prouidebo Quirites.

M. TVL. CICERONIS IN CATILINĀ, oratiā Quarta.

VIDEO

Video P. C. in me omnium uestrum ora, atque
 oculos esse conuersos: uideo uos nō solum de
 uestro ac Reip. uerum etiam si id depulsum sit, de
 meo periculo esse sollicitos. Est mihi iucunda in ma-
 lis & grata in dolore uestra erga me uoluntas, sed
 eam per Deos immortales quaeso deponite, atq; obli-
 ti salutis meae, de uobis ac liberis uestris cogitate:
 Mihi si haec conditio consulatus data est, ut omnes
 acerbitates, omnes dolores, cruciatusq; perferrem,
 feram non solum fortiter, sed etiam libenter, dum-
 modo meis laboribus uobis, Populoq; Rom. P. C. di-
 gnitas, salusq; pariatur. Ego sum ille Consul P. C. cui
 non forum, in quo omnis equitas cōtinetur, non cā-
 pus consularibus auspicijs consecratus, nō curia sum-
 mum auxilium omnium gentium, non domus com-
 mune perfugium, non lectus ad quietem datus, non
 denique haec sedes honoris sella curulis, unquam ua-
 cua mortis periculo atque insidijs fuit. Ego multa ta-
 cui, multa pertuli, multa concessi, multa meo quodā
 dolore in uestro timore sanauī. Nunc si hunc exitū
 Consulatus mei Dij immortales esse uoluerūt, ut uos
 P. C. Quir. ex caede misera, coniuges, liberosq; ue-
 stros uirginesq; uestales ex acerbissima uexatiōe tē-
 pla atq; delubra, hanc pulcherrimā patriam oīmq;
 nostrum ex foedissima flamma, totā Italiam ex bello
 & uastitate eriperem, quaecūq; mihi uni proponer-
 tur fortuna subeatur. Etenim si P. Lentulus suū no-
 men inductus à Vatibus fatale ad perniciem Reip.
 fore

Exordiū quo
 beneuolētia
 captat per
 remotionem
 siue per trās-
 lationē cau-
 se priuatē in
 publicam.

Amplifica-
 tio suorum pe-
 riculorum.

*Ababsurdō

fore putauit, cur ego non later meum consulatū ad
 salutem Reip. propè fatalem extitisse? Quare P.C.
 consulite uobis, prospicite patriæ: conseruate uos,
 coniuges, liberos, fortunasq; uestras: Populi Ro. no-
 men, salutemq; defendite: mihi parcere, ac de me co-
 gitare desinite. Nam primum debeo sperare omnes
 Deos, qui huic urbi præsent, pro eo mihi, ac meo
 reor relatuos gratiam esse. Deinde, si quid obtige-
 rit, equo animo, paratoq; moriar. Neq; enim turpis
 mors forti uiro potest accidere, neq; immatura con-
 sulari, nec misera sapienti: nec tamē ego sum ille fer-
 reus, qui fratris charissimi, atq; amantissimi præsen-
 tis mœrore nō mouear, horumq; omniū lachrymis,
 à quibus me circūsessum uidetis: nec non meam men-
 tem domum sæpe reuocat exanimata uxor, abiecta
 metu filia, & paruulus filius qui mihi uidetur am-
 plecti Remp. tanquam obsidem cōsulatus mei, neq;
 ille qui expectans huius exitum diei astat in cōspe-
 ctu meo gener. Moueor his rebus omnibus, sed in
 eam partem ut salui sint uobiscum omnes, etiam, si
 uis aliqua me oppresserit potius, q̄ & illi, & nos
 una Reip. peste pereamus. Quare P.C. incūbite ad
 salutem Reip. circūspicite oēs procellas, quæ impē-
 dent. Nisi prouidetis, nō Ty. Gracchus, q̄ iterū Tr.
 Pl. fieri uoluit: non C. Gracchus, qui Agrarios cōcis-
 tare conatus est: non L. Saturninus, qui C. Mēmiū
 occidit, in discrimē aliquod atq; in uestræ seuerita-
 tis iudicium adducitur. Sed tenentur illi, qui ad ur-
 bis incens

Epilogus re-
 motionis.

Ratio.

Γυῶμη.
 Castigatio
 uel τῶσ.

Repetit epi-
 logum.

Amplificat
 per collatio-
 nem.

IN
 bis incen-
 linam ac-
 litera,
 licit anti-
 + accer-
 omni b-
 nome-
 tem re-
 confes-
 mi, qu-
 uirtute
 factam
 P. Lent-
 quod e-
 stodia-
 mine su-
 habitus
 premia
 stis am-
 in custo-
 à uobis
 ferre ad-
 quid iua-
 dicam, q̄
 uersari f-
 tari mala
 exitiosam
 putau. Nu-

bis incendium, ad uestrum omnium cædem, ad Catilinam accipiendum Romæ restiterunt. Tenentur literæ, signa, manus, deniq; uniuscuiusq; confessio: sollicitantur Allobroges, seruitiæ excitantur, Catilina + accersitur. Idem initum consilium, ut interfectis + arcessitur. omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem Reip. nomen, atq; ad lamentandam tanti Imperij calamitatem relinquatur. Hæc omnia indices detulerunt, rei confessi sunt: uos multis iudicijs iudicauistis. Primum, quod gratias egistis singularibus uerbis, & mea uirtute, atq; diligentia perditorum hominum patefactam esse cõiurationem decreuistis. Deinde, quod P. Lentulũ, ut se abdicaret Prætura coëgistis. Tum quod eum, & cæteros, de quibus iudicauistis, in custodiam dandos censuistis: maximeq; quod meo nomine supplicationem decreuistis: qui honos togato habitus ante me est nemini. Postremo hesterno die præmia legatis Allobrogum, T. que Vulturio dedistis amplissima. Quæ sunt omnia eiusmodi ut ij, qui in custodiam nominatim dati sunt, sine dubitatione à uobis damnati esse uideantur. Sed ego institui referre ad uos P. C. tanquàm integrum, & de facto quid iudicetis, & de pœna quid censeatis. Illa prædicam, quæ sunt Consulis. Ego magnum in Repub. uersari furorem, & noua quædam misceri, & concitari mala iam pridem uidebam. Sed hanc tantam, tã exitiosam haberi coniurationem à ciuibus nunquã putauit. Nunc quicquid est, quocunq; uestre mentes

Præmia iudicibus decreta sunt S.C.

Propositio.

Amplificat rē quod sua opinione maior sit.

inclinant

Distributio,
qua duas sen-
tentias tra-
ctat.

Obserua quā
callide de ce-
saris senten-
tia dicat, quā
cum reſci ue-
lit, tamen nō
audet impro-
bare.

*Mors.

*Vincula.

inclinant, atq; sententię, statuendum uobis ante nos
eternum est. Quantū facinus ad nos delatum sit, uide-
tis: huic si paucos putatis affines esse, uehemēter er-
ratis: latius opinione disseminatum est hoc malum:
manauit non solum per Italiam, uerumetiam trans-
scendit alpes, obscure serpens multas iam prouin-
cias occupauit. Id opprimi sustentando, ac protelan-
do nullo pacto potest. Quacumq; ratione placet, ce-
lenter uobis iudicandum est. Video duas adhuc esse
sententias: unā D. Syllani, qui censet eos, qui hæc
delere conati sunt, morte esse multandos. Alteram
C. Cesaris, qui mortis pœnam remouet, ceterorum
suppliciorum omnes acerbitates amplectitur. Uter
que & pro sui dignitate, & pro rerum magnitudi-
ne in summa seueritate uersatur. Alter eos, qui nos
omnes, qui Populum Ro. uita priuare conati sunt,
qui delere Imperiū, qui Populi Ro. nomē extingue-
re puncto temporis frui uita & cōmuni spiritu nō
putat oportere. Atq; hoc genus pœnæ sepe in im-
probos ciues in hac Rep. esse usurpatū recordatur.
Alter intelligit mortē à Dijs immortalibus non esse
supplicij causa constitutam, sed necessitate naturæ,
aut laborum, aut miseriarum quietem esse. Itaque
eam sapientes nunquam inuiti, fortes etiam sepe li-
benter appetiuerunt. Vincula uero & ea sempiter-
na certe ad singularem pœnam nefarij sceleris in-
uenta sunt, municipijs dispertiri iubet. Habere uide-
tur ista res iniquitatem, si imperare uelis: difficulta
tenta

tē, si rogare. Decernatur tamen, si placet: ego enim *Modesta res*
 suscipiam, & ut spero, reperiam, qui id quod salutis *prehensio.*
 omnium causa statueritis, non putet esse suae dignita-
 tis recusare. Adiungit grauem poenam municipibus,
 si quis eorum uincula ruperit, horribiles custodias
 circumdat, & digna scelere hominum perditorum
 sancit, ne quis eorum poenam quos condemnat, aut
 per Senatum, aut per populum leuare possit. Eripit
 etiam spem, quae sola hominem in miseris consolari **Spes.*
 solet: bona praeterea publicari iubet. Vitam solam re-
 linquit nefariis hominibus, quam si eripuisset, multas
 uno dolore animi, ac corporis, & omnes scelerum
 poenas ademisset. Itaque, ut aliqua in uita formido im-
 probis esset posita, apud inferos eiusmodi quaedam **Supplicia*
 illi antiqui supplicia impijs constituta esse uoluerunt, *apud inferos*
 quod uidelicet intelligebant his remotis non esse mor-
 tem ipsam pertimescendam. Nunc P. C. ego mea ui-
 deo quid intersit. Si eritis secuti sententiam C. Cae- *Dilemma.*
 saris, quoniam hanc is Reipub. uiam, quae popularis
 habetur, secutus est, fortasse minus erunt hoc aucto-
 re, & monitore huiusce sententiae, mihi populares
 impetus pertimescendi. Sin illam alteram secuti eri-
 tis, nescio an amplius mihi negotij contrahatur. Sed
 tamen meorum periculorum rationes utilitas Reip. *Occupatio*
 uendicat. Habemus enim etiam à C. Cesare, sicut *q. d. ut maxi-*
 ipsius dignitas postulabat, & maiorum eius ampli- *me egreferat-*
 tudo, sententiam tanquam obsidem perpetuae in Remp. *aliqui uulg.*
 uoluntatis: intellectum est, quid intersit inter leni- *sic animad-*
 tatem *uersum esse*
in cōiuratos
tñ qd hos &
C. Cesar da-
mnat, minue-
tur inuidia.

tatem concionatorum, & animum uere popularem
 saluti populi consulentem. Video de istis, qui se po-
 pulares haberi uolunt, abesse non neminem, ne de
 capite uidelicet ciuium Ro. sententiam ferat. Is &
 nudius tertius in custodiam ciues Ro. Cethegum, &
 P. Lentulum dedit: & supplicationem mihi decre-
 uit, & indices hesternio die maximis premijs affe-
 cit. Iam hoc nemini dubium est, qui reo custodiam,
 & questori gratulationem, indici premium decre-
 uit, quid de tota re, & causa iudicarit. At uero C.
 Caesar intelligit legem Semproniam esse de ciuibus
 Ro. constitutam. Qui autem in Rep. sit hostis, cum
 ciuem esse nullo modo posse. Deniq; ipsum latorem
 legis Sempronie iussu populi poenas Reip. depen-
 disse. Idem & ipsum largitorem Lentulum & pro-
 digum non putat, cum de pernicie Reip. & exitio
 huius urbis tã acerbe, tãq; crudeliter cogitarit, etiã
 appellari posse popularem. Itaq; homo mitissimus,
 atq; lenissimus non dubitat P. Lentulum æternis tes-
 nebris, uinculisq; mandare: & sancit in posterũ, ne
 quis huius supplicio leuando, se iactare, & in perni-
 cie Reip. posthac popularis esse possit. Adiungit etiã
 publicationem bonorum, ut omnes animi cruciatus,
 & corporis etiam egestas, ac mendicitas consequas-
 tur. Quamobrẽ siue hoc statueritis, dederitis mihi
 comitẽ ad concionem populo Ro. charum atq; iucũ-
 dum: Siue Syllani sententiam sequi malueritis, facia-
 le me atq; uos à crudelitatis uituperatione defende-
 tis: atq;

+questori.
 Redit ab oc-
 cupatiõne ad
 recensionem
 sententiarũ,
 & simul di-
 luit Cæsaris
 sententiam.

Epilogus.

IN
 tis: atq; ob
 quam P. C.
 tate pu
 dico: nan
 ceat, ut
 atrocit
 sed sing
 Videor
 rarum,
 dio con
 seros, at
 te oculo
 bacchan
 tulũ, sic
 puratum
 tilinam,
 gam uir
 Vestaliũ
 uidentur
 ea perfic
 beo. Eten
 à seruo i
 suppliciu
 is clemen
 simus esse
 reus, qui n
 ijs omnibus
 dare uoluer

tis: atq; obtinebo eam multo leniorem fuisse. Quamquam P. C. quæ potest esse in tanti sceleris immanitate punienda crudelitas? Ego enim de meo sensu iudico: nam ita mihi salus Rep. uobiscum perfrui liceat, ut ego quod in hac causa uehementior sum, nõ atrocitate animi moueor (quis enim est me mitior?) sed singulari quadam humanitate, & misericordia.

Videor enim mihi hanc urbem uidere lucẽ orbis terrarum, atq; arcẽ omnium gentium subito uno incendio concidentẽ. Cerno animo sepultam patriam, miseros, atq; insepultos acruos ciuium. Versatur ante oculos aspectus Cethegi, & furor in uestra cæde bacchantis. Cum uero mihi proposui regnantẽ Lentulũ, sicut ipse se ex fati spectasse confessus est, purpuratum esse & Gabinium, cũ exercitu uenisse Castilinam, tum lamentationẽ matrum familiãs, tum fugam uirginũ, atq; puerorũ ac uexationem uirginũ Vestaliũ, perhorresco. Et quia mihi uehementẽ hæc uidentur misera atq; miseranda, iccirco in eos, qui ea perficere uoluerũt, me seuerũ, uehementẽq; præbeo. Etenim quæro, si quis paterfamiliãs liberis suis à seruo interfectis, atq; uxore occisa, incẽsa domo, suppliciũ de seruis quã acerbissimũ sumpserit, utrũ is clemens, ac misericors, an inhumanus & crudelissimus esse uideatur? Mihi uero importunus, ac ferreus, qui non dolorem cruciatu lenierit. Sic nos in ijs omnibus, qui nos, coniuges, liberos nostros trucidare uoluerũt: qui singulas uniuscuiusq; domos, hoc

Hypotyposis
qua figurat
& depingit
publicas clades,
quarum
autores futuri
erant con-
iurati.

Ab exemplo

•Dolorẽ cruciatu lenire.

Translatiōe
est excusata
crudelitas.

Ab exemplo

uniuersum Reip. domicilium delere conati sunt: quod
id egerunt, ut gētem Allobrogum in uestigijs huius
urbis, atq; in cinere deflagrati imperij collocarent:
si uehementissimi fuerimus, misericordes habebimur:
sin remissiores esse uoluerimus, summæ nobis crude-
litatis in patria, ciuiumq; perniciæ fama subeunda
est. Nisi uero cuiusdam L. Cæsaris uir fortissimus, &
amantissimus Reip. crudelior nudiustertius est uis-
sus, cum sororis suæ foeminæ lectissimæ uirum præ-
sentem, & audientem uita priuandum esse dixit: cū
Flaccū iussu Cons. interfectum, filiumq; eius impube-
rem legatum à patre missum, in carcere necandum
esse dixit. Quorum quod simile fuit factum? quod
initium delendæ Reip. consilium? largitionis uolun-
tas, tum in Rep. uersata est, & partium quædam
contentio. Atq; illo tēpore huius auus Lentulus cla-
rissimus uir armatus Gracchum est persecutus. Ille
graue tum uulnus accepit, ne quid de summa digni-
tate Reip. minueretur. Hic ad euertenda fundamen-
ta Reip. Gallos accersuit, seruitia concitauit, Catilinam
euocauit. Attribuit nos trucidandos Cethego,
ceteros ciues interficiendos Gabinio: Urbem inflā-
mandam Cassio, totam Italiam uastandam, diripiens
damq; Catilinæ. Vereamini censeo, ne in hoc scelere
tam immani, ac nefario nimis aliquid seuerè statuis-
se uideamini? Cum multo magis sit uerendum, ne re-
missione poenæ crudeles magis in patriam, quàm ne
seueritate animaduersionis nimis uehementes in acer-
bissimos

Ironia.

bisimos hostes fuisse uideamini. Sed quæ ex audio
 P. C. dissimulare non possum: iactantur enim uoces,
 quæ perueniunt ad aures meas, eorum qui uereri ui-
 dentur, ut habeam satis præsidij ad ea, quæ uos sta-
 tueritis hodierno die transigenda. Omnia prouisa,
 parata, & constituta sunt P. C. cum mea summa cu-
 ra, atq; diligentia: tum multo etiam maiore Popu-
 li Ro. ad summum imperium retinendum, & ad cõ-
 munes fortunas conseruandas. Voluntate omnes ad-
 sunt omnium ordinum homines: denique omnium
 ætatum plenum est forum, plena templis circa fo-
 rum, pleni omnes aditus huius templi ac loci. Causa
 enim est post urbem conditam hæc inuenta sola, in
 qua omnes sentirent unum, atq; idem, præter eos,
 qui cum sibi uiderent esse percundum, cum omni-
 bus potius, quã soli perire uoluerunt: hosce ego ho-
 mines excipio, & secerno libeter. Neq; enim impro-
 borum ciuium, sed iam acerbissimorum hostium nu-
 mero habendos puto. Cæteri uero Dij immortales,
 qua frequentia, quo studio, qua uirtute ad communẽ
 dignitatem, salutemq; sentiunt? Quid ego hic Equi-
 tes Romanos commemorem? qui uobis ita + summã
 ordinis, consilijq; concedunt, ut + nobiscum de amo-
 re Reipublicæ certent. Quos ex multorum annos-
 rum dissensione huius ordinis ad societatem, concor-
 diamq; reuocatos hodiernus dies uobis, atq; hæc
 causa coniungit: quam conuentionem, si in consu-
 latu confirmatam meo, perpetuam in Repub. teneat.

Occupatio,
 qua cõfutat
 eorũ uocem,
 qui negabit
 in urbe satis
 præsidij esse
 aduersus mo-
 tũ, si quem
 concitarent
 coniuratorũ
 amici, si de
 eis supplicium
 sumeretur.

Infimę fortis
 homines arti-
 fices uolupta-
 tũ, & mini-
 stri coniu-
 ratorum.

* Equites Ro-
 mani.
 + summa.
 + uobiscum.

Distributio.

rimus, confirmo uobis posthac malū ciuile, ac domesticum, ad nullam Reip. partem esse uenturum. Pari studio defendendæ Reip. cōuenisse uideo Tribunos ærarios fortissimos uiros: Scribas itē uniuersos quos cum casu hic dies ad ærarium frequētes aduocauit, uideo ab expectatione huius sortis ad communem salutem esse conuersos: omnis ingenuorū adest multitudo, etiā tenuissimorū. Quis est enim, cui nō hæc templa, aspectus urbis, possessio libertatis, lux denique hæc ipsa, & hoc commune patriæ solum, cū sit charum, tum uero dulce, atq; iucundum? Operæ pretium est P.C. Libertinorum hominū studia cognoscere, qui fortunā ciuitatis cōsecuti, hanc uere suā patriā esse iudicāt. Quā quidam hinc nati, & summo nati loco, non patriam suam, sed urbem hostium esse iudicauerunt. Sed quid ego hos homines, ordinesq; cōmemorem? quos priuata fortuna, quos cōmunis Respub. quos deniq; libertas ea, quæ dulcissima est, ad salutem patriæ defendendam excitauit? Seruus est nemo, qui modo tolerabili conditione sit seruitutis, qui non audaciam ciuium perhorrescat, qui non obstare cupiat, qui non tantum, quantum audeat, & quantum potest, conferat ad communem salutis uoluntatem. Quare si quem uestrum forte cōmouet hoc, quod auditum est lenonem quendā Lentuli concursare circum tabernas, pretio sperantem, sollicitare posse animos egentium, atq; imperitorū, est id quidem coeptum, atq; tentatum: sed nulli sunt

inuenti

• Trib. ærarij

• Patria iucunda.

• Libertini.

Amplificatio ex minore, uel ex cōtrario.

Transitio.
Tapinosis.
• Leno Lentuli.

inuenti tam aut fortuna miseri, aut uoluntate perdi-
 ti, qui non ipsum illum sella atq; operis, & questus
 quotidiani locum, qui non cubile, ac lectulum suum,
 qui deniq; non cursum hunc ociosum uitae suae salutem
 esse uelint: multo uero maxima pars eorum, qui in
 tabernis sunt: nisi uero id enim potius est dicendum,
 genus hoc uniuersum amantissimum est otij. Etenim
 omne eorum instrumentum, omnis opera, ac questus
 frequentia sustinetur, alitur otio. Quorum si quae-
 stus occlusis tabernis minui solet, quid tandem in-
 census futurum est? Quae cum ita sint P.C. uobis Po-
 puli Roma. praesidia non desunt. Vos ne Reip. de-
 esse uideamini, prouidete. Habetis Consulem ex plu-
 rimis periculis, & insidijs, atque ex media morte,
 non ad uitam suam, sed ad salutem uestram reserua-
 tum: omnes ordines ad conseruandam Remp. mens-
 te, uoluntate, studio, uirtute, uoce consentiunt. Obs-
 sessa facibus & telis impiae coniurationis, uobis sup-
 plex manus tendit patria communis. Vobis uitam
 omnium ciuium, uobis arcem & Capitolium, uobis
 aras, penates, uobis illum ignem Vestae perpetuum
 ac sempiternum, uobis omnia templa Deorum, atq;
 delubra, uobis muros atq; urbis tecta commendat.
 Praeterea de uestra uita, de coniugum uestrarum,
 ac liberorum anima, de fortunis omnium, de sedis-
 bus, de focis uestris hodierno die iudicandum est:
 Habetis ducem memorem uestri, oblitum sui, quae non
 semper facultas datur. Habetis omnes ordines, oēs

*Opificum
 questus susti-
 netur frequē-
 tia, alit otio.

Epilogus.

wābos.
 Congeries

Repetitio.

† uniuersam po. Ro. *homines, † uniuersam Remp. id quod in ciuili caus-
sa hodierno die primum uidemus, unum atq; idem
sentientem. Cogitate, quantis laboribus fundatum
imperium, quanta uirtute stabilitam libertatem, quā
ta Deorum benignitate auctas, exaggeratasq; for-
tunas nox una penè delerit. Id ne unquam posthac
non modo confici, sed ne cogitari quidem possit, uo-
bis hodierno die prouidendum est. Atque hæc non
ut uos, qui mihi studio penè præcurritis, excitare,
locutus sum: sed ut mea uox, quæ debet esse in Re-
pub. princeps, officio functa Consulari uideretur.
Nunc antequam ad sententiam redeo, de me pauca
dicam. Ego quanta manus est coniuratorum, quam
uidetis esse permagnam, tantam me inimicorū mul-
titudinem suscepisse uideo: sed eam esse iudico tur-
pem & infirmam, contemptam & abiectam: quod
si aliquando alicuius furore & scelere concitata ma-
nus ista plus ualuerit, quàm uestra ac Reipub. digni-
tas, me tamen meorum factorum atq; consiliorum
P. C. nunquam pœnitebit. Etenim mors, quam illi
mihi fortasse minitantur, omnibus est parata. Vita
tantam laudem, quanta uos me uestris decretis ho-
nestastis, nemo est affecutus. Cæteris enim semper be-
ne gesta, mihi uni conseruate Reipub. gratulationē
decreuistis. Sit Scipio clarus ille, cuius consilio, at-
que uirtute Hannibal in Aphricam redire, atque ex
Italia decedere coactus est. Ornetur alter eximia
laude Africanus, qui duas urbes huic imperio infee-
stissimas*

**Amplificat
exempli ra-
tionem.**

**• Vox Cos.
princeps in
Republica.
Peroratio.**

**• Consolatio
Ciceronis**

**Collatio.
• Scipio.**

• Africanus.

IN
 stissimas
 beatur
 potent
 stauit. S
 sidione,
 omnib
 ijsdem
 contin
 quid lo
 cere n
 rare,
 reuert
 melior
 stes al
 nefici
 ciuili
 mel e
 ris, ne
 Quat
 suscep
 omni
 que
 etiam
 per h
 se con
 que co
 tam co
 re, & l

IN L. CAT. ORATIO III. 231

stissimas Carthaginem, Numantiamq; deleuit. Haec
 beatur uir egregius L. Paulus ille, cuius currū rex *Paulus.
 potentissimus quondā & nobilissimus Perses hone-
 stauit. Sit aeterna gloria Marius, qui bis Italiam ob *Marius.
 sidione, & metu seruitutis liberauit. Anteponatur Elegans &
 omnibus Pompeius, cuius res gestae, atque uirtutes *πρωταίς.*
 iisdem quibus solis cursus regionibus, ac terminis *Pompeius.
 continentur. Erit profecto inter horum laudes alia
 quid loci nostrae gloria: nisi forte maius est patefas-
 cere nobis prouincias, quò exire possimus, quàm cu-
 rare, ut etiam illi, qui absunt, habeant, quò uictores
 reuertantur. Quanquàm inest in uno loco conditio
 melior externae uictoriae, quàm domesticae, quod ho-
 stes alienigenae, aut oppressi seruiunt, aut recepti be-
 neficio se obligatos putant. Qui autem ex numero *Victoriae
 ciuium dementia aliqua deprauati hostes patriae se- &
 mel esse coeperunt, eos cum à pernicie Reip. repul- interna col-
 sis, neq; ui coërcere, neq; beneficio placare possis. latio.
 Quare mihi cum perditis ciuibus aeternum bellum
 susceptum esse uideo, quod ego uestro, bonorumq;
 omnium auxilio, memoriaq; tantorum periculorū,
 quae non modo in hoc populo, qui seruatus est, sed
 etiam in oīm gentium sermonibus, ac mentibus sem- *In hoīm ser-
 per haerebit, à me atq; à meis facile propulsari pos- monibus haere.
 se confido. Neq; ulla profecto tanta uis reperietur,
 quae coniunctionem uestram, equitumq; Ro. & tan-
 tam conspirationem bonorum omnium perfringere
 re, & labefactare possit. Quae cū ita sint P. C. pro Amplificat
 P. iij impe premio.

•Memoriam
consulat^o sui
postulat Ci-
cero promer-
cede.

Epilogus to-
tius rei.

imperio, pro exercitu, pro prouincia, quã neglexi, pro triũpho, ceterisq; laudis insignibus, quæ sunt à me propter hanc urbem uestram, uestræq; salutis custodiam repudiata, pro clientelis, hospicijsq; prouincialibus, quæ tamen urbanis opibus non minore labore tueor, quàm paro. Pro his igitur omnibus rebus, et pro meis in uos singularibus studijs, proq; hac, qua prospicitis ad conseruandam Remp. diligentia, nihil à uobis, nisi huius tẽporis, totiusq; mei consulatus memoriã postulo. Quæ dum erit uestris mentibus infixæ, firmissimo me muro septum esse arbitror. Quod si meam spem uis improborum fefellerit, atq; superauerit, commendo uobis paruum meum filium: cui profecto satis erit præsidij, non solum ad salutem, uerumetiam ad dignitatem, si eius, qui hæc omnia suo solus periculo conseruauerit, illũ esse filium memineritis. Quapropter de summa salute uestra, populiq; Ro. P. C. de uestris coniugibus, ac liberis, de aris ac focis, de fanis ac templis, de totius Urbis tectis, ac sedibus, de Imperio, de libertate, de salute Italiæ, deq; uniuersa Rep. decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter. Habetis enim Cõsulem, qui et parere uestris decretis non dubitet, et ea, quæ statueritis, quoad uiuet, defendere et per seipsum præstare possit.

PORTII LATRONIS DECLAMATIO,
contra Lucium Sergiũ Catilinã.

SI quid

SI quid precibus apud Deos immortales sanctis
 Simi iudices, uobiscum aliquando ualuissemus, iā
 dudum & potiremur Rep. nostra florentissima, &
 ciues nostros haberemus, tum studiosos rerum ge-
 rendarum, tum patriæ simul, ac uirtutis amantiſſi-
 mos, idq; temporis eximia letitia frueremur, cum
 rationes omnes dicendi nostras, in laudem summo-
 rum, atq; optimorum ciuium consumendas esse ui-
 deremus. Nihil enim statuimus animo dignius, nec au-
 thoritate maiorum, nec opinioni populari, quàm in
 eo genere uersari forensis exercitationis, quæ cane-
 re laudes egregias summorum hominum posset, at-
 que animos inflammare nostræ ciuitatis, ad imitan-
 dum. Verum ea dicendi uoluptas olim sapientissi-
 mo uiro M. Catoni planè contigerit, nec non et Gal-
 bæ, Scipioni, Gracchis, Porcinæ, Crasso, atq; Anto-
 nio summis, atque ornatissimis oratoribus: quorum
 tempora singulari præstantia uirtutis, ac studio pe-
 nè incredibili pulcherrimarum artium floruerunt.
 Nobiscum uero sententia nostra bene ageretur, si
 modo tantum abessemus ab illa modestia temporū,
 atq; hominū: nec incidissemus in atrocissimos Reip.
 fluctus, ac miserandam temporum calamitatem. M.
 siquidem Catoni Scipioni coætaneo suo monumentis
 immortalibus huius urbis, & sine dubio clarissimis
 luminibus temporum suorum, de legibus dicendum
 erat, de institutis maiorum, de gloria militari, pers-
 sepe de laudibus, ac uictorijs. Nobis uero, qui des-

Exordium
à uoto.

Captatio be-
neuolentiæ à
suo officio,
quo clancu-
lū excusatse,
cur quod pu-
tāt indignū
bono uiro,
ueniat accu-
satū ciuem.

Id est, satis
beati essem⁹
si fortia tm̄
facta dees-
sent, nō etiā
incidissemus
in deterrima
uita.

uenimus in hanc truculētam temporum cōditionē, sublata est omnis gratia dicendi, atq; interceptus locus omnis, aut iucundissimi sermonis, aut conciliandæ beneuolentiæ popularis. Nam si quando uox nostra, siue à foro, siue à curia desyderatur, dicendum est perpetuo nobis, aut de teterrimis huius patriæ calamitatibus, aut de nefarijs oppressiōibus ciuium, aut de perditæ iuuentutis nunc impudicitia flagitiosa, nunc ignauiā singulari. Quare pestium quanta indies redundatio est, uos estis testimonio iudices, quorum aures caluerunt assiduitate penē quotidiana, copiaq; incredibili ciuiliū controuersiarum. Diximus equidem paucis ante diebus, ut probe meminisse potestis, de L. Glabrionis immanitate, atque audacia furiosissimi hominis, & sine dubio crudelissimi: cuius in Senatu sica pridie depressa est, cum qua Marcum Papirium, lucem omnis patriæ dignitatis extinguere moliebatur. Nunc uero dicendum est de Lucij Catilinæ sceleratissima mente, atque inusitata nequitia, quam nuper in omnium ciuium perniciem, stragemq; redundaturam, Dij immortales in authorem sceleris, tum benignitate sua, tum consulari uigilia retorserunt.

Propositio uero dicendum est de Lucij Catilinæ sceleratissima
argumenti. mente, atque inusitata nequitia, quam nuper in omnium ciuium perniciem, stragemq; redundaturam, Dij immortales in authorem sceleris, tum benignitate sua, tum consulari uigilia retorserunt.

Attentio. Quæso igitur iudices diligēter attēdite, remq; cognoscite barbarā crudelitate, periculo uero, & calamitate Reipub. perniciosissimā. L. siquidem Catilina non ignobili genere præditus, neque infima uirtute, si dotes egregias, tum fortunæ, tum corporis

ad dis

ad dignitatem urbis, non ad perniciem conferre stauisset, Rempublicam nuper ex atrocissimis bellorum ciuiliū uulneribus paulisper respirantem, non uis insidijs opprimere conatus est. Quid exhorruistis iudices? non modo opprimere conatus est, sed crudelissime uexare: non uexare tantum, sed inaudito quodam genere feritatis extinguere. *Incrementis.* Manum ad id comparat, diuersam quidem genere, sed magnitudine sceleris, uitæq; similitudine penè eandem: quam manum exacerbatam continuo penuria rei familiaris, & ob id desyderio prædæ mirabiliter flagrantem, illecebræ sibi facillime conciliauerunt. Consilia nefarij facinoris in amplissimi ciuis Mar. Leccæ domo decoquebantur. Ad eam greges *In Leccæ domo consilia concocta sunt coniuurationis.* confluebant perditorum adolescentium, quorum hic familiaritatem eximiam consecutus fuerat, conciliatam partim assuetudine stupri, partim genere quosdam nefariæ largitionis. Adhibiti sunt & cuncti Barbarorum hominum nobilitati non solum magnitudine, & summa æris alieni, uerum etiam consuetudine, ac studio turpissimarum rerum. Nec alæ mulieres ab eo cœtu religioso, nocturno prorsus abfuisse iudicatae sunt: nulla deniq; portenta urbis, nullæ finitimarū regionum pestes repertæ sunt, quæ non denotatæ solertissime per hunc, per magnitudinem inopiæ facillime concitatae, repente deuolauerunt in aream ipsam nefariæ, atq; flagitiosæ coniuurationis. Ratio consiliorū fuit, ut Saturnalibus proxime futuris unius

Transitio.

Propositio.

***Tria dictu-
rus Latro.
Cōfirmatio,
quā orditur
à cauffis faci-
entib⁹ uerifi-
cabile crimē.**

ris uniuersi cum armis ad ipsius Leccæ domū præ-
sto forent : ibiq; dato signo collaberentur omnes,
partim ad diripiendam, inflammandamq; urbem,
partim ad trucidandum Senatum, partim ad eos cō-
ficiendos, qui præsidium urbi ferre uoluissent. Catilina
interim omnes, & Ducem, & Imperatorem
appellarent. Audistis iudices satis euidenter (ut ar-
bitror) consilium sceleratissimi hominis Catilinæ,
reiq; indignissimæ miserabilem, ac detestabilem cru-
delitatem. Nunc uero audienda caussa est, agnoscen-
dæq; faces, quibus ille flagrauit ad cupiditatem huius-
modi scelerati facinoris obeundam: quas si planè
comprobatas uobis (ut arbitror) planeq; illustratas
euidetibus signis attulero, nihil erit impedimento,
quin hostem Reip. crudelissimum, atq; infestissimum
summis supplicijs, summis cruciatibus multandum,
ac mactandum esse iubeatis. Tria iudices, sententia
mea, scelerata, crudelia, flagitiosa, inaudita, quæ mē-
tem Catilinæ semper immoderatam, semperq; nos-
tris rebus studentem, ad exitium patriæ commoue-
runt, nunc dicenda sunt. Primum, ratio quædam tri-
stis simultatis, qua ductus est, uniuersum Senatum
ex memoria repulsæ cōsulatus capitaliter fuisse sem-
per infectatum. Secundo, rabies quædam temerariæ
ambitionis, sitiens immodicæ gloriæ, prorsusq; in-
flammata perpetua quadam, & singulari cupiditas
te dominandi. Postremo, coetus infames turpissimos
rum hominum, non modo fatigati diuturno malo
domesticæ

domesticæ necessitatis, uerumetiam imbuti flagitijs,
 ac consuetudine scelerum sempiterna comite & ge-
 nitricæ pessimarum cupiditatum. Quod genus ho-
 minum Catilinam suum etiam dormientem è somno
 facillime excitare uoluisset. His autem ostensis, bre-
 uiter, saneq; confutatis, quæ pro defensione flagitio-
 rum suorum nostri aduersarij dicenda esse putauer-
 unt, finem adesse uobis intelligetis. Bello Mithrys-
 datico iudices longissimo quidem omnium, & sine
 dubio post Punicum periculosissimo, cum diutius in
 Senatu de eligendo Imperatore dubitatum fuisset,
 planeq; omnes ambigerent, quisnam sagacissimo re-
 gi sagacissimus noster Imperator opponeretur, Cas-
 tilinam inter omnes competitores, incredibili quas-
 dam ambitionis magnitudinæ deflagrantem, omnes
 Senatoriæ sententiæ reiecerunt. Eo telo percussus
 adeo Catilina fuit, ut postea nullam omiserit, neque
 perturbandæ curiæ, neq; insectandi Senatus occasio-
 nem. Videbat nanq; detestandam cupiditatem suã,
 illo superstite, nunquam in eum locum peruenturã
 fore, de quo illam pridem uniuersæ omnium uoces
 eijciendam esse putauissent. Voluebat item animo
 summas uitæ necessitates, quibus exuere se posse ar-
 bitrabatur, si qua ratione præclaris magistratibus
 aspirasset. Nunc illas uero magis ac magis instaura-
 tas quotidie intelligebat, quandoquidem inspiceret
 omnes uitæ suæ ratiões, ea sententiâ iugulatas prorsus
 extitisse; ac quicquid increpauisset ulterius me-
 tuendam

Amplifica-
tio à relique
uitæ consue-
tudine, et mo-
ribus Catili-
næ.

*Sacrarium li-
bidinum.

*Fama popu-
laris pro o-
raculo.
Distributio
partiū homi-
nis.

tuendam esse consularem uigiliam, metuendum esse
iudicium Senatoriæ authoritatis. Hanc uero spes-
ciem, ita exanguem, ita consternatâ consuetudo ere-
xit uitæ prauissimæ ad omne facinus, neque otij sui
patiens, neque alieni. Qualis eius uita fuerit, & se
præclare conscientia publica teneatur, huic tamen
illustrandæ seu patefaciendæ testes indubitati uide-
ri possunt ij, qui sacrarium illud libidinum colere,
atque obseruare consueuerunt. Quæ nugæ, Diij
immortales? quæ portenta scelerum? qui libidinum
gurgites? quæ sentinæ flagitiosorum? Verum is ru-
mor sparsus est de moribus Catilinæ, eaq; gentium
opinio peruagata, quatenus existimē uoces ipsas
publicas non hominum esse, sed oraculi potius num-
cupandas. Famam uero popularem à maioribus no-
stris sæpenumero accipimus, neque temere unquã
nescituram esse, neque temere occasuram. Dedecus
illud egregium corporis nō ad dignitatem nominis
ac gloriæ, sicuti par erat homini nobilissima familia
nato, sed uti latro perditissimus ad oē genus flagi-
tij cōferendum fuisse semper arbitratus est. Vires
ad stuporē hominū præclare, atq; inusitatæ, perpe-
tua uoluptatū intemperãtia sunt labefactatæ. Flos
pueritiæ uenustissime ad intuentium iucūditatē cui
non libidini patuit flagitiosæ iuuetutis? aut quã tur-
pitudinis notam nō subeundam ultro, atq; accersen-
dã eē cogitauit? Lux illa uero præclari, atq; excel-
lētis ingenij, quã õnes diuinã semper & singularē,
atq;

atq; inuisitatam penitus esse arbitrabantur, nonne in
 ter foedissimas uoluptatū sordes restincta est? Omit
 to pestis huius impurissimas uoces, molliciem scenicā
 obtuitus impudicos, blanditias muliebres, & omnē
 deniq; copiā non mediocriū uitiorū sub illa frontis *Erudita
 erudita simul, atq; insigni pulchritudine delitescens frons,
 tē. Prætereo mentē illius plus, q̄ gladiatoria: sitim
 incredibilem humani cruoris, mirū inconstantiae ge
 nus, uultū nunc demissum, nunc alacrē, nunc anhe
 lantē scelus, nunc gratia meretricia florentē, sum
 mum pecuniæ desyderiū, summā simul prodigalita
 tē, contemptum incredibilem oīm bonorum: itemq;
 eximiam cum summis, atq; ornatissimis ciuibus fami
 liaritatem. Nihil enim fuit isto monstro uersipellius, *Hæc Cicero
 aut mutabilius hominum memoria: ita ut res diuer
 sissimæ sepe numero uideantur in eodē ingenio, tan
 quā in sentina quadam teterrima simul redundare.
 Quis igitur dubitādum esse putauerit hominē præ
 ditum huiusce institutione uitæ, remotissimum ab om
 ni genere humanitatis, per facile sese teterrimo cui
 que, atq; immanissimo facinore fuisse accommoda
 turum? Fontem aperuimus iudices omniū Catilinæ **Transitio**
 morum, atq; omnis consuetudinis. Vnde illi demas
 nauisse uis ista præclara consiliorum facillime intel
 ligenda est. Nunc uidendū est spem atrocissimi sce
 leris, unde illi subministratam fuisse iudicemus. Cum **Facultas q̄**
 hic itaq; secum repeteret memoria miserandā igno **rum auxilio**
 miniam comitorum, turpesq; angustias afflictæ rei **sperauerit**
 familiaris **Catilina se**
 effecturū q̄ **destinatus**

Descriptio
qua amplifi-
cat rem.

familiaris: simulq; intueretur, uel sibi uiuendum, ac moriendum fore cum turpitudine summa, uel Senatium nullum esse oportere, de ratione tollendi ipsius primum cogitare coepit. Nam illo deleto, sine dubio intelligebat uiam latissimam libidinibus suis continuo patere. Vertit itaque oculos ad innumerabilem copiam iuuentutis, qua dies, ac noctes stipabatur in exercenda consuetudine suarum cupiditatum: cum putauit manum ipsam hominum, tanquam hastam ualidissimam furoris sui facillime sibi accommodari posse, quam contorqueret in omnium nostrum ruinam, atq; interemptionem: ut quam cognouerat educatam uitae prauissimae institutis, imbutam saepenumero sanguine miserorum ciuium, ardentem incredibili desiderio praedae, sibi uero mira familiaritate conciliatam. Genus est hominum uehementer exercitatum ferro, atq; inopia, duabus rebus ad omne genus facinoris paratissimum. Quod quidem ego ciuitati nostrae maxime debilitatae bellis ciuilibus, atq; afflictae magnitudine calamitatum magnopere pertimescendum esse iudico. Nihil enim illis praeter spem, atq; animam fortuna reseruauit: alteram ad differendam uitae necessitatem, alteram ad liuorem suum magnifice accommodatam. Nihil illis contemptibilius: quos siquidem rudimenta uitae traducta, in hac tenuissima re deposita, nunc in gladiatorijs muneribus, nunc alia facinoris atrocitate partim ad omne scelus, partim ad omnem patientiam erudierunt. Verum haec

rum hæ pestes, sententia mea, quo fuerint abiectiores, eo magis extimescendas esse reor, tanquam perpetuo seditio-
 num ciuiliū, ac rerum nouandarum auidiſſimas: siue quia uoluptatem capiant ex mœrore sociæ calamitatis, siue quia ciuitatum uersutiam, mutabilitatem rerum suarum portendi quodammodo arbitrantur: hi sunt quidem, quos in foro quotidie in oculis ciuium calamistratos, ac uestibus collucentes passim obuolitare cernimus: fortunam omnium popularium, atque otium ciuitatis luminibus consignantes: qui non modo arrepti permanent ad opportunitatem cuiuspiam præsentis commodi, uerum etiam gestiunt ad opinionem speratæ utilitatis. Si feras quidem omnis generis quo magis attenuatæ fuerint penuria edendi, eo magis præcipites, atque effrenatas ruerent in perniciem uidemus: quid hanc desperatorum colluuiem ieiunam, sitientem facultatum nostrarum, quo impetu, quæue strage ruituram esse creditis, aut debacchaturam? si se carceribus emiserint, cum illæ ratione carcant, atque intelligentia, hi uero non absint penitus ab ipsa facultate intelligendi. Grauiſſimi quidem sunt morsus tritatae necessitatis. Dij immortales, quæ clades ab illa feritate hominum, quæ genera flagitiosorum emanauissent, si nocturnus iste imperator, quasi quasdam rapidissimas belluas in urbis penates immittere potuisset? Horret animus iudices, ea cogitatione complecti, quæ miseri pertulissimus, si sopor oculos consulares detinuisset. Restinguenda est itaque flamma

*Calamistrati.

Amplificatio à simili.

Epiphonema.

*Nocturnus imperator Catilina.

Epilogus.

Q nobis

Amplifica-
tio ab occa-
sione.

Epiphone-
ma.

Amplifica-
tio ab exem-
plo.

• Terentius
Varro.

• Spu. Meli^o
Grac.

nobis scelerata, & atrox, dum adhuc uelata cineribus, ac sopita facultas restinguēdi leuissime data est: ne cum omnia comprehenderit (quod immortales Dij penitus auertant) nos frustra postmodum furis bundam, atq; exultātem restinguere cupiamus. Neque rectorem nauis audiendum prorsus existimo in ipso mœrore calamitosæ tempestatis, quam illi fugere facillime licuisset consurgentem primo, sibiq; , ac rebus suis naufragium minitantem. Neq; itē gubernatorem urbis in ipso excidio, & calamitate ciuitatis, quam impendentem prius ipse consilio suo, suaq; prudentia sustinere quodammodo, ac propulsare potuisset. Seræ sunt hominum lamentationes, prorsusq; uituperandæ, quas occupatas in his lugendis cernimus, quæ uitio suo, desidiaq; contigerunt. Callicratis di Lacedæmoniorum Duci cum ornatisimam, cui præerat, classem funditus amisisset propter immoderatam gloriæ cupiditatem, nihil ad eam restituendā nouissima cōsiliij ratio suffragata est: quā ita seruare poterat, si modo in statione continuisset. Terentio Varroni sempiternum dedecus, atque immortale monumentum erunt flagitiosæ turpitudinis deletæ ad Cannas temeritate sua pulcherrimæ Romanorum legiones: quæ seruatæ periculosissimo tempore Reip. sine dubio fuissent, & robur eximium pulcherrimæ urbis, & perpetuum decus consularis prudentiæ, disciplinaq; militaris. Recte itaq; maiores nostri summis laudibus efferendi sunt, qui Sp. Melium, Gracchos,

chos, qui Manlium Capitolinum, qui Drusum, qui Saturninum fortissimos homines, & Reip. sepe numero non mediocriter opitulatos, quod deuenissent in affectate tyrannidis suspicionem, morte multandos esse putauerunt. Nec Spu. Melio fauor amplissimus ciuitatis, nec Gracchis aui sui Scipionis clarissimi uiri memoria, nec Manlio celeberrima gloria Capitolij liberati, nec Druso sanctissimi sui penates, nec Saturnino ius sacrosanctae dignitatis auxiliata est. Quid ita? quia nec paucorum, aut unius hominis calamitati publicae maiores nostri semper anteponendam esse se putauerunt. Quod genus crudelitatis eximiū, non sunt arbitrati ciues eos perimere, summisque affligere supplicijs, quorum in Remp. persaepe clarissima beneficiorum genera extitissent? minime. Quid ita? quia nullum satis dignum supplicij genus in eos consumi posse opinabantur, qui patriae suae libertatem opprimere statuissent: nec illos ciues esse iudicauerunt, quos abiecisse rationem patriae charitatis intuerentur. At contra eos, qui tales interemissent, non modo dici, atque appellari ciues, ut essent statuebant, sed afficiendos fore immortalibus donis, ac sempiternae hominum memoriae consecrandos. Quid enim potest indignius dici, quam uitam à patria susceptam ad illius perniciem, calamitatemque conferre? quid fingi sceleratius, quam eorum poenas, ac crudelissimam seruitutem excogitare, quos iisdem moenibus ac teetis constitutos, eadem leges, atque eadem uiuendi ratio continuisset? quid denique

Amplificat
exempla rationibus.

*In patriae
euerfores.

Q ij potest

potest intolerabilius existimari, quàm inferre delu-
bris Deorum immortalium, ac facultatibus nostris il-
linc sceleratas faces, hinc acerbissimas expilationes?

Epilogus
breuis

Opportuni-
tas loci.

Obserua am-
plificationes
a circumstan-
tijs.

• Descriptio
dom^o Leccæ.

Hæc qui curauerunt iudices, aut qui tentauerunt, nun-
quàm ego alienos ab hostibus, aut dissimiles feritati
bestiarum existimabo. Vidimus de spe perficiendi ne-
farij facinoris: uidendum est de loco, quam latebram
commodissimam & tutissimam egregius artifex de-
legit cum contegenda conspirationi suæ, tum armis
omnibus eius artificij comprehendendis: ne forsani
temere domum nobilissimi ciuis, atque opulentissimi
M. Leccæ delectam esse iudicetis: primum homo de-
lectus est huiusmodi nefarijs cupiditatibus affinis,
quo participare semper usus fuerat consiliorum suorum
adiutore, teterrimarum libidinum socio, maximorum
periculorum, cui spectato frequenter in difficillimis
rebus summam huiusmodi atrocissimi mali tuto com-
mitti posse, facillime sibi pollicebatur. Præterea do-
mum sibi eligendam esse iudicabat solitudine locorum
desertam, & ab omni frequentia populari remotissimam,
quæ scilicet uoces coniurationis tutissime conti-
nere posset. Contulit igitur sese in ipsam M. Leccæ
domum, remotam ab omni celebritate, constipatam
multitudine arbuscularum, & ab omni suspitione pro-
dèdi facinoris non mediocriter abhorrentem. Quos ue-
ro tetenderit ibi coniurationis laqueos, aut quas cas-
tenas scelerum conflauerit nobis, ac facultatibus nos-
tris, Saturnalium dies patefactura fuerat: nisi pri-
mum benis

mum benignitate Deorum immortalium, deinde uigilantia consulari, nefariae sicæ de manibus latronum excidissent. Nullas amplius tēdiculas pertimescamus ab execrabili monstro, nullas insidias ab hoste tetero: tenetur fera, nec si uiri estis, declinata est telum ipsum sacrosanctæ uestræ auctoritatis. Neue Catilina nescias, uigilantissimos consules habere Remp. te quocumq; ueneris, quocumq; abieris, diligentia nostra circumspectum teneri: quid hesternæ nocte consiunculis tuis agitatum sit, licet mecū recognoscas, cum ad M. Leccam uenisses, unum ex fidelissimis cōmilitonibus tuis ad multam noctem: teq; in interiorē unā cum illo, cubiculi partem recepisses, tanquam in sacrarium memorabile cupiditatum uestrarum, repēte de Lecca sciscitari coepisti, nunquis ex conuatis aduenisset: cum subito Lentulus, ac Cethegus teterrima capita maleficiorum omnium, furibundi atq; alacres irruerūt: moxq; ingressi uociferare coeperūt. Quid agis Catilina? cur uoluptates nostras diutius remoraris? præsto sunt Saturnalia nobis ociosis, atque oscitantibus: quem unum diem sæpenumero nuncupare solitus es euersorem superbissimi ordinis, fugatorem ærumnarum nostrarum, lucem ac principē uniuersæ nostræ dignitatis. Num in gerendis negotijs ignoras sequendas esse temporum opportunitates, & in occasione rerum desidiam, ac tarditatem omnem, quā diligentissime fugiendam. Mutabilissimæ quidem sunt Deorum uoluntates: & fortunam,

Accendit odio hortatq; per Epilogū, ut quia palā facta res sit, supplicium de fontibus sumatur.

*Lentulus et Cethegus cōiurationis capita.

ΓΥΩΜΗ.

*Occasio captanda.

eum abire permiseris, frustra postmodum disceden-
 tem, ac fugientem sis imploraturus. Talia uero con-
 querentem tu paucis pro re subsecutus, Aquilam ar-
 genteam proferri continuo iussisti, præclaram auspici-
 cem, ac gubernatricem furoris tui futuram. Testor
 noctem ipsam impiarum molitionū tuarum consciā,
 ac testem, nihil ex ijs me fugisse, quæ clandestini ue-
 stri conatus agitauerūt: per pauca satis attigisse fue-
 rit, ne solitudine in ipsa latibulorum tuorū, cum ora
 uulgi planè deuitauisses, fefellisse te crederes diligē-
 tiam pariter, atq; industriā consularem. Linq̄uo telo-
 rum innumerabilē, atq; inexcogitatam copiam: quā
 in ijsdem furialibus antris constipandam, atq; occul-
 tandam fore curauisti. Mitto literas manu tua scrip-
 ptas, diuersis mancipijs reddendas, quæ furori tuo
 succurrere, atq; opitulari uellent. Transeo rem illam
 simillimam prodigio, cum mane isto iam coacto Sen-
 natu, redūdantibusq; subsellijs, serius in Senatū præ-
 ter consuetudinē uenisses, quod nulli non oculi te Se-
 natorum statim consignarunt ingredientem, demis-
 so uultu, pallore terribili, luminibus errantibus, ac fa-
 cie præseferente nescio quid inusitatae crudelitatis.
 Præterea saturnalibus proxime futuris rē adoriri
 placuit: quo die ciuitas omnis feriata publico edicto,
 conferre sese in montē Auentinū, ac rusticari quodā
 modo solita est: cum tu manū furoris tui diligenter
 armatam, atq; instructam primū ad cædem Senatus,
 ad consulum, deinde ad occupandam Capitolij arcē
 munitissis

•Arma Ca-
 tilina.

Hypotyposis
 •Saturnalia

Opportuni-
 tas dici

munitissimam fueras immissurus, atq; his perfectis
 daturus operam, cum direptioni publicæ, tum inflas
 mandis ædibus, atque his trucidandis, qui Remp. de-
 fendere uoluissent. Videtis iudices lucem clarissimã Epilogus.
 rationum, quam ego profecto censeo nullis inuolu-
 cris tenebrarum suarum obruituros esse: nec M. L. *Lecca officii
 Leccam præclaram sedem, atq; officinam teterrimæ na conjura-
 coniurationis: nec ipsum detestabile caput, atq; obs-
 scenũ artificẽ Catilinã. Cumq; hæc omnia consent,
 animaduertendum est pariter uno maleficii genere
 Catilinam non modo Deos, ac patriam, uerumetiam Exaggerat
 mores, leges, consuetudinem urbis, atq; instituta ma- crimen locis
 iorum uiolasse. Primũ duodecim tabulis cautum esse cõmunibus.
 cognoscimus, ne quis in urbe coetus nocturnos agis-
 taret: deinde lege Gabinia promulgatum, qui con- *Lex contra
 ciones ullas clandestinas in urbe conflauisset, more clãdestinas
 maiorum, capitali supplicio multaretur. De te itaq; conciones,
 Catilina sciscitator, tum coetus istos cõmilitonũ tuo-
 rum contra præcepta XII. tabu. cõtra leges nostras,
 contra uero Senatus, ac plebis authoritatẽ noctu cog-
 gendos esse putauisti? Deinde quæro, si quando in lu-
 cem Sepulchrales istæ conciunculae tuæ prodijissent,
 quid responsum fuisses Senatui? quid cõsulibus? aut
 quid uiris optimis, atq; amãtissimis patriæ? Quid le-
 ges igitur nostras uiolas Catilina? quid Senatus autho-
 ritati cõtradicis? æquũ enĩ est instituta maiorũ, atq;
 edicta grauissimi sanctissimiq; ordinis, quia perstrin-
 gere uesania tua nõ es ueritus, ea restituas, ac sarcias

Q iiij suppli

Amplificat
exemplis.

•Decemviri
Athenas pro
fecti legum
causa, ut ha-
bet Liuius.

Verisimile ē
Hannonē eē,
qui pacē dis-
suasit cū Ro-
manis fieri.
•Cicero A-
thenas appel-
lat inuentri-
cem oīm di-
sciplinarū.

supplicij tui memorabili animaduersione. Manlius Torquatus filium suum summa, et singulari uirtute adolescentem, quod is in hostem contra mandatum patrium dimicasset, uictorem acriter percussit securi iussit: nos uero te tam temerario ausu tendentem cōtra mandata Senatus, contra uniuersae Romanae Rei pub. maiestatem Catilinam perferemus? Maiores olim nostri sapientissimi homines, et sine dubio grauissimi, num leges à Græcia per legatos suos accersendas esse putauerunt, quibus hanc imperij magnitudinem perpetuo stabilirent, ut tu homo recens, seueritate illarum cū barbatulis tuis abutereris? Non ita uisum Carthaginensibus accepimus in Hannone suo morti condemnando, fortissimo ac triumphali uiro: quod is edicto Senatus minus obtemperauisse putaretur: Nō ita placuit Atheniensibus, urbi sine dubio doctissimae, atq; cruditissimae, cum è Sicilia, belloq; grauissimo reuocandum esse Alcibiadem statuerunt, summum et singularem imperatorem, quem iuberēt expiare supplicio suo leges uiolatae religionis. Non ita denique maioribus nostris iudicatum est, cohortibus exoletorum tuorum, sententia mea longe anteponendis: cū L. Sulpitium consulari familia, summoq; ingenio uirum, propter exiguam notam libidinosae suspitionis, censuerunt remouendum è Senatu, multosq; dies in uinculis habendum esse putauerunt. Vos uero iudices Catilinam, non modo leges nostras, atq; auctoritatem Senatus crudeliter labefactantem, uerum etiā uniuersos

uniuersos ciues ad perniciem ferro, flāmaq; deuocās
 tem impune perferetis? Iacet homo prostratus euen
 tu maximarum molitionum, ut qui conatus suos con
 scientia uestra patefactos, atq; illustratos cernat: ne
 que + contentos fuisse, seu superstitione cruenti sacra
 menti, seu tenebris nocturnis, seu solitudine locorum
 maxima & singulari. Contundite igitur, contundis
 te iudices genus istud inauditi furoris. Cōprimite ho
 minem gestientem effrenata temeritate, flagrantem
 inusitatis cupiditatibus, furentem incredibili super
 bia, spe nouandarum rerum mirabiliter inflammatū:
 quin etiam rem ipsam publicā non modo euentu cru
 delissimæ calamitatis, uerum etiam metu, ac suspitiōe
 liberate. Diximus equidem sufficienter de senatoria
 simultate Lucij Catilinæ, capite, ac fonte sceleratæ
 coniurationis: resq; omneis complexi sumus, quas ad
 luisse furorem illum, ac primum excitauisse iudicauis
 mus: nunc uidendū est de ratione ambitiois teterris
 ma, atq; exitiabili, qua deflagrauisse perpetuo Cati
 linam superiori diuisione demonstrauius. Cupidis
 tates equidem plurimas in illo monstro calamitosas,
 ac nefarias omnes persæpe iudices animaduerti: li
 bidinem unam perniciosissimam in primis cōspicere
 uisus sum temerariæ cuiusdam, atq; inconsyderatæ
 ambitionis: qua duce properasse nec ullo studio unq̄
 consciscendarum opum, nec ullo desyderio dignitas
 tum abstinuisse reputatus est. Putabat enim se fru
 stra nobilissimo genere natum, frustra uirtutes exis

Amplificat
 ab occasiōe.

+ cōtactos.

Verisimile fa
 cit crimen
 recensendis
 quibusdam
 delictis Cati
 linæ per am
 bitionem.
 Propositio
 per colla
 tionem.

mias corporis, atq; animi cōsecutum fuisse, ni omnia
 diuina, atq; humana truculentissimo genere cupidita-
 tis inquinauisset: quosq; cernebat excellere Romæ
 præstantia quadam dignitatis, beatissimos eos esse,
 & sine dubio Dijs æquiparandos fore arbitratur.
 Id genus uesane cogitationis hominem, suapte natu-
 ra precipitem, atq; inconsideratū compulit in abo-
 minandas, ac nefarias uitæ cupiditates: isq; nuper co-
 mitijs cōsularibus, quandoquidē suffragia curiæ, pro-
 pter impendentem metum Parthici belli, diligenter
 enucleata sunt: quas non adiit Senatorum uoces, aut
 quos ciuium confessus, partim pecunia, partim obse-
 crationibus nō obeundos suppliciter, ac contaminan-
 dos esse iudicauit: nulli tamen ad dignitatē gradus,
 neq; insipienti, neq; anhelanti bono candidato patue-
 runt. Eadem ratio sceleratæ libidinis illum ad maiora
 rem uim scelerum paulo ante concitauerat. Pisonem
 meministis egregia uirtute adolescentem, nisi & idē
 cupiditatibus obtemperare consueuisset, calamitos-
 sam sibi, ac multis in urbe seditionem excitasse, cuius
 insigni familiaritate, atq; amicitia, Catilinam usum
 fuisse nemo est, qui nesciat: nec modo coniunxisse se
 temerario iuueni, uerumetiam illum de successu res-
 rum suarum non mediocriter trepidantem, in audas-
 cia simul, ac sententia confirmasse: cum se illi uigilan-
 tissimum socium, ac satellitem fidissimum regendæ, gu-
 bernandæq; coniurationis fore polliceretur. Quod
 si uotis sceleratorum hominum successus aspirassent,
 quanta

Cui præfectus
 est gerendo
 Crassus.

•Ironia.

•Piso.

quanta strage ciuium creditis, aut quanto diluuiio fa^{uor}
 cultatum urbanarum ruituram fuisse detestabilem
 horum, atq; execrandam impietatem? uerum ij coeli
 tes, quorum auspicijs princeps, ac parēs huius urbis
 Romulus pulcherrimi imperij Romani fundamenta
 iecit, tristissimam cladem, ac conatus perditos nece
 adolescentis interceperunt. Pisonem mortuo conquie
 uisse Catilinam dicemus, aut incepti temerarij poeni
 tuisse? Non poenituit modo, nec requiescendum fuis
 se arbitratus est, sed rursus alio furori accessit: non
 consueuerat animus perpetuis cupiditatum flagitijs
 exercitatus, prima destitutione fortunæ refrigeresce
 re, ac cōsternari: sed uix sepulta memoria Pisonianæ
 coniurationis, L. adeptus est Sidicinum, potentissi^{*L. Sidicin^o}
 mum quidem hominem, ac tunc furentem singulari<sup>Pisoni suc
cessit.</sup>
 studio rerum nouandarum. Verum ea fax incendij,
 rursus benignitate Deorum immortalium, summaq;
 uirtute consulum restincta est. Non obdormiscit ta
 men Catilina, his destitutus euentis uigiliarum sua^{Euenta.}
 rum, sed rursus seuit immanior: & quam Remp. ser
 uitio non potuerat obruere, destrangulandum peni
 tus, ac tollendam cogitauit. Sceleratus in omnem ur<sup>Amplificac
tio.</sup>
 bem, quam toties insidijs appetiisset. Sceleratissimus
 uero in patriam, cuius extant in illum summa, & cō
 memoranda monimenta beneficiorum. Reminiscere
 quæso Catilina, reminiscere ferrū illud scelestū, atq;
 illas nefarias faces, quas istis sanctissimis penatibus,^{uor.}
 atq; isti pulcherrime patriæ minitaris, non ad oppu<sup>A loco com
muni.</sup>
 gnandam

Sermocina-
tio.

Cōmemora-
tio beneficio-
rum.

Cōparatio.

Exclamatio

gnandam urbem, neq; ad eam concremadam tibi da-
tas fuisse, sed potius ad salutem ciuium, dignitatē im-
perij libertatisq; nostræ defensionem. Per Deos im-
mortales oro te Catilina, si patria tecum his uocibus
uteretur, quid esses illi quæso respōsurus? Ego te par-
uulū Catilina, cū in primis ornatissimo genere gentis
nasci uoluissē, deinde summis dotibus exornassē,
tum corporis, tum animi, tum duabus rebus instituen-
dum putauī, ferro, ac flamma: quibus esset parata tibi
facultas, tum amplificandi imperij mei, tum defen-
dendæ publicæ libertatis: quid eam uim armorum in-
uiscera nostra torques? aut quid conuertis in exitiū
ciuiū meorū, institutā diligentia mea, meisq; ratiōni-
bus eruditam, dimicandi facultatem? Maiores con-
tra tui summis à me beneficijs, atq; honoribus aucti,
pro magnitudine susceptarum dignitatum, pulcher-
rimas in urbe sæpenumero leges: pro præstantia be-
neficiorum, clarissimas ex hostibus uictorias referre
consueuerunt, tu mihi luctus acerbissimos paras, pro
summa copia beneficiorum meorum, tu cædes ciuiū,
tu domorum incendia, tu uexationes uirginum, tu
uastitatem urbis, tu genus atrocissimæ seruitutis. O
crudelissimum hominum genus, & ab omni penitus
humanitate derelictum, tu studio flagras eius urbis
euertendæ: quam nec Carthaginensium astutissimi do-
li, nec Numantinorum eximie uires, nec Græcorum
erudita, & præclara ingenia labefactare, obscuras
reque potuerunt. Quod si citentur hi populi rursus
diuinitus,

diuinitus, atq; istæ urbes redeant in statum uetustissimæ dignitatis, certe non ipso scelere tuo quicquã in me crudelius, nec quicquam magis extimescendũ molituras fuisse prædicabunt. Sed ad te redeo. Temperarem ego memet mihi, cursumq; istum uolentæ orationis forsitan reuocandum esse iudicarem, tum ab odio tuo, tum ab ipsa dicendi acerbitate, si quem in te sensum patriæ charitatis aspicerem, aut ullo te puncto posse arbitrarer sceleratam istam mentem relinquere. Sed id genus est cupiditatum tuarum, ut restringendarum forsitan rationem aliquam consequi possis, sanandarum nullam: nec te prius amissurum peruersitatem istam animi puto, quam uitam amiseris. Vellem reuiuisceres Hala Seruili: non expectarem sententiam iudicum, neq; abuti maiestate Senatûs, atq; authoritate populi Romani, + si magnitudinem tanti flagitij sanguine tuo statim expiauisset. Nam de Senatus uoluntate nihil ambigimus, modo non impediretur legibus: repete profecto fueras poenas impietatis tuæ dignissimas laturus. Utinã Deorum immortalium munere iudices, mentem atq; animum huius introspeceremus: ne qua uobis fieret puniendi dubitatio, qui tantum scelerum ingenio conflauisset. Videretis enim mentem anhelantem tristissimum genus minarum, mentem debacchantem inaudita feritate, furentem incredibili uesania, sitientem cruoris urbani, prædæ auidissimam, uobis, atq; omnibus ferro, flammaq; mimitantem. Catilinam uobis demonstras

*Is Sp. Melium ob suspicionem affectati regni interfecit ut habet Liuius li. 4. ab v. c. Amplificatio ab exemplis ueteribus. + sed Epilogus superiorum.

uimus, iudices, irritatum persæpe, repulsis comitalibus, nullas uocum, aut suffragiorum corruptelas fuisse prætergressum, deinde nullis rationibus infractum, ac perterritum, de perseverantia scelerum suorum extitisse, quibus animaduvertere sanè potestis, quanta semper immanitate laborauerit ambitionis. Superest

Tertium genus quo uerisimilè facit causam à cõplicibus uiridelicet nouissima pars diuisionis. Grex ipse sodalium Catilinæ truculētus, atq; amens: cuius in manu nō exiguā rationem fuisse diximus excitandæ cõiurationis. Lētulus siquidem & Cethegus terribilia portenta nostræ ciuitatis, furiaeq; uel certissimæ populi Romani, multa de magnitudine sua in ipsis cõcionibus, multa de dignitate imperij sui futuri palam prædicare consueuerunt, tanq̃ si Deorū immortalium concilio interfuissent. Primum Lentulus in libris Sybillinis, nescio quid perspexisse se prædicabat, quod uiri acutissimi atq; peritissimi L. Cornelius, ac Gn. Piso custodes publicarū ceremoniarum, nequaquā perspicere potuerūt. Lucem nanq; ait nescio quā de domo Cornelia quondam proditura fore, quæ gloria hominis sui Romanū imperium simul, & complexura sit, & illustratura: eoq; genere uaticinij dignitatem suam portendi fataliter putauit. planeq; opinatur fati sui rationem in ipsa latebra Sibyllinæ diuinationis, tanquā

• Vide Tranquillum in Cæsa.
Adeo sibi uia certa præmittēbat.

• Equus Troianus.

in equo Troiano delitescētē. Ego uero Sibyllā sine dubio sapientissimam mulierē fuisse iudico: uisamq; idoneam Dijs immortalibus, cui singularē quandam uim diuinandi concederent: uerum illam deliram penitus

nitus

ritus, ac prorsus cecā fuisse affirmare, si quam spem
 dignitatis in hac crudelissima peste reposuisset. Si
 quid tamen cecinisse uisa est, quod ad Corneliam gē
 tem pertinere uideretur, uim oēm illius diuinationis
 in uno L. Sylla consumptam fuisse iudicemus: cuius
 paulo ante Resp. sensit & crudelissimam simul, &
 amplissimam potestatem. Nec ego Deos immortales
 huic imperio tam infestos esse reor, neq; à salute po-
 puli Ro. tam abhorrentes, ut homini demētissimo re-
 gnum concederent huius sanctissimæ, atq; optimæ ci-
 uitatis. Syllam profecto crudelitas uicit, at ipse ma-
 ximarum laudem uirtutum, & rei militaris summā,
 ac singularem gloriam consecutus est. Lentulum ue-
 ro nullæ uictoriæ nostræ ciuitatis, nullū studium ar-
 morū, nulla præstantia uirtutis, aut ingenij commen-
 dauit. Que uero non tabernæ potius, aut qui nō gre-
 ges infamium hominum, Sibyllinum istum princis-
 pem concelebrarunt? Nam uitam eius commemora-
 re non est necesse, uersatam semper in obeundis libi-
 dinibus, ac societate turpissimorum hominum nobili-
 tatam: nihil in eo sanguinis auiti, nihil industriæ Ro-
 manæ, nihil splendoris domestici, nihil auitæ frugali-
 tatis. Fingite uobis iudices, fingite dignitatem huius
 hominis, tum florentem amplissimo magistratu, tum
 omnibus populi Ro. muneribus exornatam: quantum
 queso sanguinis ciuilis in foro, in curia redundatus-
 rum esse creditis? aut quātam uim libidinis, atq; im-
 pudicitie per omniū ciuium cubicula demanaturā?
 profecto

*Lentulū
uita.

Insectatio
morum.

Omen:

profecto dignitate fretus ea, quæ priuatus concupis-
 uisset, sine dubio consequeretur. Ferreretur amens
 in omnia: nec ullæ rationes consiliorum, aut pudoris,
 nec ulla studia humanitatis refrenarent præcipitem,
 atq; incitatum cursum uetustæ crudelitatis. Cethe-
 gus inferior nobilitate, atq; ingenio, uehementia fur-
 roris longe immanior, parũ à Lentuli somnio disces-
 dere uisus est. Verum insaniam leuissimæ opinionis,
 modestiore loquendi ratione contegere uelle uideretur.
 Genus est idem tamen furoris, eademq; ratio cõ-
 celebratæ diuinationis. Tales hi scelerum artifices,
 amboq; concitati ad euertendam Remp. partim à ue-
 sana spe uaticinij cõmemorati, partim à nefaria scele-
 rum assiduitate Catilinam offenderunt nouis rebus
 studentem: cuius præsidio, cõsilioq; cupiditates suas,
 ita iuuari posse facillime crediderunt, si uiro socio-
 rum cupidissimo sese coniunxissent. Est enim in illo
 monstro, sicuti pauloante tetigimus, uis eximia face-
 tiarum: & ratio quedam adumbrata uirtutum, faci-
 lis ad comprehendendum omnium hominum familia-
 ritates. Hunc igitur Catilinam adepti Cethegus, Lẽ-
 tulus, & ipsi lenocinijs suis insignes, ad omne genus
 beneuolentiæ subeundum deflagrare cœperunt, admi-
 rabili quadam cupiditate, seu diripiendæ urbis, seu
 potiundæ dominationis. Hæ sunt iudices, huius nefas-
 rij facinoris abominandæ faces: hi sunt crudeles igni-
 culi, quibus exarsisse Catilinæ ferocem animum faci-
 lime credendum est. Talibus initijs consociati princi-
 pes nefane

•Cethegi
uita.

Describit al-
terũ Catili-
næ cõplicẽ.

•Facetiæ in
Catilina.

Epilogus.

pes nefandæ coniurationis manum exiguam desperatorum hominū atq; obscœnæ iuuentutis, pedetentim coegerunt: coactam, quid uellent, edocuerūt: edoctā, pari cupiditate sceleris inflammauerunt: inflammātam deniq; pepulerunt, ut in omnium nostrum facultates, ac uitam facillime conspirarent. Furias istas audistis iudices commodissimas, ac paratas, non modo ad uiuos commouendos in omne facinus, uerum etiam ad mortuos ex ipso herebo, medijsq; bustis excitandos. Reperti sunt tum atrocissimi sceleris patroni, quiq; immanitatem detestandæ rei, tum contegere uerbis, tum excusare conati sunt. L. Hortensius uir eximia charitate Reipub. summisq; ornamentis præditus, & scientiæ, & moderationis, nequaquam omnia credenda esse dicit: iubetq; grauissimis hominibus facilitatem iudiciorum diligenter esse continendam. Primum affirmat Catilinam in perpetua custodia Senatus extitisse: deniq; nunquam fermè discessisse à latere Pub. Cepionis nobilissimi ciuis, atq; integerrimi uiri: ita ut lepide dicat, disseparationi eorum, neq; solem orientem unquam, neq; occidentem interuenisse. Credo equidem sapientissimum hominē Hortensium, ut est innocentia singulari, summaq; uirtute, cuncta ipsa, quæ grauissime simul, atq; ornatisime complexus est, ita uera esse, sicuti dixerit existimare: sed longe graditur à sententia mea. Quæro igitur de te L. Hortensi, teq; obtestor, atq; obsecro per ipsum ius uetustissimæ nostræ familiaritatis, si L.

R Catilinam

Confutatio Hortensianæ obiectiois, non esse Ciceroni omnia credenda, uideri enim non potuisse Catilinam conuolare, quoniam quæ à Cepionis latere unquam digressus sit.

Catilinam constat dies omnes, oim ciuium consciencia, siue in foro, siue in turmis agere, nunc stipatū ceteruis exoletorū suorū, nunc uero gladiatorijs agminibus per ora uulgi palam obuolitare: si manifestum est noctes omnes, aut in lustris scortorum, aut in atris M. Leccæ ducere, uiri, tuo iudicio, non abhorretis à Reip. charitate, quid est, quod illum obuersatū dicas in perpetua custodia, atq; oculis Senatorum? nisi forte custodiam Senatoriā uocas, uel exiguā moram in ipsius curiæ concilijs obeundis. Quod uero pertinet ad ipsius Cepionis familiaritatem assiduam, beneuolentiamq; singularem, nihil est quod insimulationi nostræ derogandū esse iudicetis. Diximus enim **Ingenium Catilinæ habuit occultissimos recessus** superius ingenij Catilinæ miros, atq; occultissimos esse recessus: nec qui cognosci, seu perlustrari facillime possent. Vigēt enī in illa clade res diuersissimæ pariter, continentia & libido. Nihil illo persepe affixius ad tollenda bonorum cōsortia, nihil solertius ad illis insidiandum, nihil illius munificentia insignius, nihil auidius rapacitate, nihil acutius consilio, nihil temeritate contēptibilius: quæ cū ita sint, Cepionē admirabimur in tātis uiarū ambagibus errauisse? Me me, quem fateor iudices, uetustissima quadā familiaritate Catilinæ coniunctum persepe delirauisse miris perplexionibus illius, neq; unquā certi quicquā in illo ingenio cōprehendere potuisse. Nihil igitur erit miri, si uirū integerrimū Cepionem uersutissimi hoīs Epilogus, doli, atq; inconstantissimi mores fefellerunt. Nō erit itaq;

itaq; neq; prudentiæ tuæ, neq; grauitatis Hortensij, candidissimã opem humanitatis tuæ, summamq; dicē di copiã fontibus ipsis polliceri: aut quã bestiam irretitam iudicio tenemus, dissolutam atq; exultantem Reip. immittere. Quod te nunquam commissurum **Peroratio.** fuisse arbitrarer, nisi qui me mores, ijdem te Catilinæ sine dubio sefellerūt. Satis ostentatas uobis putamus iudices, tum rationes periculi nostri, tum huius immanissimi sceleris atrocitatem. Nam si odio Senatus **Repetitio argumentorū.** pro maximo Catilinam arfisse demonstrauius: si rationes uitæ suæ ueteres, ac nouas in exercitatione te terrimarum libidinum collocatas: si spem perficiendi sceleris homini prosequentiſſimo inimicitiarum: si deniq; locorum ac temporis opportunitates extitisse: præterea si rabiem quandam ambitionis in illo fuisse diximus: si nullã potestatem referendarum libidinũ, aut ullum poenitentiæ locum: postremo, si copiam innumerabilem desperatæ iuuentutis cum illo coniunctam fuisse patefecimus, & eam simul ostendimus suo pte ingenio furentem incredibili audacia, summãq; cupiditate prodendæ, ac uexandæ urbis inflammatam: quid erit iudices, quod dubitetis de liberãda patria, deq; ulciscendi crudeliſſimi sceleris immanitate? Nouistis enim facinus inauditum oĩm hominum memoria: facinus atrox, superbũ, nefariũ, perniciosum, remotissimum ab omni humanitate, lege, consuetudine: cuius acerbicatem, si minus animo bene perspexistis, quaeso mecũ diligenter attendite scelus illud iudē

Ab incom-
modis.

Amplificat
exemplis.

Satisfaciat is
pro audacia.

Amplificat à
futuris com-
modis.

ces. Euerfionem nefariam moliebatur ampliffimæ no-
stræ dignitatis, interitum crudeliffimum Senatorij
ordinis, cædem communem omnium bonorum: huius
sceleris libido reposita erat in diripiendis omnium
facultatibus, atq; opprimenda urbis libertate: huic
sceleri parabantur teterrimæ coniugum, ac liberorū
nostrorum uexationes: in hoc scelere uersabantur de-
niq; faces inferendæ penatibus nostris, expilationes
ædium, stupra uirginum Vestalium, luctus, ac mœ-
ror miserabilis uniuersæ ciuitatis. Quæ si uobis, ut
sunt indigna, atque intolerabilia uidentur, non ini-
quum erit authores horum malorum multare teter-
rimis supplicijs, clademq; omnium crudeliffimam è
uisceribus Reipub. propulsare. Tenetis exempla ma-
iorum, atq; omnium gentium auctoritatem, qui sema-
per summas ac singulares pœnas in eo genere homi-
num consumendas esse putauerunt: qui rationes has
buiſſent, aut prodendæ patriæ, aut opprimendæ pu-
blicæ libertatis. Nihil igitur erit impedimento, quin
audaciam crudeliffimi hominis Catilinæ, crudeliffimo
genere suppliciorum expietis: & ultionem ex illorū
cruciatibus, ac pœnis capiat Respub. quorum erat
conflagratura manibus, nisi sanctiffimi imperij Ros-
mani custodes, ac uindices Dij immortales nefarijs
uotis obstitiffent. Credite iudices hodierno die con-
surrexiffisse uniuersam urbem conspecturam ex iudis-
cio uestro: planeq; animaduersuram, quid in posterū
de salute sua, deque facultatibus suis sperandum sit.

Credite

Credite item uim uniuersam flagitiose iuuentutis, aut hodierno Catilinae supplicio simul conficiendam fore, aut illius liberatione letam, atq; exultantem, non multo post in omnium nostrum perniciem unà cum illo celerrime consurrecturam. Agitur siquidem hodierna uestra sententia de salute huius pulcherri-
 mae, atq; optimae ciuitatis, de stabilitate imperij Ro-
 mani, de legum incolumitate, de libertate ciuium, de pudicitia liberorum ac coniugum uestrarum. Huius enim pestis idem scelus erat, ut non crassaturum per capita paucorum, sed tanquam atrocissima uis uene-
 ni per omne corpus urbis damnaturum: quod scelus, aut quam pestem si uindicandum esse censebitis, ut reor, & Respub. desyderat, putate profecto Deos **A sacris.**
 immortales, & in primis Capitolinum Iouem sempi-
 ternum custodem, ac uindicem huius imperij, pro li-
 beratis eorum templis, ac ceremonijs, gratias nobis amplissimas esse reddituros: putate pariter idem fas-
 turam esse curiam pro defensa consulum uita, ser-
 uataq; Senatorij ordinis dignitate: putate matronas urbis, ac liberos nostros ob seruatam pudicitiam, sup-
 plices, ac congratulantes uniuersos ad genus uestra **Hypoty-**
 sese obuersaturos fore: putate uirgines Vestales, atq; **Posis.**
 ipsam maiestatem amplissimi numinis, ob liberationē suam, summa uobis lætitia congratulaturam: putate deniq; ciues omnes, ob retentam uitam, ac libertatē suam, penates publicos pro conseruatis focis, atque aris, parietes urbis pro teterrimo genere uastitatis

propulsato, fermè incredibili gaudio exultaturos: p^{re}sentate tandè hodierno iudicio paratū esse uobis aut im-
mortale dedecus, aut memoriā noīis sempiternā. Mul-
At **rafiōe.** ta sunt equidē in hac uita, quæ turpiter, ac calamito-
se neglecta, restitutionē tamē quandā quodammō pa-
tiantur: huius uero uindicandi sceleris, si præsentiē fa-
cultatē neglexeritis, frustra postea recuperādi copiā
queretis: aut hodie uobis propulsanda ē, ē uisceribus
Reip. pestifera uiscera calamitatis, ac ut ipsi patriæ sine du-
bio cōcidendū: utrū eligendū sit, uos uideritis. Quid
Obiurgatio. estis iudices hūanitate tāta, ne secordia dicā, ut eorū
uitā, ac spiritū diutius in Rep. cōmorari patiamini?
qui uita, salutiq; ciuū crudeliter insidiati sunt: pro-
ponite uobis ante oculos, ac meditatiōe crebra reuol-
uite diem illū nefariū, quo salus oīm ciuū, quo facul-
tates nostræ, quo ipsa Resp. peritura fuerat. Quādo
uēhos
uehemēs hy
potyposi fi-
guratum. scilicet aspexissemus bestias istas emissas carceribus
per urbem omnē, per domos nostras furialiter exul-
tantes: ipsumq; in primis miserandi facinoris, Ducē,
ac principem Catilinam, confirmatum hoc iudicio,
spe plenum, lætitia gestientem: nunc hos ad cādē no-
stram, nunc illos ad rapinam, atq; inflammationem
ædium deuocantem: coniuges ē complexibus nostris
ad libidinem uictorum raptæ fuissent: liberi ad stu-
pra de gremijs parentū extorti, preciosa supellex
asportata, tecta conflagrassent ignibus, corpora cæsa
passim iacuissent, omnia deniq; gemitu, fletuq; redun-
dassent. Hæc fuisset imago miserimæ urbis, quam ur-
bem

bem à maioribus nostris florentissimã accepimus: & Clausula.
 si prohibueritis claram, atq; excellentem posteris no-
 stris tradituri sumus: per humanitatem denique ue-
 stram uos obtestor, atq; obsecro iudices, per amorem
 huius pulcherrimæ, atq; inuictissimæ urbis, per oia
 quæ uobis iucundissima sunt in uita, prouidete ite-
 rum, atq; iterum, ne liberati quondam tot amplissi-
 mis bellorum periculis, tot imminentibus malis ere-
 pti, nunc per ignauiam nostram, ac desidiã periclite-
 mur. Eripite uitam ciuium à miseranda crudelitate,
 prohibete penates uestros à nefarijs ignibus: seruate Congeries.
 pudicitiam necessitudinum uestrarum à teterrimis
 uexationibus: liberate templa Deorum à tristibus ra-
 pinis: subtrahite fortunas publicas ab indigna dire-
 ptione: protegite magistratus uestros ab inaudita fe-
 ritate: defendite deniq; uniuersam urbem ab hoc inu-
 sitato prorsus & tristissimo genere calamitatis.

ORATIO LEPIDI CON. AD POP. R.

ex libris historiarũ C. Crispi Sallustij.

Clementia, et probitas uestra Quirites, quibus
 per ceteras gentes maximi, & clari estis, plu-
 rimum timoris mihi faciunt aduersus tyrannidem
 L. Syllæ. Neq; ipsi non æstimatis, ea parum creden-
 do de alijs circumueniamini, præsertim cum illi spes
 ois in scelere, atq; perfidia sit: neq; se aliter tutũ pu-
 tet, quàm si peior, atq; intestabilior metu uestro fue-
 rit, quo captiuis libertatis curã miseria eximat: aut
 si prouideretis, in tutandis periculis magis, quã ulci-

*In Lucium
Syllam.

R iij scendo

scēdo teneamini. Satellites quidem homines maximè
 nominis, non minus optimis maiorum exemplis, ne-
 queo non satis mirari, qui dominationis in uos ser-
 uitium suum mercede dant: & utrumq; per iniuriã
 malunt, quàm optimo iure liberi agere. Præclara
 Brutorum atq; Aemiliorum, & Luctatorum pros-
 les, geniti ad ea, quæ maiores uirtute peperere, sub-
 uertenda. Nã quid à Pyrrho, Hannibale, Philippoq;, &
 Antiocho defensum est aliud, quàm libertas, &
 suæ cuiq; sedes: ne cui nisi legibus pareremus, quæ
 cuncta sæuus iste Romulus quasi ab externis rapta
 tenet, non tot exercituum clade, neq; Cos. & aliorũ
 principum, quos fortuna belli consumpserat satia-
 tus. Sed tum crudelior, cum plerosq; secundæ res in
 miserationem ex ira uertunt: quin solus oĩm post me

•Post futuri moriam hominum supplicia, in post futuros compo-
 suit, quis prius iniuria, q̄ uita certasset, prauissimeq;
 per sceleris immanitatem adhuc tutus fuerit, dũ uos
 metu grauioris seruitij à repetenda libertate terrea-
 mini? Agendum atq; obuiam eundum est Quir. ne
 spolia uestra penes illos sint. Non prolatandum, neq;
 uotis paranda auxilia, nisi forte speratis per tediũ
 iam, aut pudorem tyrannidis esse, eum per scelus oc-
 cupata periculosius dimissurum. At ille eò processit,
 ut nihil gloriosum, nisi tutum: & omnia retinendæ
 dominationis honesta æstimet. Itaq; illa quies, &
 otium cum libertate, quam multi probi potius, quàm
 laborem cum honoribus capeſſebant, nulla sunt: hac
 tempestate

tempestate seruiendum, aut imperitandum, habendus
 metus est, aut faciendus Quir. Nam quid ultra? Quae
 ue humana superant, aut diuina impolluta sunt. Popu-
 lus Romanus paulo ante gentium moderator, exu-
 tus imperio, gloria, iure, cogitandi inops, despectusque,
 ne seruilia quidem alimenta reliqua habet. Sociorum
 & Latij magna uis ciuitate pro multis, & egregijs
 factis à uobis data per unum prohibentur, et plebis
 innoxiae patrias sedes occupauere pauci Satellites
 †mercedem scelerum, leges, iudicia, erarium pro-
 uinciae, Reges penes unum. Denique necis ciuium, &
 uitae licentia, simul humanas hostias uidistis, & sepul-
 chra infecta sanguine ciuili. Est ne iuris reliqui aliud
 quam soluere iniuriam, aut mori per uirtutem? Quo-
 niam quidem unum omnibus finem, natura, uel ferro
 septis statuit. Neque quisquam extremam necessitatē,
 nihil ausus, nisi muliebri ingenio expectat. Verum
 ego seditiosus, uti Sylla ait, qui praemia turbarum
 quero, & bellum cupiens, quia iura pacis repeto sci-
 licet: quia non aliter salui, satisque tuti in imperio eri-
 tis, nisi Vectius Picens, & scriba Cornelius aliena
 bene parta prodegerint: nisi approbaueritis omnes
 proscriptiones innoxiorum ob diuitias, cruciatus ui-
 rorum illustrium, uastatam urbem fuga & cedibus,
 bona ciuium miserorum quasi cimbricam praedam
 uenum, aut dono datam. At obiectat mihi possessio-
 nes ex bonis proscriptorum, quod quidem scelerum
 illius uel maximum est. Non me, neque quenquam oim

†mercede.

*Non expe-
ctanda est
extrema ne-
cessitas.*Cimbrica
praeda.

R V satis

satis tutum fuisse, si recte faceremus, atq; illa quantū
 formidine mercatus sum precio soluto iure, domi-
 nis tamen restituto. Neq; pati consilium est, ullā ex
 ciuibus prædam esse. Satis illa fuerint, quæ rabie con-
 tracta tolerauimus. Manus conserenteis inter se Ro-
 manos exercitus, & arma ab externis in nosmet uer-
 sa scelerum, & contumeliarum omnium finis sit, quo-
 rum adeo Syllam non poenitet, ut & facta in gloria
 numeret: & si liceat, auidius faceret. Neq; iam quid
 existimetis de illo, sed quātum uos audeatis, uereor.
 Ne alius alium principem expectantes ante capiami-
 ni, nō opibus eius, quæ futiles, & corruptæ sunt, sed
 uestra secordia, quam raptum iri licet, et quā audeat
 tam uideri felicem. Nam præter Satellites commacu-
 latos, quis eadem uult, aut quis non omnia mutata?
 præter uictoriam, scilicet milites, quorum sanguine
 Tarule, Scyroq; pessimis seruorū diuitiæ partæ sunt:
 an quibus prælatus in magistratibus capiendis Fusi-
 dius ancilla turpis + honorum omnium dehonesta mens-
 tum? Itaq; maximam mihi fiduciam parit uictor exer-
 citus, cui per tot uulnera, & labores nihil præter
 Tyrannum quæsitum est: nisi forte tribunitiam pote-
 statem euersum profecti sunt per arma cōdita à ma-
 ioribus suis, utiq; iura, & iudicia sibimet extorques-
 rēt, egregia scilicet mercede cū relegati in paludes,
 & syluas in contumeliam atq; inuidiam suam præ-
 mia penes paucos intelligerent. Quare igitur tanto
 agmine, atq; animis incedit? quia secundæ res + mire
 sunt

• In gloria
 numerare.

• Fufidius.
 + honorum.

• Tribunitia
 potestas à
 maioribus.

miro.

Sunt uitij obtentui, quibus labefactatis, q̄ formidatus antea est, tam contemnetur: nisi forte spe concordie, & pacis, quæ sceleri, & parricidio suo nomina indidit. Neq; aliter R. P. & belli finem ait, nisi maneat expulsa agris plebs, præda ciuilibus acerbissima, ius, iudiciumq; omnium rerū penes se, quod populus Ro. fuit: quæ si uobis pax, & concordia intelliguntur, maxima turbamenta Reip. atq; exitia, probate, annuite legibus impositis. Accipite otium cū seruitio, & tradite exemplum posteris ad Ro. populum, suimet sanguinis mercedem circumueniendam: mihi, quanquā per hoc summum imperium satis quæsitum erat, nominis, maiorum dignitati, atq; etiam præsidio, tamen non fuit consilium priuatas opes facere: potiorq; uisā est periculosa libertas quieto seruitio. Quæ si probatis adeste Quir. & bene iuuantibus Dijs Marcum Aemilium Cons. ducem & authorem sequimini ad recipiendam libertatem.

ORATIO L. PHILIPPI IN
SENATV.

Maxime uellem P. C. Rempub. quietam esse, aut in periculis à promptissimo quoque defendi: denique praua incepta consultoribus noxæ esse: sed contra, seditionibus omnia turbata sunt, & ab ijs, quos prohibere magis decebat. Postremo quæ pessimi & stultissimi decreuere, ea à bonis & sapientibus facienda sunt: nam bellum atq; arma, quanquā uobis inuisa, tamen quia Lepido placent, sumēda sunt: nisi

*Is fuit Lucius Philippus quem Cicerone proximum fuisse Crasso & Ant. dicit in clar. oratori.

•Mussare

•Lepidus latro.

nisi forte, cui pacem prestare, & bellum pati consilium est. Prò, Dij boni, qui hanc urbem omiſſa cura adhuc regitis. M. Aemilius omnium flagitiosorum postremus, qui peior an ignauior sit, deliberari non potest, exercitum opprimendæ libertatis habet, & se contempto metuendum effecit. Vos mussantes, & retractantes uerbis & uatum carminibus pacem optatis magis quàm defenditis? Neq; intelligitis mollitia decretorum uobis dignitatem, illi metum detrabi, atque id iure: quoniam ex rapinis consulatum, ob seditionem prouinciam cum exercitu adeptus est. Quid ille ob benefacta cœpisset, cuius sceleribus tanta præmia tribuistis? At scilicet eis, qui ad postremum usq; legatos, pacem, concordiam, & alia huiusmodi decreuerunt: gratiam habeo peperisse, imò despecti et indigni Reip. habiti, prædæ loco æstimantur. Quippe metu pacem repetentes, quo habitum amiserant. Equidem à principio cum Hetruriam coniurare, proscriptos accersiri, largitionibus Remp. lacerari uidebã: maturandum putabam, & Catuli consilia cum paucis secutus sum. Cæterum illi qui gentis Aemiliæ benefacta extollebant, & ignoscendo populi Ro. magnitudinem auxisse: nusquam etiam tum Lepidum progressum aiebant: & cum priuata arma opprimendæ libertatis cepisset, sibi quisque opes, aut patrocinia quaerendo consilium publicum corruerunt. Attamè erat Lepidus latro cum calonibus & paucis sicarijs: quorum nemo diurna mercede uitam mutauerit, nunc est pro

est pro consule cum imperio non empto, sed dato à uobis, cum legatis adhuc iure parentibus, & ad eum concurrere homines omnium ordinum corruptissimi, flagrantes inopia, & cupiditatibus, scelerum conscientia exagitati, quibus quies in seditionibus, in pace turbæ sunt: hi tumultum ex tumultu, bellum ex bello ferunt. Saturnini olim, post Sulpitij, dein Marij, † Damasippiq;: nunc Lepidi Satellites, præterea He truria, atq; omnes reliquæ belli arrectæ, Hispaniæ armis sollicitæ. Mithridates in latere uectigalium nostrorum, quibus adhuc sustentamur, diem bello circumspicit: quin præter idoneum ducem nihil abest ad subuertendum imperium. Quod uos oro, atq; obsecro P. C. ut animaduertatis, ne patiamini licentiam scelerum, quasi rabiem ad integros procedere. Nam ubi malos præmia sequuntur, haud facile quisquam gratuito bonus est. An expectatis, dum exercitu rursus admoto ferro, atq; flamma urbem inuadat, quod multo propius est ab eo, quo agitatur statu, quam ex pace, & concordia ad arma ciuilia, quæ ille aduersum diuina & humana omnia cepit. Non pro sua, aut quorum simulat iniuria, sed legum, ac libertatis subuertendæ. Angitur enim, ac laceratur animi cupidine, & noxarum metu expers consilij inquiet: hæc atq; illa tentans metuit otium, odit bellum. Luxu atq; licentia carendum uidet, atq; interim abutitur uestra secordia. Neq; mihi satis consilij est, metum an ignauiam, an dementiam eam appellem, qui uidemini

*Bellum ex bello ferere.
† Damasippiq;

intenta

intēta mala quasi fulmē optare se quisq; ne attingat. Sed prohibete ne conari quidem, & queso consyde-
rate, quā conuersa rerū natura sit, antea malum pub-
licum occulte, auxilia palām instruebantur, & eo
boni malos facile anteibant. Nunc pax, et concordia
disturbātur palā, defendūtur occulte, quibus illa pla-
cent, in armis sunt, uos in metu. Quid expectatis, ni-
si forte pudet, aut piget recte facere? An Lepidi mā-
data animos mouent? Qui placere ait, sua cuiq; red-
di, & aliena tenet: belli iura rescindi, cum ipse armis
cogat: ciuitatem confirmari, qui ademptam negat cō-
cordiæ gratia tribunitiam potestatē restitui, ex qua
omnes discordiæ accensæ: pessime oīm, atq; impuden-
tissime tibi egestas ciuium, & luctus curæ sunt,
cui nihil est domi, nisi armis partū, aut per iniuriā?
Alterum consulatum petis, quasi primū reddideris:
bello concordiam quæris, quo parta disturbatur: nos-
tri proditor, istis inuidus, hostis omnium bonorū: ut
te neq; hominum, neq; Deorum pudeat, quos perfis-
dia, aut periurio uiolasti: qui quando talis es, maneat
in sententia, & retineas arma. Te hortor, neu pro-
latandis seditiōibus inquires ipse, nos in solitudine
attineas: neq; te prouinciæ, neq; leges, neq; Dij pena-
tes ciuem patiuntur. Perge quæ coepisti, ut quāmatu-
rissime merita inuenias. Vos aut P. C. quousq; cum
stando Remp. intutam patiemini? & uerbis arma tē-
tabitis, delectus aduersum uos habiti pecuniæ publi-
cæ, & priuatim extortæ, præsidia deducta, atq; im-
posita,

*Tribunitia
potestas ma-
teria discor-
diarum.

*Resp. intu-
ta.

posita, ex libidine leges imperantur. Cum interim uos legatos, & decreta paratis: & quanto me Hercule auidius pacem petieritis, tanto bellum acrius erit: cum intelliget se metu magis, quam equo & bono sustentatum. Nam qui turbas, & caedem ciuium odisse ait, & ob id armato Lepido uos inermes retinet, quae uictis toleranda sunt, ea cum facere possitis, patiamini potius censet: ita illi à uobis pacem, uobis ab illo bellum suadent. Hæc si placent, si tanta torpedo animos oppressit, ut obliti scelerum Cinnæ, cuius in urbem reditu decus, atque ordines omnes interierunt: nihilominus uos atque coniuges, & liberos Lepido permissuri sitis, quid opus decretis? quid auxilio Catuli? quin is & alij boni Remp. frustra curant. Agite ut libet. Parate uobis Cethegos, atque alia proditorum patrocinia, qui rapinas, & incendia instaurare cupiunt, & rursus aduersum Deos penates manus armare. Sin libertas, & bella magis placent, decernite digna nomine, & augete ingenium uiris fortibus. Adest nouus exercitus, & ad hoc colonie ueterum militum, nobilitas omnis, duces optimi. Fortuna meliores sequitur. Iam illa, quae secordia nostra collecta sunt, dilabentur. Quare ita censeo, quoniam Lepidus exercitum priuato consilio paratum cum pessimis & hostibus Reip. contrahit, ordinis auctoritatem ad urbem ducit, uti Ap. Claudius interrex cum Q. Catulo procons. & ceteris, quibus imperium est, urbi praesidio sint: operam dant, ne quid Resp. detrimenti capiat.

*Torpedo.

*Euentus enim plerumque de equitate bellorum iudicatur. Cice.

ORATIO

272 ORATIO C. COT. CON.
ORATIO C. COTTAE CONSVLIS
AD POPVLVM.

QVirites multa mihi pericula domi, militiæ,
multa aduersa fuere: quorum alia toleraui,
partim repuli Deorum auxilijs, & uirtute
mea: inq; his omnibus, neque animus negotio defuit,
neq; decretis labos. Mala, secundaq; res opes, non
ingenium mihi mutabant. At contra in his miserijs
cuncta me cum fortuna deseruere. Præterea sene-
ctus per se grauis curam duplicat, cui misero acta
iam ætate, ne mortem quidem honestam sperare li-
cet: nã si paricida uestri sum, et bis genitus hic, Deos
penates meos, patriamq;, & summum imperium ui-
lia habeo, quis mihi uiuo cruciatus satis est, aut quæ
pœna mortuo? Cum omnia memorata apud inferos
supplicia scelere meo uici: à prima adolescentia in
ore uestro priuatus & in magistratibus egi, qui lin-
gua, qui consilio meo, qui pecunia uoluerè, usi sunt:
neq; ego callidam facundiam, neq; ingenium ad ma-
lefaciendum exercui: auidissimus priuati gratiæ ma-
ximas inuimicitias pro Rep. suscepi, qui uictus cum il-
la simul, cum egens alienæ opis plura mala expectas-
sem. Vos Quir. rursus mihi patriam, Deos penates
cum ingenti dignitate dedistis: pro quibus beneficijs
uix satis gratus uidear, si singulis animam, quam ne-
queo, concesserim. Nam uita, & mors iure naturæ
sunt, ut sine dedecore cum ciuibus, fama, & fortunis
integer agas: id dono datur, atq; accipitur. Consules
nos fea

• Senectus
morbus.

• Restitutū
urbi postli-
minio existi-
mo.

• Callida fa-
cundia.

nos fecistis Quir. domi, belliq; impeditissima Repub.
 Namq; imperatores Hispaniæ stipendium, milites, ar
 ma. frumentum pascunt: & id res cogit, quoniam de
 fectione sociorum, & Sertorij per montes, neq; sus
 ga, neq; manu certare possunt, neque utilia parare:
 exercitus in Asia, Ciliciãq; ob nimias opes Mithrida
 tis aluntur. Macedonia plena hostibus est: nec minus
 Italiæ maritima, & prouinciarum: cum interim ues
 tigalia parua, et bellis incerta, uix partem sumptuum
 sustinent: ita classe, qua comeatus uehebatur, minore,
 quàm antea nauigamus: hæc si dolo, aut secordia
 nostra cõtracta sunt, agite uti libet, & ita supplicium
 sumite: sin fortuna communis asperior est, quare in
 digna uobis, nobisq;, & Reip. incipitis? atq; ego, cui
 ius ætati mors propior est, non deprecor, si quid ea
 uobis incommodi demitur: neq; mox ingenuo corpo
 ri honestius, quàm pro uestra salute finem uitæ fece
 rim, adsum. En C. Cotta Cos. facio, quod sæpe maio
 res asperis bellis fecere: uoueo, dedoq; me pro Rep.
 quam deinde cui mandetis circumspicite. Nam talem
 honorem bonus nemo uolet: cum fortunæ & pacis,
 & belli ab alijs acti ratio reddenda, aut turpiter mo
 riendum sit. Tantummodo in animis habetote, non
 me ob scelus, aut auaritiam cæsum, sed uolentem pro
 maximis beneficijs animam dono dedisse. Per uos igi
 tur Quir. & gloriam maiorum precor, tolerate ad
 uersa & consulite Reip. Multa cura summo imperio
 inest, multi ingentes labores: quos nequicquam ab

*Cotta uo
uit se, pRep.

*Maxima cu
ra inest ma
ximo impe
rio.

S nuntis,

274 ORATIO MACRI TRI. PL.
nuitis, et pacis opulentiã quæritis, cū oēs prouinciæ,
regna, maria, terræq; aspera, aut fessa bellis sint.

ORATIO MACRI TRI. PL.
AD PLEBEM.

SI Quirites parum existimaretis, quid inter ius
à maioribus relictum uobis, & hoc à Sylla para-
tum seruitium interesset, multis mihi differendū fuis-
set: docendumq; quas ob iniurias, & quoties à patri-
bus armata plebes secessisset, utiq; uindices parauis-
set omnis iuris sui. Trib. Pl. nunc hortari modo reli-
quū est, & ire primū uia, qua capessendā arbitror li-
bertatem: neq; me præterit quantas opes nobilitatis
solus impotēs inani specie magistratus pellere domi-
natiōe incipiã: quantoq; tutius factio noxiorū agat,
quàm soli innocentes: sed præter spem bonam ex uo-
bis (quæ metum uicit) statui certaminis aduersa pro
libertate potiora esse forti uiro, q̄ omnino non certa-
uisse: quãquam omnes alij creati pro iure uestro uim
cunctam, & imperia sua gratia, aut spe, aut præmijs
in uos couertere: meliusq; habent mercede delinque-
re, quàm gratis recte facere. Itaq; omnes concessere
iam in paucorum dominationem, qui per militare no-
men, ærariū, exercitus, regna, prouincias occupaue-
re: & arcem habent ex spolijs uestris: cū interim mo-
re pecorum uos multitudo singulis habendos, fruen-
dosq; præbetis, exuti omnibus, quæ maiores relis-
quere: nisi quia nosmetipsi per suffragia, ut præsidēs
olim,

olim, nunc dominos destinatis. Itaque concessere illuc
 omnes: et mox si uestra receperitis ad uos plerique
 (rarus enim animus est ad ea, quae placent defenden-
 da) caetera ualidiorum sunt. An dubium habetis, ne of-
 ficere quid uobis uno animo pergentibus possit, quos
 languidos, secordesque pertimere? nisi forte C. Cotta
 ex factione media Cos. aliter, quam metu iura quae-
 dam Tr. Pl. restituit: et quanquam L. Cincius pri- *L. Cincius
 mus de potestate Tr. loqui ausus, mussantibus uobis
 circumuentus erat, tamen prius illi inuidiam metue-
 re, quam uos iniuria pertaesum est: quod ego nequeo
 satis mirari Quir. Nam spem frustra fuisse intellexi-
 stis Sylla mortuo, qui scelestum imposuerat seruitium: fi-
 nem mali credebatis, ortus est longe sauior Catulus:
 tumultus intercessit Bruto, et Aemilio Mamercio
 Cos. Dein. C. Curio ad exitium usque insontis Tribuni
 dominatus est. Lucullus superiore anno quantis ani-
 mis ierit in L. Quintium, uidistis: quanta denique nunc
 mihi turbae concitantur, quae profecto incassum age-
 rentur, si prius quam uos seruiendi finem, illi domina-
 tionis facturi erant: praesertim cum his ciuilibus ar-
 mis dicta alia. Sed certatum utrinque de dominatione in
 uobis sit. Itaque caetera ex licentia, aut odio, aut auari-
 tia in tempus arsere: permansit una res modo, quae utrinque
 quaesita est, et erepta in posterum uis tribunitia, telum *Tribunitia
 a maioribus libertati paratum: quod ego uos moneo, potestas tam
 quae soque, ut animaduertatis, neu noxia rerum ad igna quam telum li-
 bertati pa- bertati pa-
 uiam mutantes, otium pro seruitio appelletis: quo rata.

S ij iam

iam ipso frui si uera & honesta flagitium superauerit, non est conditio: fuisset si omnino quiessetis. Nunc animum aduertite: & nisi uiceritis, quoniam omnis iniuria grauitate tutior est, arctius habebunt. Quid censes igitur, aliquis uestrum subiecerit? primum omnium omittendum morem hunc, quem agitis impia grae linguae, animi ignaui, non ultra concionis locum memores libertatis: deinde ne uos ad uirilia illa uocem, quo tribunos plebei modo patritium magistratum. Libera ab authoribus patritijs suffragia maiores uestri parauere: quamuis Quir. in uobis sit, & quae iussa nunc pro alijs toleratis, pro uobis agere, aut non agere certe possitis. Iouem aut alium quem Deum consultorem expectatis, magna illa consulum imperia, & patrum decreta uos exequendo rata efficitis Quir. ultroque licentiam in uos auctum, atque adiutum properatis. Neque ego uos ultum iniurias hortor, magis uti requiem cupiatis: neque discordias, ut illi criminantur: sed earum finem uolens iure gentium res repeto: & si pertinaciter retinebunt, non arma, neque secessionem tantummodo, sed nec amplius sanguinem uestrum praebeatis censeo: gerant, habeantque suo modo imperia, quaerant triumphos. Mithridatem, Sertorium, & reliquias exulum persequantur cum imaginibus suis: absit periculum, & labor, quibus nulla pars fructus est, nisi forte repentina ista frumentaria lege munia uestra pensantur: cum tamen qui his modis libertatem omnium aestimauerunt, hi pro-

†nouos.

•Frumentaria lex.

hi pro

hi profecto non amplius possunt alimentis carere: nanq; utilis exiguitate mors prohibetur. Senescunt uires, sic ut neq; absolui cura familiari tā parua res possit. At et ignauissimi quiq; tenuissima spe frustrantur: quæ tamen quamuis ampla (quoniam seruitij precium) † ostentarent, cuius torpedinis erat decipi, & † ostentaret. uestrarum rerum ultro iniuria gratiam debere? Nanque alio modo, neq; ualent in uniuersos, neq; conasbuntur. Cauendus tamen dolus est. Itaq; simul comparant delinimenta, & differunt uos in aduentum Gn. Pomp. quem ipsum, ubi pertimere sublatum in ceruices suas, mox dempto metu lacerant: neq; eos pudet uindices, uti se ferunt libertatis tot uiros sine uno, aut remittere iniuriam non audere, aut ius non posse defendere. Mihi quidem satis spectatū est Pompeium tantæ gloriæ adolescentem malle principem uolentibus uobis esse, quàm illis dominationis & socium, authoremq; in primis fore Tribunitiæ potestatis. Verum Quir. antea singuli ciues in pluribus, nō in uno cuncti præsidia habebatis, neque mortalium quisquam dare aut eripere talia unus poterat. Itaq; uerborum satis dictum est, neq; enim ignorantia res claudit: uerū occupauit nescio qua uos torpedo, quia neq; gloria mouemini, neque flagitio, cunctaq; præsentia ignauia mutastis, abunde libertatem rati, quia tergis abstinetur: & huc ire licet, atq; illuc munera ditium dominorum: atq; hæc eadem non sunt aggressibus, sed ceduntur inter potentium inimicitias,

S iij donoq;

*Delinimēta
*Gn. Pōpei

donoq; datur in prouincias magistratibus: et ita pugnatur & uincitur à paucis plebs, quodcumq; accidit, pro uicta est, & in dies magis erit. Siquidem maiore cura dominationē illi retinuerint, quam uos repetiueritis libertatem.

EPISTOLA CN. POMP.

AD SENATVM.

*Suscipere pericula.

*Miserrimū est em̄ fame mori ut dicebat ille.

*Cervix Italia.

SI aduersus uos, patriamq; & Deos penates toties labores, & pericula suscepissem, quoties à prima adolescentia ductu meo scelestissimi hostes fuissetis, & uobis salus quaesita est, nihil amplius in absentem me statuissetis, quam adhuc agitis. Patres Conscripti, quem contra aetatem proiectum ad bellum seuerissimum cum exercitu optime merito, quantum est in uobis fame miserrima omnium, & morte confecistis, hac in spe Populus Romanus liberos suos ad bellum misit? Hæc sunt præmia pro uulneribus, & toties ob Remp. fuso sanguine? fessus scribendo, mittendoq; legatos omneis opes, & spes priuatas meas consumpsi, cum interim à uobis per triennium uix annuus sumptus datus est: per Deos immortales, utrum censetis me uicem ærarij præstare, an exercitum sine frumento & stipendio habere posse? Equidem fateor me ad hoc bellum maiore studio, quam consilio profectum. Quippe, qui nomine modo imperij à uobis accepto diebus quadraginta exercitum parauit, hosteisq; in ceruibus iam Italiae agenteis ab alpibus in Hispaniam summouit: per eas iter aliud, atque Annis

que Annibal nobis opportunius patefecit: recepi Gal-
 liam, Pyrenæum, Lacetaniam indigetis, & primum
 impetum Sertorij uictoris, nouis quidem militibus,
 & multo paucioribus sustinui: hyememq; in castris
 inter seuisimos hostes, non per oppida, neque ex
 ambitione mea egi. Quid deinde prælia, aut expedi-
 tiones hybernas, oppida excisa, aut recepta enume-
 rem? Quando res plus ualent, quàm uerba: castra ho-
 stium apud Sucronem capta, & prælium apud flum-
 en Durium: & Dux hostium, C. Herennius cum ur-
 be Valentia, & exercitus deleti, satis clara uobis
 sunt: proq; his ô grati patres egestatem, & famem
 redditis. Itaque meo, & hostium exercitui par con-
 ditio est: nanque stipendiũ neutri datur, uictor uter-
 que in Italiam uenire potest. Quod ego uos moneo,
 quæsoq; ut animaduertatis, neu cogatis necessitati-
 bus priuatim mihi consulere Hispaniam citriorem,
 que non ab hostibus tenetur: nos aut Sertorius ad
 internitionẽ uastauimus, præter maritimas ciuitates
 que nõ ultro nobis sumptui, oneriq;. Galia superior
 re anno Metelli exercitum stipendio, frumentoq; as-
 luit: & nunc malis fructibus ipsa uix agitatur. Ego nõ
 rem familiarem modo, uerum etiam fidem consumpsi:
 reliq; uos estis, qui nisi subuenitis inuito & prædicẽ
 te me, exercitus hinc, et cum eo omne bellum Hispani-
 æ in Italiam transgredientur.

REX MITHRIDATES

REGI ARSACI. S.

S iij

OMNES

* Plura enim
 bella gessit
 Pom. quã a-
 lii legerant.
 Cicero p le-
 ge Man.
 * C. Herenni.

* Fidem con-
 sumpsi.

* Arfaces oēs
 reges Persarũ
 dicti. Sertorius
 uisus.

• Quid cogitare debeant sollicitati ad bellum.

† atque.

• Alieno periculo discim⁹ sapere.

• De Persis triumphavit Paul. Aemilius.

OMnes, qui secundis rebus suis ab belli societate orantur, considerare debent, liceatne tum pacem agere: deinde, quod queritur, satisne pium, tutum, gloriosum, an indecorum sit. Tibi perpetua pace frui liceret, nisi hostes opportuni, et sceleratissimi, egregia fama, si Romanos oppresseris futura est: neque petere audeam societatem, et frustra mala mea cum bonis tuis misceri sperem, † atqui ea, quae te morari posse uidetur. Ita in Tigranem recensitis belli, et mea res parum prospere, si uera existis mare uoles, maxime hortabuntur. Illa enim obnoxius, qualem tu uoles societatem accipiet. Mihi fortuna multis rebus ereptis usum dedit bene suadendi, et quod florentibus optabile est. Ego non ualidissimus praebeco exemplum, quo rectius tua componas. Namque Romanis cum nationibus, populis, regibus cunctis una et ea uetus causa bellandi est: cupido profunda imperij, et diuitiarum, qua primo cum rege Macedonum Philippo bellum sumpserunt, dum a Carthaginensibus premebantur, amicitiam simulantes, ei subuenientem Antiochum concessione Asiae per dolum auertere, ac mox a Philippo Antiochus omnicis Taurum agro, et X. millibus talentorum spoliatus est. Persen deinde Philippi F. post multa et uaria certamina apud Samothracas Deos acceptum in fidem callidi, et repertores perfidiae, quia pacto uisam dederant, in somnis occidere eum. En ciuis amicitiam gloriose ostentant, initio prodidere. Antiocho pacis

cho pacis mercede posthabita, custodi agri captiui
 sumptibus & contumelijs ex rege miserrimum ser-
 uorum effecere: simulatoq; impio testamento, filium
 eius Aristonicum, quia patrium regnum petiuerat, *Aristonicus
 hostium more per triumphum duxere. Asia ab ipsis filius Antio-
 obsessa est: Postremo totam Bithyniam, Nicomede *Tetrarchiæ
 mortuo, diripere: cum filius Nusa, quem regem ap-
 pellauerat genitus haud dubie esset: nã quid ego me
 appellem? quem disiunctum undiq; regnis, & tetra-
 chijs ab imperio eorum, quia fama erat diuitem, neq;
 seruiturum esse per Nicomedem bello laceßiuerunt
 sceleris eorum haud ignarum, & ea, quæ accidere
 testatum antea. Cretenses soli omnium liberi ea tem- *Cretenses
 pestate, & Rex Ptolemæus. Atq; ego ultus iniurias liberi.
 Nicomedem Bithynia expuli, Asiamq; spoliũ Regis
 Antiochi recepi. Et Græciæ dempsi graue seruitiũ,
 incepta mea postremus seruorum Archelaus exer- *Archelaus.
 citu prodito impediuit. Illiq; quos ignauia aut praua
 calliditas, ut meis laboribus tuti essent, armis + absti-
 nuerunt: acerbissimas pœnas soluant. Ptolemæus pre- +abstinuit.
 cio + diem belli prolatans, Cretenses impugnati semel + ad dies bel-
 iam, neq; finem, nisi excidio habituri. Equidem cum lum.
 mihi ipsorum inter ea mala dilata prælia magis,
 quàm pacem datam intelligerem, abnuente Tigras-
 ne, qui mea dicta serò probat, te remoto procul o-
 mnibus alijs obnoxijs, rursus tamen bellum coepi: M.
 quæ Cottam Ro. duce apud Calcedona terra fudi: *Cottafusus
 mare exui classe pulcherrima, apud Cizycum mas- à Mithridate

†conatus.

gno cum exercitu in obsidione moranti frumentum defuit, nullo circum adnitente, simul hyems mari prohibebat. Ita sine vi hostium regredi†coactus in partium regnum naufragijs apud Parum, et Heracleam militum optimos cum classibus amisit: restituto deinde apud Gaberam exercitu, et uarijs inter me, atq; Lucullum praelijs, inopia rursus ambos incesit. Illi suberat regnum Ariobarzani bello intactum. Ego uastis circum omnibus locis in Armeniam concessi: secutiq; Romani non me, sed morem suum omnia regna subuertendi, quia multitudinem arctis locis pugna prohibere, imprudentiam Tigranis pro uictoria ostentant. Nunc quaeso considera nobis oppressis, utrum firmiorem te ad resistendum, an finem belli futurum putes? Scio equidem tibi magnas opes uirorum, armorum, et auri esse: et ea re a nobis ad societatem, ab illis ad praedam peteris. Ceterum consilium est Tigranis regno integro, meis militibus procul ab domo, paruo labore per nostra corpora bellum conficere: quando neq; uincere, neq; uinci sine tuo periculo possumus: an ignoras Romanos, postquam ad occidentem perguntibus finem Oceanus facit, arma huc conuertisse? neq; quicquam a principio, nisi paruum habere, domum, coniuges, agros, imperium, conuenas, olim sine patria, sine parentibus, peste conditos orbis terrarum: quibus non humana ulla, neq; diuina obstant, quin socios amicos procul, iuxtaq; sitos inopes, potentisq; trahant, excidantq;: omniaq; et maxime regna hostilia

Romanis ad occidentem Oceanus finem imperij facit.

*Romani peste orbis conditi.

stilia ducant: nanq; pauci libertatem, pars magna ius-
 stos dominos uolunt: nos suspecti sumus æmuli, &
 in tempore uindices affaturi. Tu uero, cui Seleucia *Seleucia.
 maxima urbium, regnumq; Persidis inclytis diuitijs
 est, quid ab illis, nisi dolum in præsens, & postea bel-
 lum expectas? Romani arma in omnes habent, acer- *Romani
 rima in eos, quibus uictis spolia maxima sunt, auden- unde magni
 do, & fallendo, & bella ex bellis serendo magni fas- sint.
 ti: per hunc morem extinguet omnia, aut occident:
 quod difficile non est, si tu Mesopotamia, nos Arme-
 nia circungredimur: exercitus sine frumento, sine au-
 xilijs: fortuna autem nostris uitijs adhuc incolumis,
 atq; illa fama sequetur auxilio profectum magnis re-
 gibus, latrones gentium oppressisse: quod uti facias
 moneo, hortorq; neu malis pernicie nostratuū impe-
 rium prolatare, quàm societate uictor fieri.

AD C. CAESAREM DE REPUBLICA
 CA ORDINANDA.

Populus Ro. antea + obtinebat regna, atq; impe- + tenebat.
 ria: fortunam dono dare, + ita illa, quæ per mor- + item alia,
 tales auide capiuntur: quia & apud indignos sepe
 erant, quasi per libidinem data: neq; cuiq; incorrupta
 permanserant. Sed res docuit id uerum esse, quod in
 carminibus Appius ait: Fabrum esse quenque fortu- *Credo hñc
 nae, atque in te maxime, qui tantum alios prægres- esse Appium
 sus es, ut prius defessi sint hoies laudando facta tua, quæ Cic. v.
 quæ tu laude digna faciendo. Cæterū ut fabricata, sic Paradox. sa-
 uirtute parta, quæ magna industria haberi decet, ne pientē appel-
 incuria suis morib⁹. lat, cū dicit
 quæq; fingi

incuria deformentur, aut corruant infirmata. Nemo enim alteri imperium uolens cōcedit, & quamuis nouus, atq; clemens sit, qui plus potest, tamen quia malo esse licet, formidatur. Id euenit, quia pleriq; rerū potentes peruerse consulunt: & eo se munitiores putant, quo illi, quibus imperitant, nequiores fuere. At contra id eniti decet: cum ipse bonus, atq; strenuus sis, uti quā optimis imperites. Nam pessimus quisq; asperrime rectorem patitur: sed tibi hoc grauius est, quā ante omnibus te armis parata componere, bellum aliorū pace mollius gessisti: ad hoc uictores praedam petunt, uicti ciues sunt. Inter has difficultates euadendū est tibi, atq; in posterū firmanda Respublica armis modo, neq; aduersum hostes: sed quod multo multoq; asperius est, bonis pacis artibus. Ergo omnes magna mediocris sapientia res huc uocat, quae quisque optima potest, uti dicant: ac mihi sic uidetur, qualicumq; modo tu uictoriam composueris, ita alia oīa futura. Sed iam quo melius, faciliusq; constituas, paucis, quae me animus monet, accipe. Bellum tibi fuit imperator cum homine claro, magnis opibus, auido potentiae, maiore fortuna, quā sapientia: quem secuti sunt pauci per suam iniuriam tibi inimici. Item quos affinitas, aut alia necessitudo traxit. Nam particeps dominationis, neq; fuit quisquā, neq; si pati potuisset orbis terrarum bello concussus foret. Cetera multitudo uulgi more magis, quā iudicio post alius alium, quasi prudentiorem secuti. Per idem tempus

maledictis

* Quam optimis imperare.

* Ciuilis uictoria Caesaris qualis.

* Gn. Pompeiū intellige.

maledictis iniquorum occupandæ Reipub. in spem adducti homines, quibus omnia probro, ac luxuria polluta erant, concurrere in castra tua, et aperte quietis mortem, rapinas, postremo omnia, quæ corruptus animus iubebat, mimitari: ex quibus magna pars, ubi neque creditum condonare, neque te civibus sicuti hostibus uti vident, defluxere. Pauci resistere, quibus maius otium in castris, quam Romæ futurum erat, tanta vis creditorum impendebat. Sed ob easdem causas (immane dictu est) quanti, et quam multi mortales postea ad Pompeium discesserint, eoque per omne tempus belli quasi sacro, atque in spoliato fano debitorum res usi. Igitur quoniam tibi victori de bello, atque pace agitandum est, hoc uti civiliter deponas, illa ut quam iustissima, et diuturna sit: de te ipso primum, quia compositurus es, quod optimum factu est, existima. Equidem ego cuncta imperia crudelia magis, acerba, quam diuturna arbitror. Neque quenquam in multis metuendum esse, quin ad eum ex multis formido recidat. Eam vitam bellum æternum, et anceps gerere: quoniam neque adversus, neque ab tergo, aut lateribus tutus sis, semper in periculo, aut metu agites. Contra, qui benignitate, et clementia imperium temperauere, his læta, et candida omnia visa, etiam hostes æquiores, quam alij ciues. An qui me his dictis corruptorem uictoriæ tuæ, nimisque in victos bona uoluntate prædicent, scilicet quod ea, quæ externis nationibus natura hostibus, nosque maioresque nostri sæpe tribue-

re, ea

*Pomp. tantum
quam fanum
debitorum.

*Timor enim
malus est diu
turnitatis cu
stos. Cicero.

re, ea ciuibus danda arbitror? Neq; barbaro ritu **Expiare cæ** de cædem, & sanguine sanguinẽ expiãdum. An illa, **dẽ cæde.** quæ paulo ante hoc bellũ in Gr. Pompeiũ, uictoriãq; Syllanam increpabantur, obliuio + abstulit? Interfecit Domitium, Carbonem, Brutũ, alios item nõ armatos, neq; in prælio belli iure, sed postea supplices per summum scelus interfectos: plebem Romanã in uilla publica pecoris modo concissam. Heu quã illa occulta ciuium funera, & repentinæ cædes in parietum, aut liberorum sinum, fuga mulierum, & puerorum, uastatio domorum, ante partam à te uictoriam omnia seua, atq; crudelia erant. Ad quæ te illi ijdem hortantur: & scilicet id certatum esse utriusq; uestrum arbitrio iniuriæ ut fierent: neq; receptam, sed captam à te Remp. & ea caussa exercitus stipendijs confectis optimos, & ueterrimos omnium, aduersum fratres, parentesq; alij liberos armis contendere: ut ex **deterrimi.** alienis malis + deterrimi mortales uentri, atq; profunde libidini sumptus quærerent, atq; essent opprobria uictoriæ, quorum flagitijs commacularetur bonorum laus. Neq; enim te præterire puto, qualis quisque eorum more, aut modestia, etiam tum dubia uictoria sese gesserit: quoq; modo in belli administratione scorta, aut cõuiuia exercuerint nonnulli: quorũ ætas ne per otium quidem talis uoluptas sine dedecore atigerit. De bello satis dictum. De pace firmãda, quoniã tuq;, & omnes tui agitatís, primũ id quæso considera, qualis sit de quo consultas: ita bonis, malisq; dis

lisq; dimotis, patienti uia ad uerum perges. Ego sic <sup>*Pacis fun-
damenta.</sup> existimo, quoniam orta oīa intereunt, qua tēpestate
 urbi Romanæ fatū excidij aduentarit, ciues cū ciui-
 bus manus conferturos, ita defessos et exangues re-
 gi, aut nationi prædæ futuros: aliter non orbis ter-
 rarū, neq; cunctæ gentes conglobatæ mouere, aut cō-
 tundere queunt hoc imperium. Firmāda igitur sunt
 & concordie bona, & discordie mala expellenda.
 Id ita eueniet, si sumptuum & rapinarum licentiam <sup>*Sumptuū
rō ad pacem
pertinet.</sup> dēpseris: non ad uetera instituta reuocans, quæ iam
 pridē corruptis moribus ludibrio sunt. Sed si suā cui-
 que rem familiarē, et finē sumptuū statueris: quoniā
 is incessit mos, ut hoīes adolescentuli sua atq; aliena
 cōsumere, nihil libidini, atq; alijs rogātibus denega-
 re pulcherrimum putent: eam uirtutē, & magnitudi-
 nem animi, pudorē, atq; modestiā pro secordia æsti-
 ment. Ergo animus ferox praua uia ingressus, ubi cō-
 sueta non suppetunt, fertur accēsus in socios modo,
 modo in ciues: mouet composita, & res nouas ueteri-
 bus acquirit. Quare tollendus fœneratur in posterū
 uti suas quisq; res curemus. Ea uera, atq; simplex uia
 est, magistratū populo, non creditori gerere: & ma- <sup>*Magistratū
populo ge-
rere.</sup> gnitudinē animi in addendo, nō demēdo Reip. osten-
 dere: atq; ego scio quā aspera hæc res in principio
 futura sit, præsertim ijs, qui se in uictoria licentius,
 liberiusq; quā arctius futuros credebāt: quorum sē
 saluti potius, quā libidini consules, illosq; nosq;
 & socios in pace firma constitues, si eadē studia, ar-
 tesq;

• Bellū pacis
caussa.

† uera.

• Magnę curę
rę ē magna
merces.

† hominū.
• Pecunia
pernicies ho-
minum.

tesq; iuuentuti erunt, nę ista egregia illa fama simul
cum urbe Roma breui concidet. Postremo sapientes
pacis caussa bellum gerunt, laborem spe otij susten-
tant. Nisi illam firmam efficis, uinci, an uicisse quid
retulit? quare capesse per Deos Rempub. & omnia
aspera uti soles persuade. Nanq; aut tu mederi pos-
tes, aut omittenda est cura omnibus. Neq; quisquam
te ad crudeles pœnas, aut acerba iudicia inuocat,
quibus ciuitas uastatur magis, quàm corrigitur, sed
ut prauas artes, malasq; libidines ab iuuentute pro-
hibeas: ea t uero clementia erit consuluisse, ne imme-
rito ciues patria expellerentur, retinuisse ab stultis-
tia, & falsis uoluptatibus, pacem, concordiamq; stabi-
liuisse: nō si flagitijs obsecutus, delicta perpeffus, prę-
sens gaudium, cum mox futuro malo concesseris: ac
mibi animus, quibus rebus alij timēt, maxime erectus
est negotij magnitudine: & quia tibi terrę, & mas-
ria simul omnia componenda sunt: quippe res par-
uas tātum ingenium attingere nequit: magnę curę,
magna merces est. Igitur prouideas oportet, ut plebs
largitionibus, & publico frumento corrupta, habeat
negotia sua, quibus ab malo publico detineatur: ius-
uentus probitati & industrię, non sumptibus, neque
diuitijs studeat: id ita eueniet, si pecunię, quę maxis-
ma t omnium pernicies est, usum, atq; dēdecus dem-
pseris. Nam sępe, ego cum admoneo reputans, quis-
bus quisq; rebus clarissimi uiri magnitudinem inue-
nissent, quę res populos nationesue magnis authori-
ribus

ribus auxissent, ac deinde quibus causis amplissima regna, & imperia corruissent, eadem semper bona, atque mala reperiēbā: omnesq; uictores diuitias contempsisse, & uictos cupiuisse. Neque aliter quisquā extollere sese, & diuina mortalis attingere potest, nisi omissis pecunie, & corporis gaudijs, animo indulgens, non assentando, neq; concupita præbendo, peruersam gratiam gratificans: sed in labore, patientia, bonisq; præceptis, & facta fortibus exercitando. Nam domum, aut uillam extruere, eamq; signis, auleis, alijsq; operibus exornare, & omnia potius quàm semet uisendum efficere: id est, non diuitias de cori habere, sed ipsum illis flagitio esse. Porrò ij, qui bus bis die uentrem onerare, nullam noctem sine scorto quiescere mos est, ubi animum quem dominari debebat, seruitio oppressere, nequaquam eo postea habeti, atq; claudo pro exercitio uti uolunt. Nam imprudentia pleraq; & se precipitant. Verum hæc, & omnia mala pariter cum honore pecunie desinent. Si neq; magistratus, neque alia uulgo cupienda uenalia erunt: ad hoc prouidendum est, quonam modo Italia, atq; prouinciæ tutiores sint: id quod factu haud obscurum est. Nam iidem omnia uastant suas deserendo domos, & per iniuriam alienas occupando. Item ne uti adhuc, militia iniusta, aut inæqualis sit: cum alij triginta, pars nullum stipendium faciet, & frumētum id, quod antea præmium ignauie fuit, per municipia, & Colonias illis dare conueniet, cum

* Quid subuerterit imperia.

* Bis die comedere.

* Militia ad pacē pertinet.

T stipendijs

stipendijs emeritis domos reuerterint. Quae Reip. necessaria, tibiq; gloriosa ratus sum, quam paucissimis absolui. Non prius uidetur pauca nunc de facto meo differere. Pleriq; mortales ad iudicandum satis ingenij habent, aut simulant: uerumetiam ad reprehendenda aliena facta, aut dicta ardet omnibus animus: uix satis apertum os aut lingua prompta uideatur, quae dicta pectore euolat, quibus me subiectum haud poenitet, magis reticuisse pigeret. Nam siue hac seu meliore alia uia perges, à me quidem pro uirili parte dictum, & adiutum fuerit: reliquum est, optare uti quae tibi placuerit, ea Dij immortales approbent, beneq; euenire sinant.

AD C. CAESAREM ORATIO DE
Republica ordinanda.

Difficile est
dare alteri
consilium.

SCIO ego quàm difficile, atq; asperum factu sit cōsiliū dare Regi, aut imperatori, postremo cuiusquam mortali, cuius opes in excelsis sunt. Quippe cum et illis consultorum copiae adsint, neq; de futuro quisquam satis callidus, satisq; prudens sit. Quin etiā sepe praua magis quàm bona consilia prospere eueniunt: quia plerasque res fortuna ex libidine sua agit. Sed mihi studium fuit adolescentulo Remp. capecessere, atq; in ea cognoscenda multam, magnamq; curam habui: nō ita ut magistratum modo caperem, quem multi malis artibus adepti erant, sed etiam ut Remp. domi, militieq; quantumq; armis, uiris, opulentia posset, cognitum habuerim. Itaque mihi multa

cum

rum animo agitati consilium fuit, famam, modestis
 amq; meam post tuam dignitatem habere, & cuius ***Postponere**
 rei lubet periculum facere, dum quid tibi ex eo glo-
 riæ accederet. Idq; nō temere, aut ex fortuna tua de-
 creui. Sed quia in te præter cæteras, artē unam egre-
 gie mirabilem comperi, semper tibi maiore in aduer- ***Vera ma-**
 sis, q̄ in secundis rebus animum esse: sed per cæteros **gnitudo ani-**
 mortaleis illa res clarior est, quod & prius defessi **mi maxime**
 sunt homines laudando, atq; admirando munificen- **enitescit in**
 tiam tuam, q̄ tu faciundo, quæ gloria digna essent. **periculis, Se-**
 Equidem mihi decretū est, nihil tam ex alto reperiri **neca.**
 posse, quod non cogitanti tibi in promptu sit. Neque
 ego quæ uisa sunt de Rep. tibi scripsi: quia mihi con-
 siliū, atq; ingeniū meum amplius æquo probaretur.
 Sed inter labores militiæ, interq; prælia, uictorias,
 imperium, statui admonendū te de negotijs urbanis.
 Nanq; tibi si id modo in pectore, consilij est, ut te ab
 inimicorū impetu uindices: quoq; modo cōtra aduer-
 sum consulem beneficia populi retineas, indigna uir-
 tute tua cogites: sin in te ille animus est, qui iam à
 principio nobilitatis factionem disturbauit: plebenz
 Romanā ex graui seruitute in libertatē restituit: in
 prætura inimicorum arma inermis disiecit: domi, mi-
 litieq; tanta & tā præclara facinora fecit, ut ne ini-
 mici quidem queri quicquā audeant, nisi de magnitu-
 dine tua: quin accipe tu ea, quæ dicā de summa Rep.
 quæ profecto aut tu uera inuenies, aut certe haud
 procul à uero. Sed quoniam Cn. Pompeius, aut animi ***Cn. Pōpcā**

T H prauis

† restituen-
dā, mallem.

* Libidine ^p
legibus uti.

• Lege belli
licuerūt oīa
L. Syllæ.

* XL. Senato-
res perierūt
in uictoria
ciuili.

prauitate, aut quia nihil maluit, quod tibi obesset, ita lapsus est, ut hostibus tela in manus iaceret. Quibus ille rebus Rempub. conturbauit, eisdem tibi † restituendum est, primum omnium summam potestatem moderandi, de uectigalibus, sumptibus iudicijs Senatoribus, paucis tradidit plebs Romana, cuius antea summa potestas erat: neque his quidem legibus in seruitute reliquit iudicia, tametsi sicut antea tribus ordinibus tradita sunt: tamen idem illi factiosi regunt, dant, adimunt, quæ lubet, innocentes circumueniunt, suos ad honorem extollunt. Non facinus, non probrum, aut flagitium obstat, quo minus magistratus capiant: quod commodum est trahunt, rapiunt: postremo tanquam urbe capta, libidine, ac licentia sua pro legibus utuntur. Ac me quidem mediocris dolor angeret, si uirtute partam uictoriam more suo per seruitium exercerent. Sed homines inertissimi, quorum omnis uis, uirtusq; in lingua sita est, forte atq; alterius secordia dominationem ablatam insolentes agitant. Nam quæ seditio, aut dissensio ciuilis tot tamq; illustres familias ab stirpe euertit? aut quorum unquam uictoria, animus tam præceps, tamq; immoderatus fuit? L. Sylla, cui omnia in uictoria lege belli licuerunt, tametsi à Sulpitio hostium parteis muniari intelligebat, tamen paucis interfectis ceteros beneficio, quam metu retinere maluit. At Hercule nunc cum Catone, L. Domitio, ceterisq; eiusdem factionis, quadraginta Senatores, multi præterea cum spe
bona

bona adolescentes, sicuti hostiæ mactati sunt. Cum
 interea importunissima genera hominum tot miser-
 rorum civium sanguine satiari nequiverunt. Non orbi
 liberi, non parentes exacta ætate: non gemitus uiro-
 rum, luctus mulierum immanem eorum animum in-
 flexit, quin acerbius in dies male faciundo, ac dicun-
 do dignitate alios, alios civitate eversum ireret. Nam
 quid ego de te dicam, cuius contumeliam homines
 ignavissimi vita sua commutare nolunt, scilicet neque
 illis tantæ voluptati est (tametsi insperantibus acci-
 dit) dominatio, quãto mœrore tua dignitas, qui opta-
 tius habent ex tua calamitate, periculum libertatis
 facere, quã per te populi Ro. imperium maximum
 ex magna fieri, qua magis tibi etiam, atq; etiam ani-
 mo prospiciendum est, quonam modo rem stabilias,
 communicesq;: mihi quidem quæ mens suppetit, elo-
 qui non dubitabo. Cæterum tui erit ingenij probas-
 re, quæ vera, atq; utilia factu putes. In duas partes
 ego civitatem diuisam arbitror, sicut à maioribus ac-
 cepi, in patres, & plebem: antea in patribus summa
 authoritas erat, vis multo maxima in plebe. Itaq; sæ-
 pius in civitate secessio fuit. Semperq; nobilitatis
 opes diminutæ sunt, & ius populi amplificatum. Sed
 plebs eo libere agitabat, quia nullius potentia super
 leges erat: neq; diuitijs, aut superbia, sed bona fama,
 factisq; fortibus, nobilis ignobilem anteibat: humi-
 limus quisq; in armis, aut militia, nullius honestæ rei
 egens, satis sibi, satisq; patriæ erat. Sed ubi eos paus

*Duo ordi-
 nes Roma-
 norum.

Cicero sum-
 mæ potestatis
 dicit fuisse
 plebi. in lib.
 de legi.

latini expulsos agris, inertia, atque inopia incertas domos habere subegit, coepere alienas opes petere, libertatem suam cum Reipublica uenalem habere. Ita paulatim populus, qui dominus erat, et eunctis gentibus imperitabat, dilapsus est: et pro communi imperio, priuatam sibi quisque seruitutem peperit. Hec igitur multitudo primum malis moribus imbuta, deinde in

Dispalare. arteis, uitasque uarias dispalata, nullo modo inter se congruens, parum mihi quidem idonea uidetur ad capeffendam Reipublicam. Ceterum additis nouis ciuibus magna me spes tenet fore, ut omnes expergiscantur ad libertatem: quippe cum illis libertatis retinendae, tum his seruitutis amittendae cura orietur: hos ego censeo permistos cum ueteribus, nouos in Coloniae constituas. Ita et res militaris opulētior erit, et plebs bonis negotijs impedita, malum publicum facere desinet.

et quo Sed non inscius, neque imprudens sum, et quae mea res agetur, quae seuitia, quae ue tempestates hominum nobilium futurae sint, cum indignabuntur omnia funditus misceri, antiquis ciuibus hanc seruitutem imponi: regnum denique ex libera ciuitate futurum, ubi unius munere multitudo ingens in ciuitatem peruenerit. Equidem ego sic apud animum meum statuo, malum facinus in se committere, qui incommodo Reipublicae gratiam sibi conciliet, ubi bonum publicum etiam priuatum usui est: id uero dubitare aggredi, securitatis, atque ignauiae ducor. M. L. L. Druso semper consilium fuit in tribuatu summa ope niti pro nobilitate: neque ul-

eLiuius Drusus patronus nobilitatis.

tam rem in principio agere intendit, nisi illi authores fierent homines factiosi, quibus dolus, atque malitia fide chariora erant: ubi intellexerunt per unum hominem maximum beneficium multis mortalibus dari: uidelicet & sibi quisque conscius malo, atque infido animo esse, de M. Liuiio Druso iuxta ac de se existimarunt. Itaque metu ne per tantam gratiam solus rerum potiretur, contra eam nixi, sua ipsius consilia disturbauerunt: quo tibi Imperator maiore cura, fideque amici & multa praesidia paranda sunt: hostem aduersum deprimere strenuo homini haud difficile est: occulta pericula neque facere, neque uitare bonis in promptu est. Igitur ubi eos in ciuitatem adduxeris, quoniam quidem renouata plebs erit, in ea re maxime animum exercitato, ut colantur boni mores: concordia inter ueteres & novos coalescat. Sed multo maximū bonum patriae, ciuibus, tibi liberis, postremo humanae genti pepereris, si studium pecuniae, aut susstuleris, aut quoad res feret, minueris: aliter neque priuata res, neque publica, neque domi, neque militiae regi potest. Nam ubi cupido diuitiarum inuasit, neque disciplina, neque artes bonae, neque ingenium ullum satis pollet, quin animus magis, aut minus mature, postremo tamen succumbat. Saepē iā audiui, qui reges, quae ciuitates & nationes per opulentiam magna imperia miserint, quae per uirtutem inopes ceperant, ideo haud mirandum est. Nam ubi bonis deteriorē diuitijs magis clarum, magisque acceptum uidet, primo aestuat,

*Occulta pericula.

*Neruos enim uitiorum rescuerit, quis quis pecuniam e medio tollet.

•Gloriā poe-
ta calcar uir-
tutis appel-
lat.

•Ardua uia
ad uirtutē.

•Prima clas-
sis.

•Rhodijs.

multaq; in pectore uoluit. Sed ubi gloria honorem
magis in dies, uirtutem opulentia uincit, animus ad
uoluptatem à uero deficit: quippe gloria industria
alitur, ubi eam dempseris, ipsa per se uirtus amara,
atq; aspera est. Postremo ubi diuitiae clarae habentur
ibi omnia bona uilia sunt, fides, probitas, pudor, pu-
dicitia: nam ad uirtutem una & ardua uia est. Ad
pecuniam, qua cuiq; lubet, nititur: & malis & bonis
rebus ea creatur. Ergo in primis auctoritatem pecu-
niae demitto: neque de capite, neq; de honore ex co-
pijs quisquam magis, aut minus iudicauerit, si neque
praetor, neq; Consul ex opulentia, uerum ex digni-
tate creetur. Sed de magistratu facile populi iudicium
fit: iudices à paucis probari regnum est, ex pec-
cunia legi inhonestum: quare omnes primae classis ius-
dicare placet: sed numero plures, quam iudicant: ne-
que Rhodios, neq; alias ciuitates unquam suorum iu-
diciorum poenituit: ubi promiscue diues & pauper,
ut cuiq; fors tulit, de maximis rebus iuxta, ac de mi-
nimis disceptat. Sed de magistratibus creandis haud
mihi quidem absurde placet lex, quam C. Gracchus
in Tribunatu promulgauerat, ut ex confusis quinque
classibus sorte centuriae uocarentur: ita coequantur
dignitate, pecunia, uirtute anteire alius alium prope-
rabit: nec ego magna remedia contra diuitias statuo.
Nam perinde omnes res laudantur, atq; appetuntur,
ut earum rerum usus est: malitia praemijs exer-
cetur, ubi ea dempseris, nemo omnium gratuito mas-
tus est.

lus est. Cæterum auaritia bellua fera, immanis, intoleranda est: quo intendit, oppida, agros, fana, atque domos uastat, diuina cum humanis permiscet: neque exercitus, neque mœnia obstant quo minus uis sua penetret: fama, pudicitia liberis, patria, atque parentibus cunctos mortales spoliat. Verum, si pecuniæ decus ademeris, magna illa uis auaritiæ facile bonis moribus uincetur: atque hæc ita sese habere, tametsi omnes æqui, atque iniqui memorent, tamen tibi cum factione nobilitatis, haud mediocriter certandum est: cuius si dolum caueris, alia omnia in procliui erunt. Nam hi, si uirtute satis ualèrent, magis æmuli bonorum, quam inuidi essent: quia desidia, et inertia, et stupor eos, atque torpedo inuasit: strepuunt, obtrectant alienam famam, suum dedecus existimant. Sed quid ego plura, quasi de ignotis memorem? M. Bibuli fortitudo, atque animi uis in consulatum erupit: hebes lingua, magis malus, quam callidus ingenio. Quid ille audeat cui consulatus maximum imperium maximo dedecori fuit? An L. Domitij magna uis est, cuius nullum membrum à flagitio, aut facinore uacat? lingua uana, manus cruentæ, pedes fugaces, quæ honeste nominari nequeunt, inhonestissima. Vnius tamen M. Catonis ingenium uersutum, loquax, callidum haud contemno: parantur hæc disciplina Græcorum. Sed uirtus, uigilantia, labor apud Græcos nulla sunt. Qui prope cum domi libertatem suam per inertiam amiserint, censes ne eorum præceptis imperium habere

* Auaritia.
* Philippus Macedo eam dixit ciuitatē tutā ab hostibus in quā asinus onustus auro nequiret ascendere.

* L. Domitij prætor erat.

* Græci.

T V posse

• L. Posthumus M. Fa-
 nonius onera
 ciuitatis.
 • Iactura.

• Quo quisq;
 amplior hoc
 debet esse ma-
 iore cura.

• Senat^o ani-
 mus. Plebs
 corpus est.

posse? Reliqui de factione sunt inertissimi nobiles, in
 quibus sicut instituo, praeter nomen nihil est addi-
 tamenti. L. Posthumus, M. Faunius mihi uidentur
 quasi magnae nauis superuacua onera esse, ubi salui
 peruenire uisi sunt. si quid aduersi coortum est, de il-
 lis potissimum iactura fit, quia precij minimi sunt.
 Quoniam nunc, ut mihi uideor, de plebe renouanda,
 corrigendaq; disserui, de Senatu, quae tibi agenda ui-
 dentur, dicam. Postquam mihi aetas, ingeniumq; adole-
 uit, haud ferme armis, atq; equis corpus exercui, sed
 animu in literis, quod natura firmus erat, in labori-
 bus, habui: atq; ego in ea uita multa legendo, atq; au-
 diendo ita comperi, omnia regna, ciuitates, nationes
 usq; cō prosperum imperiū habuisse, dum apud eos
 uera consilia ualuerunt: ubicunq; gratia, timor, uolu-
 ptas, ea corrumpere, post paulo imminutae opes, deinceps
 de ademptum imperium, postremo seruitus imposita
 est. Equidem ego sic apud animum meum statuo, cuius-
 cumq; in sua ciuitate amplior, illustriorq; locus, quam
 alijs est, et magnam curam esse Reip. Nam ceteris
 salua urbe tantūmodo libertas tuta est. Qui per uir-
 tutem sibi diuitias, decus, honorem pepererunt, ubi
 paulum inclinata Resp. agitari coepit, multipliciter
 animus curis, atq; laboribus fatigatur, aut gloriā, aut
 libertatem, aut rē familiarem defensat: omnibus locis
 adest, festinat: quanto in secūdis rebus florētior fuit,
 tanto in aduersis asperius magisq; anxie agitatur. Igitur
 ubi plebs Senatui, sic ut corpus aīo obedit, eiusq;
 consilia

consilia exequitur, patris consilia ualere decet: populo superuacanea est calliditas. Itaque maiores nostri, cum bellis asperrimis premerentur, equis, uiris, pecunia amissa nunquam defessi sunt armati de imperio certare: non inopia aerarij, non uis hostiū, non aduersa res ingentem eorum animum subegit: quin quae uirtute ceperant, simul cum anima retinerent. Atque ea magis fortibus consilijs, quam bonis praelijs patra-
 ta sunt. Quippe apud illos una Resp. erat, ei consulebant, factio contra hosteis parabatur. Corpus atque ingenium patriæ, non suæ quisque potentiae exercitabat. at hoc tempore contra ea homines nobiles, quorum animos secordia, atque ignauia inuasit, ignari laboris, hostium, militiæ, domi factione instructi per superbiam cunctis gētibus moderantur. Itaque patres quorum consilio antea dubia Resp. stabiliebatur oppressi, ex aliena libidine huc atque illuc fluctuantes agitantur. Interdum alia, deinde alia decernunt, uti eorum, qui dominantur, similitas, ac arrogantia fert, ita bonum, malumque publicum existimant: quod si aut libertas equa omnium, aut sententia obscurior esset, maioribus opibus Resp. et minus potens nobilitas esset. Sed quoniam coequari gratiam omnium difficile est: quippe cum illis maiorum uirtus partem reliquerit gloriam, dignitatem, clientelas: cetera multitudo pleraque insciant, sit sententia eorum à metu libera: ita occulto sibi quisque alterius potentia charior erit: libertas iuxta bonis, et malis strenuis, et ignauis optabilis est. Ve-

*Consilia in re militari.

*Per tabellā
ferre senten-
tiā in leuioribus
causis solebant. Vi-
de Asco Per-
dianum.

rum eam pleriq; metu deserūt, stultissimi mortales,
quod in certamine dubiū est quorsum accidat: id per
inertiam in se, quasi uicti recipiunt. Igitur duabus re-
bus cōfirmari posse Senatum puto, si numero auctus
per tabellam sententiam feret. Tabella obtentui erit,
quo magis animo libero facere audeat: in multitudine,
& praesidij plus, & usus amplior est. Nam ferē his
tempestatibus, alij iudicijs publicis, alij priuatis suis,
atq; amicorum negotijs implicati, haud sanē Reip.
consilijs adfuerunt. Neq; eos magis occupatio, quā
superba imperia distinuerunt. Homines nobiles cū pau-
cis Senatorijs quos additamenta factionis habent,
quaecumq; libuit probare, reprehendere, decernere,
ea uti libido tulit, facere. Verum ubi numero Senato-
rum aucto per tabellam sententiae dicentur, illi super-
biam suam dimittent: ubi ijs obediendum erit, quibus
antea crudelissime imperitabant. Forsitan impe-
rator perlectis literis, decernes, quem numerum Sena-
torum fieri placeat, quoq; modo in multa, & uar-
ia officia distribuatur: & quoniam iudicia primae
classis mittēda putem, quae descriptio, qui numerus,
in quoque genere futurus sit, ea mihi omnia genera-
tim describere haud difficile factu fuit: sed prius la-
borandum uisum est de summa consilij, idq; tibi pro-
bandum uerum esse, si hoc itinere uti decreueris, cae-
tera in promptu erunt. Volo ego consilium meum
prudens maximeq; usui esse. Nam ubicumq; tibi res
prosperere cedet, ibi mihi bona fama cueniet. Sed me
illa

illa magis cupido exercet, ut quocumque modo, &
 quamprimum Resp. adiuetur, libertatem gloria cla-
 riorē habeo. Atq; ego te oro, hortorq;, ne clarissi-
 mus Imperator Gallica gente subacta, Populi Roma-
 ni summum, atq; inuictum imperium tabescere uetu-
 state, ac per summam discordiam dilabi patiaris. Pro-
 fecto si id accidat, neq; tibi nox, neq; dies curam ani-
 mi sedauerit, quin in somnijs excitus furibundus, at-
 que amens alienata mente feraris. Nam mihi pro ue-
 ro constat, omnium mortalium uitam diuino numine
 inuisi: neq; bonum, neq; malum facinus cuiusquā pro-
 nihilo haberi. Sed ex natura diuersa præmia bonos,
 malosq; sequi. Interea forte ea tardius procedunt:
 suus cuiq; animus, ex cōscientia spem præbet. Quod
 si tecum patria, atq; parentes possent loqui, scilicet
 hæc tibi dicerent: O Cæsar, nos te genuimus fortissia-
 mi uiri in optima urbe decus, præsidiumq; nobis, ho-
 stibus terrorem: quæ multis laboribus, & periculis
 ceperamus, ea tibi nascenti cum anima simul tradidi-
 mus: patriam maximā in terris, domum, familiamq;
 in patria clarissimam: præterea bonas artes, hone-
 stas diuitias, postremo omnia honestamēta pacis, &
 præmia belli. Pro his amplissimis beneficijs, non flas-
 gitium à te, neq; malum facinus petimus, sed ut li-
 bertatem euersam restituas: quare patrata, profecto
 per genteis omneis fama uirtutis tuæ uolitabit. Nans
 que hac tempestate tamen si domi, militiæq; præclara
 facinora egisti, tamen gloria tua cum multis uiris
 fortis

† discordiam

* Patriæ ora-
tio ad C. Cæ-
sarem.

300 AD C. CAESAREM

fortibus equalis est. Si uero urbem amplissimo nomi-
 ne, & maximo imperio propè iam ab occasu resti-
 tueris, quis te clarior, quis maior in terris fuerit?
 quippe si morbo iam, aut fato huic imperio secus ac-
 cidat, cui dubium est, quin per orbem terrarum uas
 Bona libido. stitas, bella, caedes oriantur? Quod si tibi bona libido
 fuerit patriæ parentibus gratificandi, posteroq; tem-
 pore Rep. restituta super omnes mortales gloria
 agnita, tuaq; unius mors uita clarior erit. Nam uis
 Virtus post uita magis te attollit, uos interdum fortuna, sæpe inuidia fatigat. Vbi ani-
 ma naturæ cessit, demptis obtrektoribus ipsa se uir-
 tus magis, magisq; extollit. Quæ mihi utilissima fas-
 etu uisa sunt, quæq; tibi usui fore credidi,
 quâ paucissimis potui perscripsi. Cetero-
 rum Deos immortales obtestor,
 ut quocunq; modo ages, ea
 res tibi Reiq; Pub.
 prospere ues-
 niat.

F I N I S.

ERRATA.

Pagina 129. lin. 17. lege. Singulos modo, modo unis
 uersos. Pagina 139. li. 6. per centurias.

